

HADŽI MURAT

Lev Nikolajevič Tolstoj

Městská knihovna v Praze

půjčuje

knihy, audioknihy,
obrazy, deskové hry...

nabízí prostory pro

samostatné studium,
skupinová setkání,
přednášky, konference...

pořádá

autorská čtení, přednášky,
koncerty, filmové projekce,
akce pro děti...

poskytuje online služby

e-knihy, digitalizované dokumenty,
přednášky, kurzy...

podporuje tvoření v kreativních dílnách

DOK16 pro práci se dřevem a papírem
Atelier pro šití a vyšívání

Suterén pro 3D tisk, knižní vazbu, kaligrafii a pyrografii

mlp.cz
e-knihovna.cz
knihovna@mlp.cz
facebook.com/knihovna

Hadži Murat

Lev Nikolajevič Tolstoj

Přeložil Jan Čaha

Znění tohoto textu vychází z díla [Hadži Murat](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Odeon v Praze v roce 1973. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Podle [předlohy](#) z fondu [Moravské zemské knihovny v Brně](#).

§

Text díla (Lev Nikolajevič Tolstoj: Hadži Murat), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 2. 9. 2022.

OBSAH

I.....	8
II.....	15
III.....	21
IV.....	26
V.....	31
VI.....	37
VII.....	43
VIII.....	46
IX.....	50
X.....	56
XI.....	61
XII.....	66
XIII.....	71
XIV.....	76
XV.....	81
XVI.....	94
XVII.....	99
XVIII.....	101
XIX.....	106
XX.....	113
XXI.....	119
XXII.....	123
XXIII.....	127
XXIV.....	132
XXV.....	137

Vracel jsem se domů přes pole. Bylo to právě v půli léta. Sena byla již sklizena a lidé se zrovna chystali na žita.

V této roční době je překrásného kvítí na vybranou: červených, bílých, růžových, voňavých a nadýchnutých jetýlků, vtíravých sedmikrás, mléčně bílých „má mě rád – nemá mě rád“ s jasně žlutým prostředkem hnilobně kořeného pachu, žluté řepky s její medovou vůní, vysoko se tyčících světle fialových a bílých zvonků podobných tulipánům, popínavých hrachorů, a pak žlutých, červených, růžových, světle fialových úpravných chrastavců, jitrocelů s chmýřím sotva narůžovělým a slabounkou příjemnou vůní, chrp, jasně modrých v slunci a v mládí, bledě modrých a s červenavým nádechem navečer a ve stáří, a něžných zvonků svlačce, vonících mandlemi a okamžitě vadnoucích.

Natrhál jsem si velikou kytici kvítí a šel domů, a tu jsem v příkopě zahlédl kouzelně krásný, malinově červený bodlák v plném květu, kterému se u nás říká tatařín. Sekáči se mu úzkostlivě vyhýbají, a přijde-li jim náhodou pod kosu, vyhazují ho ze sena, aby si o něj ruce nepopíчали. Napadlo mě, že si ten bodlák utrhnu a dám si ho doprostřed kytice. Slezl jsem do příkopu, odehnal chlupatého čmeláka, který se vpil doprostřed květu a sladce umdlený v něm usnul, a chtěl jsem květ utrhout. Jenže to šlo velmi těžko: nejenže stvol píchal ze všech stran, dokonce i skrz kapesník, jímž jsem si ruku ovinul – ale byl tak strašně pevný, že jsem se s ním hmoždil dobrých pět minut, nežli jsem vlákno po vláknu zpřetrhal. Když jsem konečně květ utrl, byl stvol již celý rozedraný, a ani květ už nevypadal tak svěží a krásný. Krom toho byl příliš silný a hrubý a nehodil se mi k něžnému kvítí v kytici. Litoval jsem, že jsem zbytečně zničil květ, který byl tak pěkný na svém místě, a zahodil jsem ho. „Je to ale energie a síla životní!“ pomyslíl jsem si vzpomínaje,

s jakou námahou jsem květ trhal. „Jak se urputně bránil a jak draze prodal svůj život!“

Cesta k domovu vedla právě zoraným úhorem černoze. Šel jsem šikmo vzhůru černou, prašnou cestou. Zoraný lán byl panský, velmi rozlehlý, takže z obou stran cesty i vpředu do kopce nebylo vidět nic jiného nežli černý, pravidelně zbrázděný, dosud nevláčený úhor. Zoráno bylo dobře a nikde na poli nebylo vidět ani jedinou bylinku, ani jedinou travičku – všechno bylo černé. „Jaké ničivé, sveřepé stvoření je člověk, co všelijakých živých stvoření a rostlin vyhladil, aby sám si zachoval život!“ uvažoval jsem, bezděky hledaje něco živého uprostřed toho mrtvého, černého pole. Přede mnou, vpravo od cesty, bylo vidět jakýsi keřík. Když jsem přišel blíž, viděl jsem, že je to stejný tatařín, jehož kvítek jsem zbytečně utrhl a zahodil.

Keřík tatařínu tvořily tři větévky. Jedna byla urvána a její pahýl trčel jako utátá ruka. Na druhých dvou bylo po kvítku. Kdysi byly ty kvítky červené, teď však byly černé. Jeden stonek byl zlomený a půl ho viselo dolů se zabláceným kvítkem na konci, druhý, i když umazaný černým blátem, pořád ještě trčel vzhůru. Celý keřík zřejmě přešlo kolo, ale teď se už zase zvedl a přece jen stál, třebaš nakřivo. Jako kdyby mu kus masa z těla vyrvali, vnitřnosti vyvrhli, ruku usekli, oči vypíchlali. Ale on pořád stojí a nevzdává se člověku, který všechny jeho bratry koldokola vyhladil.

„Je to energie!“ pomyslíl jsem si. „Nad vším člověk zvítězil, milióny trav vyhladil, ale tenhle se pořád nevzdává.“

I přišla mi na mysl jedna dávná kavkazská historie, kterou jsem zčásti viděl, zčásti slyšel od očitých svědků a zčásti si představil. A toto je ta historie, jak se mi složila v mých vzpomínkách a v mé představivosti.

I

Bylo to koncem roku 1851.

Za studeného listopadového večera vjížděl Hadži Murat do nepokořeného čečenského aulu Machketu, dýmajícího vonným kouřem ze sušeného trusu.

Sotva dozněl táhlý zpěv muezzinův, čistým horským vzduchem prosyceným pachem kouře zřetelně vynikaly z bučení krav a z beko tu ovcí rozcházejících se po saklách, těsně jako plástve k sobě nalepených, hrdelné zvuky hádajících se mužských hlasů a ženské a dětské hlasy zdola od studny.

Tento Hadži Murat byl Šamilův naib, věhlasný svými hrdinskými činy, který jinak nevjížděl nežli s korouhví a v doprovodu několika desítek miridů, kteří na koních džigitovali kolem něho. Tentokrát zahalen v bašlik a v burku, zpod níž vyčnívala puška, jel s jediným miridem, aby byl co nejméně nápadný, a ostražitě sledoval bystrýma, černýma očima tváře obyvatel, které náhodou potkával cestou.

Když dojel doprostřed aulu, nedal se ulicí vedoucí k návsi, nýbrž uhnul vlevo do uzounké postranní uličky. U druhé sakly, zpola vklíněné do stráně, se zastavil a ohlédl. Na zápraží před saklou nikdo nebyl, ale na střeše za čerstvě omazaným hliněným komínem ležel člověk přikrytý ovčím kožichem. Hadži Murat zlehka šťouchl do člověka na střeše drždlem bičíku a mlaskl jazykem. Pod kožichem se pozvedl stařec v noční čepici a v oblýskaném potrhaném bešmetu. Bezřasé oči měl začervenalé a vlhké a zamrkal jimi, aby je rozlepil. Hadži Murat pozdravil obvyklým: „Salám alajkum“ a odhalil obličej.

„Alajkum salám,“ usmívaje se bezzubými ústy odpověděl stařec, a jakmile poznal Hadži Murata, postavil se na hubené nohy a zvolna lezl do pantoflí s dřevěnými podpatky, jež stály u komína. Když si je nazul, pomalu si navlékl rukávy nepotaženého, svraštělého kožichu, a pak

pozpátku slezl po žebříku přistaveném ke střeše. Jak se stařec oblékal i jak slézal, stále pokyvoval hlavou na tenkém svažtělém a opáleném krku a bez přestání žmoulal bezzubými ústy. Sestoupiv na zem, uchopil pohostinně uzdu Hadži Muratova koně a pravý třmen, ale hbitý a silný mirid rychle seskočil z koně, starce odstrčil a zaujal jeho místo.

Hadži Murat slezl z koně a lehce pokulhávaje vešel na zápraží. Vtom ze dveří proti němu rychle vyšel asi patnáctiletý chlapec a udiveně upřel na příchozí své jiskrné oči, černé jako zralé trnky.

„Sběhni do mešity a zavolej otce,“ nařídil mu stařec, předešel Hadži Murata a otevřel mu lehké, vrzající dveře do sakly. V okamžiku, kdy Hadži Murat vstupoval dovnitř, z vnitřních dveří vyšla s poduškami v ruce již nemladá útlá, hubená žena v červeném bešmetu, oblečeném přes žlutou košili a tmavomodré široké kalhoty.

„Štěstí vejdiž s tebou,“ pravila, dvakrát se poklonila a začala u přední stěny rozkládat podušky, aby si host mohl sednout.

„Synové tvoji aby živi byli,“ odpověděl Hadži Murat, shodil ze sebe burku, pušku a šavli a odevzdal je starci.

Stařec opatrně pověsil pušku a šavli na hřebík vedle zbraní hospodářových, které tam visely mezi dvěma velkými mísami, lesknoucími se na hladce omazané a čistě obílené stěně.

Hadži Murat si poopravil za zády pistoli, popošel k poduškám, které tam žena rozložila, a pak těsněji se zahaliv do čerkesky, sedl si na ně. Stařec naproti němu přisedl na holé paty, zavřel oči a ruce zvedl dlaněmi vzhůru. Totéž učinil i Hadži Murat. Pak spolu odříkali modlitbu a rukama si přejeli po tvářích až na konec vousů, kde se jejich dlaně setkaly.

„Ne chabar?“ zeptal se pak Hadži Murat starce, což znamená – co nového?

„Chabar jok,“ to je nic nového, odpověděl stařec, dívaje se začervenalýma, bezvýraznýma očima Hadži Muratovi na prsa místo do obličeje. „Já bydlím na včelíně, teďko jsem tady jen u syna na návštěvě. On bude něco vědět.“

Hadži Murat pochopil, že mu stařec nechce povědět, co ví a co se právě Hadži Murat potřeboval dovědět, i pokývl lehce hlavou a dál se už neptal.

„Nového nic dobrého není,“ promluvil stařec. „Jediná novina je, že se všichni zajíci radí, jak zahnat orly. Ale orli pořád trhají hned jednoho, hned druhého. Minulý týden ruští psi Mičickým seno spálili. Ať se jim huba roztrhne,“ zlostně zaskuhral stařec.

Vešel Hadži Muratův mirid, a lehce našlapuje dlouhými kroky silných nohou po hliněné podlaze, stejně jako prve Hadži Murat odložil burku, pušku a šavli a sám si je pověsil na hřebíky, kde už visely zbraně Hadži Muratovy, a nechal si u sebe jen kinžál a pistoli.

„Kdo je to?“ zeptal se stařec Hadži Murata a ukázal na něho.

„Můj mirid, Eldar se jmenuje,“ odvětil Hadži Murat.

„Dobrá,“ přisvědčil stařec a pokynul Eldarovi, aby si sedl na plstěný koberec vedle Hadži Murata.

Eldar usedl, zkřížil nohy a mlčky upřel krásné beraní oči na tvář hovořícího starce. Stařec vypravoval, jak minulý týden jejich mládenci zajali dva vojáky: jednoho zabili a druhého poslali do Vedena k Šamilovi. Hadži Murat poslouchal roztržitě, stále obracel zrak po dveřích a naslouchal zvukům zvenčí. Na zápraží před saklou se ozvaly kroky, vrzly dveře a vešel hospodář.

Pán domu, Sado, byl asi čtyřicátník, s malou bradkou a dlouhým nosem, rovněž černooký, třebaže ne tak jiskrných očí jako patnáctiletý chlapec, jeho syn, který pro něho doběhl a současně s otcem vešel do sakly a sedl si u dveří. Hospodář odložil za dveřmi dřeváky, pošoupl do týla dávno již neholeného, zarůstajícího černými vlasy, starou odřenou beranici a hned se posadil na bobek naproti Hadži Muratovi.

Stejně jako prve stařec, i on zavřel oči, ruce zvedl dlaněmi vzhůru, přeříkal modlitbu, přetřel si rukama tváře a pak teprve se dal do řeči. Řekl, že Šamil vydal rozkaz zmocnit se Hadži Murata živého či mrtvého, že poslové Šamilovi teprve včera odjeli a že se lidé bojí Šamila neposlechnout, a proto že je potřeba být ostražitý.

„V mém domě,“ řekl pak Sado, „pokud jsem živ, nikdo nic mému kunakovi¹ neudělá. Ale co venku? To je potřeba rozvážit!“

Hadži Murat pozorně poslouchal a souhlasně pokyvoval hlavou. Když Sado domluvil, řekl:

„Dobře. Teď potřebuju poslat někoho k Rusům s psaním. Můj mirid pojede, jen potřebuje průvodce.“

„Pošlu bratra Batu,“ odpověděl Sado. – „Zavolej Batu,“ obrátil se na syna.

Chlapec vyskočil, jako když do něj střelí, a rozháněje se rukama rychle vyšel z domu. Asi za deset minut se vrátil s Čečencem do černa opáleným, svalnatým, krátkých nohou, ve vetché žluté čerkesce s otřepanými rukávy a shrnutých černých kožených punčochách. Hadži Murat se pozdravil s novým příchozím a hned bez zbytečných slov se přímo zeptal:

„Dokázal bys dovést mého mirida k Rusům?“

„Dokázal,“ rychle a vesele spustil Batu. „Všechno dokážu. Na mě nevyzraje ani jeden Čečenec. Jiný by šel, nasliboval kdeco, ale neudělal by nic. Já to ale dokážu.“

„Výborně,“ řekl Hadži Murat. „Za svou námahu dostaneš tři,“ dodal a ukázal tři prsty.

Batu kývl hlavou na znamení, že rozumí, ale poznamenal, že mu na penězích nezáleží, že jen pro čest je hotov Hadži Muratovi sloužit. Hadži Murata přece kdekdo v horách zná, jak ty ruské svině bil...

„Dobře, dobře,“ řekl Hadži Murat. „Provaz je dobrý dlouhý, ale řeč krátká.“

„Vždyť už mlčím,“ řekl Batu.

„Tam, co se Argun obrací, proti stráni, je palouk v lese a dva stohy tam stojí. Víš, kde to je?“

„Vím.“

„Tam na mne čekají tři moji jízdní.“

1 Přítel, host (pozn. překl.).

„Ajja,“ kývnutím hlavy přisvědčil Batu.

„Budeš se ptát na Chan Mahomu. Chan Mahoma už ví, co dělat a mluvit. Toho je potřeba zavést k ruskému veliteli, knížeti Voroncovovi. Dokážeš to?“

„Zavedu.“

„Zavést a zase přivést! Dokážeš to?“

„Dokážu.“

„Zavedeš ho tam a vrátíš se do lesa. Já tam také budu.“

„Všechno to udělám,“ slíbil Batu, zvedl se, a přitisknův dlaně na prsa, vyšel ven.

„Ještě je potřeba někoho poslat do Gech,“ pravil Hadži Murat hospodáři, když Batu odešel. „V Gechách je potřeba tohle...“ začal a sáhl na jeden z chozýrů na prsou čerkesky, ale hned ruku spustil a zmlkl, jak spatřil, že do sakly vcházejí dvě ženy.

Jedna byla Sadova žena, právě ta nemladá a hubená, která nachystala hostu podušky. Druhá byla docela mladé děvče v širokých červených kalhotách a v zeleném bešmetu a s náprsenkou ze stříbrných penízků, zakrývající celá prsa. Na konci nedlouhého, zato silného a tuhého copu z černých vlasů, jenž jí splýval mezi rameny a po hubených zádech, byl přivěšen stříbrný rubl; právě takové trnkově černé oči, jako měl její otec a bratr, vesele, jiskrně hleděly z mladé tváře, třebaže se snažila vypadat přísně. Nedívala se na hosty, ale zřejmě cítila jejich přítomnost.

Sadova žena nesla nízký kulatý stoleček, na němž byl čaj, noky, lívance s rozpuštěným máslem, sýr, čurek – kukuřičné placky – a med. Děvče neslo mísu, džbán a ručník.

Sado s Hadži Muratem mlčeli po celou tu dobu, co ženy tiše se pohybující v červených nepodražených čuvjakách, stavěly přinesené věci před hosty. Eldar však upřel své beraní oči na zkřížené nohy a po celou tu dobu, co ženy byly uvnitř, seděl bez hnutí jako socha. Teprve když odešly a jejich měkké kroky za dveřmi úplně ztichly, Eldar si s ulehčením oddychl a Hadži Murat vytáhl jeden z chozýrů

na prsou čerkesky, vyndal z něho kulku, která jej ucpávala, a pod ní lístek svinutý do trubičky.

„Dej to synovi,“ řekl a ukázal lístek.

„Komu odpověď?“ zeptal se Sado.

„Tobě a ty pak dodáš mně.“

„Zařídím,“ prohlásil Sado a dal si lístek do chozyru na své čerkesce. Pak vzal do ruky džbán a přistrčil Hadži Muratovi mísu. Hadži Murat si vyhrnul rukávy bešmetu na svalnatých rukou, bílých nad zápěstím, a nastavil je pod pramének studené průzračné vody, kterou Sado lil ze džbánu. Pak si utřel ruce čistým, hrubým ručníkem a přisedl k jídlu. Totéž učinil i Eldar. Zatímco hosté jedli, Sado seděl naproti nim a několikrát jim děkoval za návštěvu. Chlapec sedící u dveří, jenž nespouštěl své jiskrné oči z Hadži Murata, se usmíval, jakoby na potvrzení otcových slov.

Třebaže Hadži Murat již déle než den a noc neměl nic v ústech, snědl jen kousek chleba a sýra, a vytáhnuv zpod kinžálu nožík, nabral si medu a namazal na placku.

„Máme dobrý med. Letos je med, jaký jsme ještě neměli, hodně je ho a je dobrý,“ promluvil stařec, zřejmě potěšen, že si Hadži Murat namazal jeho medem.

„Děkuji,“ řekl Hadži Murat a odsedl od jídla.

Eldar by byl rád ještě něco pojedl, ale i on, jako jeho mistr, poodsedl od stolku a podal Hadži Muratovi mísu a džbán.

Sado věděl, že přijímaje Hadži Murata dává svůj život v sázku, neboť po vypuknutí Šamilova sporu s Hadži Muratem bylo všem obyvatelům Čečny zakázáno pod trestem smrti Hadži Murata přijímat. Věděl, že se obyvatelé aulu mohou každým okamžikem dovědět, že Hadži Murat je přítomen v jeho domě, a vyžádat si jeho vydání. Sada to však nejen neznepokojovalo, ale docela těšilo. Považoval za svou povinnost ochránit svého hosta a přítele, i kdyby ho to život stálo, a měl sám ze sebe radost a byl na to hrdý, že jedná, jak jednat má.

„Dokud jsi v mém domě a dokud mám hlavu na krku, nikdo ti nic neudělá,“ opakoval Hadži Muratovi.

Hadži Murat se pozorně zahleděl do jeho jiskrných očí a vida, že mluví pravdu, skoro slavnostně pravil:

„Kéž se ti dostane radosti a dlouhého života!“

Sado mlčky přitiskl ruku na prsa na znamení vděčnosti za laskavé slovo.

Pak Sado zavřel okenice, zatopil v krbu klestím a v neobvykle veselé a vzrušené náladě vyšel z hostinské světnice a odebral se do druhé části sakly, kde žil s celou svou rodinou. Ženy dosud nespaly a mluvily o nebezpečných hostech, kteří nocují v jejich domě.

II

Téže noci vyšli z předsunuté pevnosti Vozdviženské, vzdálené patnáct verst od aulu, v kterém přenocoval Hadži Murat, tři vojáci s poddůstojníkem z opevnění za Čachgirinskou bránu. Vojáci byli v kožíšcích a beranicích se svinutými plášti přes záda a ve vysokých holínkách až nad kolena, jaké tenkrát vojáci na Kavkaze nosívali. S puškami na zádech šli zprvu po cestě nějakých pět set kroků, potom z ní uhnuli vpravo a asi po dvaceti krocích, šustíce botami v suchém listí, se zastavili u vyvráceného platanu, jehož černý kmen bylo i ve tmě vidět. Právě k tomuto platanu se obyčejně posílala tajná hlídka.

Třpytivé hvězdy, jež jako by běžely po vrcholcích stromů, dokud šli vojáci lesem, se nyní zastavily, jasně se třpytíce mezi větvemi stromů již holými.

„Tak jsme šťastně došli,“ prohodil poddůstojník Panov, sundal z ramene dlouhou pušku s nasazeným bodlem, udeřil jí o zem a opřel o kmen stromu. Tři vojáci udělali totéž.

„Už je to tak, ztratil jsem ji,“ rozmrzele zabručel Panov, „bud' jsem ji zapomněl, nebo mi cestou vypadla.“

„Copak to hledáš?“ zeptal se jeden z vojáků bodrým, veselým hlasem.

„Fajfku. Čert ví, kam se mi poděla!“

„A troubel máš v pořádku?“ zeptal se bodrý hlas.

„Troubel – tuhle je.“

„A co kouřit rovnou ze země?“

„Ale jak!“

„To my už zařídíme jedna dvě.“

Kouřit bylo na tajné hlídce zakázáno, jenže tato hlídka vlastně ani tajnou hlídkou nebyla, spíše to byla přední hlídka, která se vysílala proto, aby tam horalé nemohli nepozorovaně přivléci dělo, jak

to dříve dělali, a ostřelovat pevnost. Proto také Panov nepovažoval za nutné odříkat se kouření a souhlasil s návrhem veselého vojáka. Veselý voják vytáhl z brašny nůž a začal dloubat hlínu. Vydloubal jamku, vyhladil ji, nasadil k ní troubel, pak jamku nacpal tabákem, přimáčkl ho a dýmka byla hotova. Sirka zaplanula a na okamžik ozářila vysedlé lícní kosti vojáka ležícího na břiše. V troubeli zahvzdlo a Panov ucítil příjemnou vůni zapálené machorky.

„Tak už to je?“ zeptal se vstávaje.

„A proč by nebylo?“

„Je to chlapík, ten Avdějev! Číman jeden. No ne?“

Avdějev se odvalil na bok, aby udělal místo Panovovi, a vypouštěl dým z úst.

Panov si lehl na břicho, utřel si troubel rukávem a začal tahat.

Když si vojáci zakouřili, dali se do rozprávky.

„Tak se říká, že setník zase lezl do kasy. Prý něco prohrál,“ nadhodil jeden z vojáků nedbale.

„Však to vrátí,“ poznamenal Panov.

„To se ví, důstojník je to dobrý,“ přisvědčil Avdějev.

„Dobrý, dobrý,“ nevrle pokračoval ten, co začal, „ale podle mě by si s ním měla setnina promluvit: jestli sis vzal, tak řekni kolik a kdy to vrátíš.“

„Až jak setnina rozhodne,“ prohlásil Panov, pouštěje dýmku z úst.

„To se rozumí, víc hlav víc rozumu,“ přisvědčil Avdějev.

„Vždyť se musí koupit oves a boty dát na jaro spravit a na to je potřeba peněz, a když je sebral...“ stál na svém nespokojenec.

„Povídám, až jak setnina bude chtít,“ opakoval Panov. „Není to přece poprvé: vezme si a zase to vrátí.“

V těch dobách si na Kavkaze každá setnina sama se vším hospodařila prostřednictvím volených výborů. Dostávala peníze ze státní pokladny po šesti rublech a padesáti kopejkách na hlavu a sama se zásobovala: pěstovala zelí, sekala seno, měla své vlastní povozy a chlubil se vlastními dobře živenými koňmi. Svě peníze měla set-

nina v truhlici, od níž měl klíče velitel setniny, a často se stávalo, že si z ní vypůjčoval. Tak tomu bylo i tentokrát, a proto o tom vojáci hovořili. Podmračený voják Nikitin chtěl žádat od setníka vyúčtování, ale Panov a Avdějev soudili, že to není potřeba.

Po Panovovi si zakouřil i Nikitin a pak si prostřel plášť, sedl si na něj a opřel se o strom. Vojáci zmlkli. Bylo slyšet jenom, jak vysoko nad jejich hlavami pohybuje vítr vrcholky stromů. Najednou se do tohoto neustávajícího šelestění ozvalo vytí, kňučení, pláč a chechtot šakalů.

„Vida je, neřády, jak vyvádějí,“ prohodil Avdějev.

„To se smějí tobě, že máš hubu nakřivo,“ ozval se tenkým hlasem čtvrtý voják.

Opět všechno ztichlo, jen vítr pohyboval haluzemi stromů, hned odkrýváje, hned zakrýváje hvězdy.

„A jestlipak ti bývá, Antonyči, taky někdy smutno?“ zeptal se najednou veselý Avdějevův hlas Panova.

„Ale, jaképak smutno,“ neochotně odpovídal Panov.

„To mně bývá někdy tak nějak smutno, tak smutno, že ani nevím, co si mám počít.“

„Ale jdi!“ prohodil Panov.

„Jako tenkrát, jak jsem ty peníze propil, to všechno bylo jen z toho smutku. Tak to nějak na mě přišlo. Napadlo mě: dáš si jednou pořádně do nosu.“

„Ale po kořalce bývá ještě hůř.“

„Však taky bylo! Ale co naplat?“

„A proč je ti vlastně smutno?“

„Jako mně? Ale, po domově se mi stýská.“

„To jste měli takový blahobyť?“

„Blahobyť ani ne, ale slušně se nám žilo. Dobře se nám žilo.“

A Avdějev začal vypravovat, co už Panovovi mnohokrát vypravoval.

„Já jsem přece šel na vojnu dobrovolně, za bratra,“ vykládal Avdějev. „On měl už pět děcek, a mě sotva oženili. Matička mě

prosila. Myslel jsem si: inu co, třeba si jednou vzpomenou na moje dobrodiní. Tak jsem zašel k pánovi. Pána jsme měli dobrého, povídá: „Jsi pašák, běž.“ Tak jsem šel za bratra.“

„No co, dobřes udělal,“ řekl Panov.

„A vidíš, Antonyči, teď je mi z toho smutno, věříš? A hlavně je mi smutno proto, že si myslím, nač jsem vlastně za bratra chodil. On si teď hraje na pána, říkám si, a já se trápím. A čím víc na to myslím, tím hůř. Tak vidíš, jakou mám svízele!“

Avdějev se odmlčel.

„Co abychom si ještě zakouřili?“ zeptal se po chvíli.

„Co by ne, nacpi to!“

Ale na kouření již nedošlo. Jen Avdějev vstal a chtěl dýmku znovu nacpat, když tu se v šumění větru ozvaly kroky na cestě. Panov sáhl po pušce a nohou štouchl do Nikitina. Nikitin vyskočil a vzal si plášť. Zvedl se i třetí – Bondarenko.

„Panečku, brášci, to se mi zdál sen...“

Avdějev sykl na Bondarenka a vojáci znehybněli, naslouchajíce. Měkké kroky lidí, obutých nikoli do bot, se blížily. Stále zřetelněji a zřetelněji doléhalo ze tmy chrupání listí a suchých větviček. Potom k nim dolehl hovor v onom zvláštním hrdelném jazyce, jímž mluví Čečenci. Nyní již vojáci nejen slyšeli, ale i zahlédli dva stíny pohybující se v mezerách mezi stromy. Jeden stín byl pomenší, druhý o něco vyšší. Když stíny došly až k vojákům, Panov s puškou v ruce vystoupil se svými dvěma druhy na cestu.

„Kdo je?“ křikl.

„Čečeň pokojná,“ ozval se ten pomenší. Byl to Bata. „Puška jok², šavle jok,“ mluvil dále, ukazuje na sebe. „Kineze potřebovat.“

Větší stál mlčky vedle svého druha. Také neměl u sebe zbraň.

„Posel. Nejspíš k veliteli,“ řekl Panov na vysvětlenou svým druhům.

2 Ne (pozn. překl.).

„Kineze Voroncov silně potřebovat, velká věc potřebovat,“ pokračoval Bata.

„Dobře, dobře, dovedeme,“ řekl Panov. „Co abys je tam dovedl třeba ty s Bondarenkem?“ obrátil se na Avdějeva. „Až je odevzdáš důstojníkovi, co má službu, zase se vrať. A dávej pozor,“ dodal Panov, „opatrně, poruč, ať jdou před tebou. Jsou to fiškusové – tihle holohlavci.“

„A nač bych měl tohle?“ řekl Avdějev a učinil pohyb puškou s nasazeným bodlem, jako by chtěl bodnout. „Jednou píchnu a pára je z něho pryč.“

„Co z toho, když ho zapáchneš?“ řekl Bondarenko. „No tak, pochodem!“

Když kroky obou vojáků s posly utichly, vrátil se Panov s Nikitinem na své stanoviště.

„Čert je pořád po nocích nosí!“ zlobil se Nikitin.

„Nejspíš to jinak nejde,“ odpověděl Panov. „Ale udělalo se nějak čerstvo,“ dodal, rozbalil plášť, oblékl si jej a sedl si ke stromu.

Asi za dvě hodiny se Avdějev s Bondarenkem vrátili.

„Tak co, odevzdali jste je?“ zeptal se Panov.

„Odevzdali. Na velitelství ještě nespali. Rovnou jsme je zavedli k veliteli. Ale jsou to, můj ty člověče, náramně hodní chlapci, ti dva holohlavci,“ pokračoval Avdějev. „Na mou pravdu! Moc pěkně jsem si s nimi popovídal.“

„Toť se ví, ty si popovídáš s každým,“ mrzutě prohodil Nikitin.

„Opravdu, úplně jako Rusi. Jeden je ženatý. ‚Maruška,‘ povídám mu, ‚bar³? – ‚Bar,‘ povídá – ‚Barančuk⁴,‘ povídám, ‚bar‘? – ‚Bar.‘ – ‚Hodně?‘ – ‚Páreček,‘ povídá. – Tak jsme si hezky popovídali. Hodní chlapci.“

3 Jest (pozn. překl.).

4 Dítě (pozn. překl.).

„Jo, jo, hodní,“ řekl Nikitin, „kdybys mu takhle sám někdy přišel do rány, ten by ti pěkně břicho rozpáral.“

„Myslím, že už brzy začne svítat,“ poznamenal Panov.

„Ba, hvězdičky už začínají blednout,“ přisvědčil Avdějev sedaje si. A vojáci zase ztichli.

III

V oknech kasáren a ve vojenských domcích bylo již dávno tma, ale v jednom z nejlepších domů v pevnosti svítila dosud všechna okna. V tomto domě bydlel plukovní velitel Kurinského pluku, syn vrchního velitele, křídelní pobočník kníže Semjon Michajlovič Voroncov. Voroncov tu žil se svou ženou Marií Vasiljevnu, proslulou petrohradskou krasavicí, a žil v této malé kavkazské pevnosti tak okázale, jako dosud nikdo nikdy nežil. Voroncovovi a zvláště jeho ženě se zdálo, že zde žijí životem nejen skromným, nýbrž plným odříkání, místní obyvatelé však jejich život překvapoval neobvyklým přepychem.

Nyní, ve dvanáct hodin v noci, ve velikém salónu s kobercem přes celou místnost a se spuštěnými těžkými záclonami seděli u hracího stolku osvětleného čtyřmi svícemi hostitelé s hosty a hráli v karty. Mezi hrajícími byl i sám pán domu Voroncov, světlomasý plukovník podlouhlého obličejem s carským monogramem a nárameníkovými šňůrami křídelního pobočníka na uniformě; jeho spoluhráčem byl rozčuchaný, zamračený mladík, kandidát petrohradské univerzity, kterého kněžna Voroncovová nedávno přijala za učitele pro svého synáčka z prvního manželství. Proti nim hráli dva důstojníci: jeden s širokým, červeným obličejem, velitel setniny Poltorackij, který sem přišel od gardy, a plukovní pobočník, nápadně zpřímá sedící, s chladným výrazem v krásné tváři. Sama kněžna Marie Vasiljevna, ztepilá, velkooká, černobrvá krasavice, seděla vedle Poltorackého, dotýkajíc se svou krinolínou jeho nohy a nahlížejíc mu do karet. A v jejích slovech, v jejích pohledech a úsměvu, ve všech pohybech jejího těla i ve voňavkách, jejichž vůně se od ní šířila, bylo cosi, co působilo, že Poltorackij zapomněl na všechno, že si uvědomoval jen její blízkost, dělal chybu za chybou a čím dál víc dráždil svého spoluhráče.

„Ne, to není možné! Zase namazal eso!“ ozval se pobočník a celý zčervenal, když Poltorackij odhodil eso.

Poltorackij, jako by se probudil, nechápavě se díval dobrýma, daleko od sebe položenýma černýma očima na nespokojeného pobočníka.

„Ale odpustte mu to!“ s úsměvem pravila Marie Vasiljevna. „Vidíte, já jsem vám to říkala,“ obrátila se na Poltorackého.

„Vždyť jste říkala něco úplně jiného,“ s úsměvem pravil Poltorackij.

„Jak to?“ podivila se a také se usmála. A tento vzájemný úsměv Poltorackého tak vzrušil a potěšil, že až zrudl, vzal karty a začal je míchat.

„Ty ted' nerozdáváš,“ přísně ho upozornil pobočník a začal svou bílou rukou s prstenem rozdávat karty tak spěšně, jako by se jich chtěl co nejrychleji zbavit.

Do salónu vstoupil knížecí komorník a vyřizoval, že důstojník konající službu si přeje mluvit s knížetem.

„Promiňte, pánové,“ řekl Voroncov rusky s anglickým přízvukem. „Marie, sedni si na moje místo.“

„Dovolíte?“ zeptala se kněžna a hbitě a lehce vstala v celé výšce své vzpřímené postavy, šustíc hedvábím a usmívajíc se zářivým úsměvem šťastné ženy.

„Já vždycky se vším souhlasím,“ prohlásil pobočník, velmi spokojen, že bude ted' proti němu hrát kněžna, protože vůbec neuměla hrát. Poltorackij jen rozhodil s úsměvem rukama.

Hra právě skončila, když kníže opět vešel do salónu. Vrátil se neobyčejně veselý a vzrušený.

„Víte, co vám navrhnou?“

„Nu co?“

„Napijme se šampaňského.“

„Já jsem vždycky pro,“ souhlasil Poltorackij.

„Cožpak, to je velmi příjemné,“ poznamenal pobočník.

„Vasile, doneste!“ poručil kníže.

„Proč tě volali?“ zeptala se Marie Vasiljevna.

„Byl tam důstojník ve službě a ještě jeden člověk.“

„Kdo to byl? A co chtěl?“ spěšně se dále vyptávala Marie Vasiljevna.

„To nemohu říci,“ odpověděl Voroncov pokrčiv rameny.

„Nemůžeš říci!“ opakovala Marie Vasiljevna. „Však uvidíme.“

Přišlo šampaňské. Hosté vypili po číši, skončili hru, rozpočítali peníze a začali se loučit.

„Vaše setnina je na zítřek určena do lesa?“ zeptal se kníže Poltorackého.

„Ano. A co se děje?“

„Zítřka se tam uvidíme,“ řekl kníže lehounce se usmívaje.

„Bude mi potěšením,“ odpověděl Poltorackij, aniž si dost dobře uvědomoval, co mu Voroncov říká, měl starost jediné o to, jak již co nevidět stiskne velkou, bílou ruku Marie Vasiljevny.

Marie Vasiljevna jako vždy nejenže Poltorackému ruku pevně stiskla, ale i silně jí potřásla. A ještě jednou mu připomněla jeho chybu, když vynesl kule, a usmála se na něho – jemu aspoň se tak zdálo – rozkošným, laskavým a významným úsměvem.

Poltorackij šel domů v oné nadšené náladě, kterou dovedou chápat jen lidé, kteří jako on vyrostli a byli vychováni ve společnosti a po letech osamělého vojenského života se znovu setkají s ženou ze svého dřívějšího společenského prostředí. A k tomu ještě s takovou ženou, jako byla kněžna Voroncovová.

Když došel k domku, ve kterém bydlel s přítelem, strčil do domovních dveří, ale dveře byly zavřeny. Zaklepal. Dveře se neotvíraly. Rozzlobil se a začal nohou a šavlí bubnovat do zavřených dveří. Za dveřmi se ozvaly kroky a Vavilo, nevolník ze dvora Poltorackého, odstrčil háček.

„Co tě to napadlo zavírat! Pitomče!“

„Copak se může, Alexeji Vladimír...“

„Zas ožralý! Já ti ukážu, jak se může...“

A Poltorackij chtěl Vavila uhodit, ale rozmyslil si to.

„E, čert tě vem. Rozsviť svíčku.“

„Hnedka to bude.“

Vavilo byl skutečně podnapilý a napil se proto, že zbrojř měl svátek a spolu ho oslavovali. Když se pak vrátil domů, zamyslel se nad svým životem a srovnával jej s životem zbrojíře Ivana Makejiče. Ivan Makejič měl příjmy, byl ženatý a doufal, že napřesrok půjde do penze. Vavila však už jako chlapce vzali nahoru, to znamená do služby k pánům, a teď už mu bylo čtyřicet pryč, ale doposud se neoženil a žil vojenským životem u svého nepořádného pána. Pán byl hodný, bil ho málokdy, ale jakýpak to je život? „Slíbil, že mi dá svobodu, až se vrátí z Kavkazu. Ale co já se svobodou... Psí život!“ uvažoval Vavilo. A tak se mu chtělo spát, že ze strachu, aby mu někdo nevlezl do domu a něco nevzal, zastrčil háček a usnul.

Poltorackij vešel do pokoje, kde spal společně se svým přítelem Tichonovem.

„Tak co, prohráls?“ probudiv se, zeptal se Tichonov.

„Co tě vede, jedenáct rublů jsem vyhrál a láhev šampaňského jsme vypili.“

„A na Marii Vasiljevnu ses dost vynadával?“

„I na Marii Vasiljevnu jsem se dost vynadával,“ opakoval Poltorackij.

„Za chvíli budeme muset vstávat,“ připomněl Tichonov, „v šest se už musí vyrazit.“

„Vavilo!“ křikl Poltorackij. „Koukej, ať mě vzbudíš zítra v pět.“

„Jak vás mám budit, když mě za to bijete?“

„Povídám ti, abys mě vzbudil. Slyšels?“

„Rozkaz!“

Vavilo odešel a vzal s sebou boty a šaty. Poltorackij si lehl do postele a usmívaje se zapálil si cigaretu a zhasl svíčku. A ve tmě viděl před sebou usmívající se tvář Marie Vasiljevny.

U Voroncovových také nešli hned spát. Když hosté odešli, přistoupila Marie Vasiljevna k muži, postavila se před něho a přísně řekla:

„Eh bien, vous allez me dire ce que c'est?“

„Mais ma chère...“

„Pas de ‚ma chère‘! C'est un émissaire, n'est-ce pas?“

„Quand même je ne puis pas vous le dire.“

„Vous ne pouvez pas? Alors c'est moi qui vais vous le dire!“

„Vous?“⁵

„Hadži Murat, ano?“ řekla kněžna, neboť slýchala již po několik dní, že se s Hadži Muratem vyjednává, a předpokládala, že za jejím mužem přišel Hadži Murat sám.

Voroncov to nemohl popřít, ale zklamal ženu v tom, že to nebyl Hadži Murat sám, nýbrž jen posel se vzkazem, že zítra k němu Hadži Murat přijde na místě určeném v lese ke kácení.

Při jednotvárném životě v pevnosti měli mladí manželé Voroncovovi z této události velikou radost. Pohovořili si ještě o tom, jak příjemná to bude zpráva pro jeho otce, knížete, a ve tři hodiny šli oba spát.

5 „Tak, a teď mi řekněte, co se děje!“

„Ale, má drahá...“

„Žádné ‚má drahá‘! Je to posel, že?“

„I kdyby, nemohu vám to říci.“

„Nemůžete? Tedy vám to řeknu já!“

„Vy?“

IV

Po třech bezesných nocích, které Hadži Murat strávil na útěku před Šamilovými miridy vyslanými proti němu, usnul v tu chvíli, jak mu Sado popřál dobrou noc a vyšel ze světnice. Spal, ani se nesvlékl, jen se opřel o ruku zabořenou loktem do červených podušek, které mu hospodář prostřel. Opodál u stěny spal Eldar. Eldar ležel naznak, široce rozhodil silné, mladé údy, takže jeho klenutá hrud' s černými chozyry na bílé čerkesce ležela výše než modravá, čerstvě oholená hlava zvrácená dozadu, jak se mu svezla z podušky. Dětsky odstávající horní ret s řidounkým chmýřím mu pomlaskával, jak se dechem přitiskoval a zase zvedal. V krbu dohořovalo roští a noční lampička blikala ve výklenku.

V půli noci vrzly dveře v hostinské světnici. Hadži Murat se okamžitě nadzvedl a sáhl po pistoli. Do místnosti, měkce našlapuje po hliněné podlaze, vešel Sado.

„Co je?“ zeptal se bděle Hadži Murat, jako by byl vůbec nespal.

„Musíme se poradit,“ řekl Sado a přisedl na paty před Hadži Muratem. „Nějaká žena tě viděla ze střechy, jak jsi přijel,“ vysvětloval, „řekla to muži, a teď už to ví celý aul. Právě přiběhla k ženě sousedka a povídala, že se starci sešli u mešity a chtějí tě zadržet!“

„Jedeme!“ rozhodl Hadži Murat.

„Koně jsou připraveni,“ řekl Sado a spěšně vyšel ze světnice.

„Eldare,“ zašeptal Hadži Murat, a sotva Eldar zaslechl své jméno, ale hlavně hlas svého mistra, vyskočil na silné nohy, upravuje si beranici. Hadži Murat si přehodil zbraň a burku. Také Eldar. Pak oba mlčky vyšli ze sakly na zápraží. Černooký chlapec přivedl koně. Jak zadusala kopyta po ušlapané cestě na ulici, vyhlédla ze dveří sousední sakly hlava a jakýsi člověk klapaje dřeváky se rozběhl vzhůru k mešitě.

Měsíc nesvítil, ale hvězdy jasně zářily na tmavém nebi a v temnotě se rýsovaly střechy domků a nade vším budova mešity s minaretem na horním konci aulu. Od mešity zaléhal hluk hlasů.

Hadži Murat si rychle přidržel pušku, vstrčil nohu do úzkého třmene, bezhlučně se přehoupl přes koně a neslyšně dosedl na vysokou podušku sedla.

„Bůh vám odplat!“ obrátil se k hospodáři, hledaje při tom navyklým pohybem pravé nohy druhý třmen, a sotva zdatně se dotkl bičkem chlapce držícího koně, na znamení, aby odstoupil. Chlapec ustoupil a kůň, jako by sám věděl, co dělat, bystrým krokem vyrazil uličkou směrem k hlavní cestě. Eldar jel za ním. Sado v kožiše, rychle se rozháněje rukama, téměř utíkal za nimi, přebíhaje hned na tu, hned na onu stranu úzké uličky. Na jejím konci se objevil stín, pohyboval se přes cestu – pak druhý.

„Stůj! Kdo jede? Zastav!“ rozkřikl se hlas a několik lidí mu zastoupilo cestu.

Místo aby zastavil, Hadži Murat vytrhl pistoli za pasem, pobídl koně a zamířil přímo do lidí, kteří mu zahradili cestu. Lidé stojící v cestě se rozestoupili a Hadži Murat, ani se neohlédnuv, dlouhým mimochodem se pustil cestou dolů. Eldar cvalem ujížděl za ním. Vzadu za nimi třeskly dva výstřely, hvízdly dvě kulky, aniž koho z nich zasáhly. Hadži Murat nezmírnil rychlost a ujížděl dál. Po nějakých třech stech krocích zastavil mírně udýchaného koně a naslouchal. Vpředu dole šuměl bystrý potok. Vzadu bylo slyšet kohouty v aulu kokrhát o překot. Mezi těmito zvuky však bylo možno rozeznat i zezadu se blížící koňský dusot a hovor. Hadži Murat pobídl koně a rozjel se znovu týmž stejnoměrným klusem.

Jezdci za nimi však uháněli a brzy ho dohnali. Bylo jich asi dvacet na koních. Byli to obyvatelé aulu, kteří se rozhodli, že Hadži Murata zadrží, nebo že se v krajním případě aspoň budou tvářit, jako by ho chtěli zadržet, aby se mohli před Šamilem ospravedlnit. Když se již přiblížili natolik, že je bylo možno ve tmě rozeznat, zastavil Hadži

Murat koně, odhodil otěže, a rozepjav navyklým pohybem pouzdro pušky, uchopil ji pravicí. Rovněž Eldar.

„Co chcete?“ křikl Hadži Murat. „Chcete mě zajmout? Tak jen zajměte!“ Namířil. Obyvatelé aulu zůstali stát.

Hadži Murat s puškou v ruce se dal dolů úžlabinou. Jezdci nepřibližující se jeli za ním. Když přešel na druhou stranu úžlabiny, křikl za ním, aby vyslechl, co mu chtějí říci. V odpověď však Hadži Murat vystřelil z pušky a pustil koně v trysk. Když konečně koně zastavil, nebylo již pronásledovatele slyšet: nebylo již slyšet ani kohouty, jen zřetelněji doléhalo z lesa šplouchání vody a občas pláč sýčka. Černá stěna lesa byla již docela blízko. Byl to les, kde na něj čekali jeho miridové. Když dojel k lesu, Hadži Murat se zastavil, nabral dechu plnými plicemi, zahvízdl a pak tiše poslouchal. Za okamžik se ozval z lesa stejný hvizd. Hadži Murat sjel z cesty a uhnul do lesa. Ujel asi sto kroků, a tu spatřil mezi kmeny stromů hranici, stíny lidí sedících u ohně a zpola ozářeného koně pod sedlem, s třema nohama spoutanýma.

Jeden z mužů sedících u hranice se rychle zvedl, šel k Hadži Muratovi a chopil se uzdy a třmene. Byl to jeho pobratim, Avar Hanefi, který mu spravoval hospodářství.

„Uhasit oheň!“ rozkázal Hadži Murat slézaje z koně.

Lidé začali rozmetávat hranici a zadupávat hořící větve.

„Byl tu Bata?“ zeptal se Hadži Murat a pokročil k rozprostřené burce.

„Byl, už dávno odešel s Chan Mahomou.“

„Kterou cestou šli?“

„Tudy,“ odpověděl Hanefi a ukázal na cestu vedoucí opačným směrem, než odkud Hadži Murat přijel.

„Výborně!“ řekl Hadži Murat, sundal pušku a začal si ji nabíjet. „Musíme si dát pozor, hnali se za mnou,“ dodal, obraceje se na muže, který dosud hasil oheň.

Byl to Čecenec Gamzalo. Gamzalo šel k burce, na níž ležela puška v pouzdře, zvedl ji a mlčky zašel na druhý konec palouku, na místo,

odkud přijel Hadži Murat. Eldar seskočil z koně, vzal i koně Hadži Muratovi, a přitáhnuv oběma vysoko hlavu, přivázal každého ke stromu, pak se po příkladu Gamzalově postavil s puškou na zádech na druhý konec palouku. Hranici již uhasili a les se už nezdál tak černý jako předtím a na nebi, byť jen slabě, svítily hvězdy.

Hadži Murat se rozhlédl po hvězdách, po Velkém voze, který už vystoupil do poloviny oblohy, a usoudil, že je už daleko přes půlnoc a že je již dávno čas k noční modlitbě. Poprosil Hanefiho, aby mu podal džbáněk, který stále vozil s sebou v torně, přehodil si burku a odešel k vodě.

Zul se a vykonal omývání, pak se bosýma nohama postavil na burku, přisedl na bobek, nejprve si prsty zacpal uši a zamhouřil oči a pak obrácen k východu odříkal obvyklé modlitby.

Když skončil modlitbu, vrátil se na své místo, kde ležely jeho dvě torny spojené řemenem, posadil se na burku, lokty se opřel o kolena, sklonil hlavu a ponořil se do svých myšlenek.

Hadži Murat vždy věřil ve své štěstí. Ať počínal cokoli, byl vždy předem pevně přesvědčen o zdaru – a vše se mu také dařilo. Krom řídkých výjimek bylo tomu tak vždy během celého jeho bouřlivého vojenského života. Doufal tedy, že tomu tak bude i tentokrát. Představoval si, jak potáhne s vojskem, které mu dá Voroncov, proti Šamilovi, jak ho zajme, jak se mu pomstí a jak ho ruský car vyznamená, a on bude zase vládnout, a nejen nad Avarií, nýbrž nad celou Čečnou, jež se mu poddá. V takových myšlenkách si ani nevšiml, že usnul.

I zdálo se mu, že se žene se svými junáky za zpěvu a křiku „Hadži Murat jede!“ proti Šamilovi, jak ho zajímá i s jeho ženami a slyší jejich pláč a hořekování. Procitl ze sna. Píseň „Lá iláha“ a křik „Hadži murat jede!“ a pláč Šamilových žen – to všechno bylo jen vytí, pláč a chechtot šakalů, který ho probudil. Hadži Murat zvedl hlavu, vzhlédl na nebe světlající už od východu mezi kmeny stromů a zeptal se mirida sedícího opodál na Chan Mahomu. Když se dověděl, že se Chan Mahoma ještě nevrátil, sklonil hlavu a hned zase usnul.

Vzbudil ho veselý hlas Chan Mahomy, který vyřídil poselství a právě se vracel s Batou. Chan Mahoma pak hned přisedl k Hadži Muratovi, začal mu vypravovat, jak je vojáci zastavili a dovedli k samotnému knížeti, jak sám s knížetem hovořil, jakou radost z toho kníže měl, a slíbil, že se s ním ráno setká na místě, kde budou Rusové kácet les – za Mičikem na Šalinském palouku. Bata chvílemi druhá přerušoval a připojoval vlastní podrobnosti.

Hadži Murat se podrobně vyptal, jak doslova Voroncov odpověděl na jeho nabídku, že přejde k Rusům. A Chan Mahoma i Bata souhlasně potvrdili, že kníže slíbil přijmout Hadži Murata jako hosta a postarat se, aby byl spokojen. Hadži Murat se ještě vyptal na cestu, a když ho Chan Mahoma ujistil, že cestu dobře zná a že ho zavede přímo až na místo, vyndal peníze a odevzdal Batovi slíbené tři ruble. Svým pak nařídil, aby mu z toren vyndali jeho zbraně zlatem vykládané a beranici s turbanem a miridové sami aby se dali do pořádku a vypadali čistě, až přijedou k Rusům. Zatímco čistili zbraně, sedla, postroje a koně, hvězdy pohasly, úplně se rozednilo a zavanul předjitřní větřík.

V

Časně zrána, ještě za tmy, vyrazily pod velením Poltorackého dvě setniny se sekerami asi na deset verst za Čachgirinskou bránu, rozstavily hlídky ze střelců, a sotva začalo svítat, daly se do kácení lesa. K osmé se začala mlha, jež se mísila s vonným dýmem syrových větví, syčících a praskajících na ohních, zvolna zvedat a vojáci pracující při kácení, kteří předtím neviděli na pět kroků a jen se navzájem slyšeli, pomalu rozeznávali i hořící hranice, i cestu vedoucí lesem, zavalenou kmeny; a slunce hned prohlédalo světlými průrvami v mlze, hned se opět ukrývalo. Na mýtince opodál cesty sedělo na bubnech několik důstojníků: Poltorackij se svým mladším důstojníkem Tichonovem, dva důstojníci z třetí setniny a spolužák Poltorackého z vojenské školy, baron Fréze, bývalý důstojník jízdní gardy degradovaný pro souboj. Kolem bubnů se povalovaly papíry od přesnídávek, nedopalky a prázdné láhve. Důstojníci vypili vodu, pojedli a pili porter. Bubeník odzátkoval již osmou láhev. Třebaže se Poltorackij nevyspal, byl v oné zvláštní povznesené náladě vyznačující se dobrosrdečnou, bezstarostnou veselostí, jež se dostavovala pokaždé, když se spolu se svými vojáky a druhy octl v situaci, která se mohla stát nebezpečnou.

Důstojníci se živě rozhovořili o nejnovější události, o smrti generála Slepčova. Nikdo na jeho smrt nehleděl jako na nejvážnější okamžik jeho života – na jeho skončení a návrat k onomu zdroji, z něhož vyšel – nýbrž jen jako na hrdinský kousek odvážného důstojníka, který se s šavlí v ruce vrhl na horaly a zběsile do nich sekal.

Ačkoli všichni, zvláště důstojníci, kteří se již bojů účastnili, věděli a mohli vědět, že v tehdejších bojích na Kavkaze a vůbec nikde a nikde nedochází k utkáním na šavle, o nichž se mluví a jaká se stále popisují (a dochází-li někdy k takovým utkáním na šavle

a na bodáky, pak se seká a bodá jen do prchajících), hlásili se k této smyšlence boje muže proti muži právě důstojníci, a to jim dodávalo oně klidné hrdosti a veselosti, s níž tu seděli na bubnech, jedni v hrdinských, druzí naopak v nejskromnějších pózách, a kouřili, pili a žertovali, nestarajíce se o smrt, jež mohla každým okamžikem postihnout kohokoli z nich zrovna tak jako Slepčova. A skutečně, jako na potvrzenou jejich očekávání, doprostřed jejich rozhovoru zalehl vlevo od cesty vzrušivý, krásný zvuk ostře třesknuvšího výstřelu z pušky a kulka, vesele svištíc, prolétla mlžným vzduchem a pleskla do stromu. Několik těžkých, hřmotných výstřelů vojenských pušek odpovědělo na nepřátelský výstřel.

„Hej,“ vesele zvolal Poltorackij. „Vždyť to je přední hlídka. Kostó, kamaráde,“ obrátil se k Frézovi, „máš štěstí. Běž k setnině. Teďka uděláme takovou šarvátku, že to bude jedna radost! I návrh na vyznamenání podáme.“

Degradovaný baron vyskočil a rázným krokem zamířil do kouře, kde pracovala jeho setnina. Poltorackému přivedli jeho malého tmavokaštanového kabardince, vsedl na něho, sešikoval setninu a zavedl ji k předním hlídkám, odkud se ozvaly výstřely. Hlídky stály na kraji lesa u holé rokle svažující se dolů. Vítr vál k lesu a bylo zřetelně vidět nejen svah rokle, ale i na druhou stranu.

Když Poltorackij dojel k hlídkám, slunce vyhlédlo z mlhy a na protější straně rokle u řídkého lesa, který tam nějakých sto sáhů od okraje začínal, se objevilo několik jezdců. Byli to Čečenci, kteří pronásledovali Hadži Murata a chtěli vidět, až bude přecházet k Rusům. Jeden z nich vystřelil proti linii hlídek. Několik vojáků mu odpovědělo. Čečenci se stáhli zpět a střelba ustala. Ale když Poltorackij přišel se svou setninou, dal rozkaz k palbě, a jakmile byl dán povel, po celé délce hlídkové linie se rozlehl neutuchající, veselý, povzbudivý třeskot výstřelů, provázený krásně se rozplývajícími obláčky dýmu. Vojáci rozveseleni, že mají zábavu, se činili a nabíjeli a stříleli ránu za ranou. To Čečence zřejmě rozohnilo

a jeden za druhým vyjížděli vpřed a tak vypálili po vojácích několik ran. Jedním výstřelem ranili vojáka. Byl to onen Avdějev, který byl na tajné hlídce. Když k němu kamarádi přiběhli, ležel zády vzhůru, oběma rukama si držel ránu v břicho a rovnoměrně se kolébal.

„Jen začnu nabíjet flintu, slyším, jak něco cvaklo,“ vykládal voják, který s ním stál v dvojici, „koukám, a on flintu pustil.“

Avdějev byl ze setniny Poltorackého. Zpozorovav, že se seběhl hlouček vojáků, Poltorackij k nim zajel.

„Copak, chlapče, dostals ji?“ zeptal se. „A kampak?“ Avdějev neodpovídal.

„Jen začnu nabíjet, Vaše Blahorodí,“ začal zase voják, který byl v dvojici s Avdějevem, „slyším, jak něco cvaklo – koukám, a on flintu pustil.“

„Ce-ce,“ pomlaskl jazykem Poltorackij. „Co, Avdějeve, bolí to?“

„Nebolí, ale jít se s tím nedá. Takhle kořalku, Vaše Blahorodí.“

Sehnali vodku, totiž čistý líh, který vojáci na Kavkaze pili, a přísně zachmuřený Panov podal Avdějevovi víčko naplněné lihem. Avdějev začal pít, ale vzápětí víčko odstrčil.

„Žaloudek nebere,“ řekl. „Pij sám.“

Panov líh dopil. Avdějev znovu zkusil vstát, ale zase přisedl. Rozprostřeli plášť a Avdějeva na něj položili.

„Vaše Blahorodí, pan plukovník jede,“ hlásil Poltorackému šikovatel.

„Dobře, dohlédni tady sám,“ řekl Poltorackij, švihl bičíkem a plným tryskem vyjel Voroncovi vstříc.

Voroncov jel na svém plnokrevném anglickém ryzáku, provázen plukovním pobočníkem, jedním kozákem a Čečencem jako tlumočnickem.

„Co je to tu?“ zeptal se Poltorackého.

„Ale tamhle jich pár vyjelo, napadli naše hlídky,“ odpověděl Poltorackij.

„Vida, to všechno jste natropil vy.“

„Ba ne, kníže,“ s úsměvem odpověděl Poltorackij, „oni sami přilezli.“

„Slyšel jsem, že nějaký voják je raněn.“

„Ano, bohužel. Dobrý voják.“

„Těžce?“

„Vypadá, že těžce – do břicha.“

„A jestlipak víte, kam jedu?“ zeptal se Voroncov.

„To nevím.“

„Což to neuhodnete?“

„Neuhodnu.“

„Hadži Murat zběhl a teď právě se s námi sejde.“

„Není možná!“

„Včera ten posel byl od něho,“ pokračoval Voroncov, stěží zadržuje radostný úsměv. „Teď právě má na mne čekat na Šalinském palouku, tak rozestavte střelce až tam a pak ke mně přijďte.“

„Podle rozkazu!“ řekl Poltorackij, zasalutoval a odjel ke své setnině. Sám postavil hlídky po pravé straně, šikovateli pak poručil, aby je rozestavil po levé. Raněného mezitím odnesli čtyři vojáci do pevnosti.

Poltorackij se již vracel k Voroncovovi, když si všiml, že ho zezadu dohání několik jezdců. Zastavil a počkal na ně.

Vpředu přede všemi jel na bělostném koni, v bílé čerkesce, s turbanem na papaše a s výzbrojí zlatem pracovanou muž velitelského vzezření. Byl to Hadži Murat. Dojel k Poltorackému a tatarsky ho oslovil. Poltorackij zvedl obočí a rozhodil rukama na znamení, že nerozumí, ale usmál se. Hadži Murat mu odpověděl také úsměvem a tento úsměv překvapil Poltorackého zvláštní dětskou dobrosrdečností. Poltorackij se ani nenadál, že tento strašný horal bude takhle vypadat. Čekal zamračeného, chladného, cizího člověka, a zatím se před ním objevil zcela prostý člověk s úsměvem tak milým, že ani nevypadal jako cizí, ale jako dávno známý přítel. Jen jedno na něm bylo zvláštní, totiž daleko od sebe ležící oči, které se pozorně, pronikavě a klidně dívaly do očí druhým lidem.

Hadži Muratovu družinu tvořili čtyři muži. Byl v ní onen Chan Mahoma, který se minulé noci vypravil za Voroncovem. Byl to červenolící člověk s černýma, bystrýma očima bez víček, s kulatým obličejem, přímo zářícím radostí ze života. Pak tam byl zavalitý vlasatý pořež se srostlým obočím. To byl Tavlinec Hanefi, správce veškerého Hadži Muratova majetku. Vedl náhradního koně, přes něhož byly přehozeny tvrdě nacpané torny. Zvláště však v jeho družině vynikali dva mužové: jeden mladý, žensky štíhlý v pase a široký v ramenou, se sotva vyrážející světlou bradkou, krasavec s beraníma očima – to byl Eldar – a druhý jednooký, bez obočí a bez řas, s rezavým, zastřiženým plnovousem a s jizvou přes nos a tvář – Čečenec Gamzalo.

Poltorackij ukázal Hadži Muratovi Voroncova, který se právě objevil na cestě. Hadži Murat zamířil k němu, a když k němu dojel, položil pravou ruku na prsa, řekl cosi tatarsky a zastavil. Tlumočník Čečenec přeložil:

„Vzdávám se,“ povídá, „do vůle ruského cara, chci mu sloužit. Dávno už jsem chtěl. Ale Šamil mě nepustil.“

Voroncov vyslechl tlumočnicka a podal Hadži Muratovi ruku v jelenicové rukavičce. Hadži Murat pohlédl na jeho ruku, na okamžik zaváhal, pak ji pevně stiskl a současně cosi řekl, dívaje se přitom střídavě na tlumočnicka a na Voroncova.

„Říká, že k nikomu jinému nechtěl zběhnout jen k tobě, protože jsi synem sardara⁶. Tebe si velice váží.“

Voroncov pokynul hlavou na znamení, že děkuje. Hadži Murat ještě cosi dodal, ukazuje na svou družinu.

„Říká, že tihleti, jeho miridové, také budou sloužit Rusům jako on.“

Voroncov se po nich ohlédl a pokynul hlavou i jim.

Veselý, černooký Čečenec bez víček, Chan Mahoma, také pokynul hlavou a pravil cosi Voroncovovi, patrně něco směšného, protože

6 Nejvyšší velitel vojsk (pozn. překl.).

vlasatý Avar se usmál, až mu bílé zuby zasvítily. Zrzavý Gamzalo však jen blýskl svým jediným zarudlým okem po Voroncovovi a opět se zahleděl na uši svého koně.

Když se Voroncov a Hadži Murat, doprovázeni každý svou družinou, vydali na cestu k pevnosti, vojáci odvolaní z hlídek a postávající v hloučcích si vykládali:

„Kolik lidí zahubil, lotr jeden! A teď, to se ví, budou s ním dělat ciráty!“ prohodil jeden.

„Jápak ne. Byl to přece první komandýr u Šamila. Teď nejspíš...“

„Ale chlapík to je, marná sláva, a džigit.“

„Co ten zrzoun zrzavá – šilhá jak zvíře.“

„Uch, to je asi pes!“

Všichni si obzvláště povšimli zrzavého.

Vojáci, kteří pracovali poblíž cesty při kácení, se také vybíhali podívat. Důstojník se na ně rozkřikl, ale Voroncov ho zarazil.

„Jen ať se podívají na svého starého známého. – Víš ty, kdo to je?“ zeptal se Voroncov vojáka stojícího poblíž, pomalu vyslovuje slovo za slovem svým anglickým přízvukem.

„Prosím nevím, Vaše Jasnosti.“

„Hadži Murat – slyšels o něm?“

„Jak by ne, Vaše Jasnosti, bili jsme ho mnohokrát.“

„Nu, ale také jsme od něho dostávali.“

„Tak jest, Vaše Jasnosti,“ odpověděl voják, celý blažený, že se mu poštětilo pohovořit s velitelem.

Hadži Murat chápal, že se mluví o něm, a veselý úsměv mu zasvítit v očích. Voroncov se vrátil do pevnosti v nadmíru veselé náladě.

VI

Voroncov byl velmi spokojen, že se mu – a právě jemu – poštěstilo zlákat a dostat do rukou hlavního a nejmocnějšího nepřítele Ruska po Šamilovi. Jedna věc však u toho byla nepříjemná, že totiž velitelem vojsk ve Vozdviženské byl generál Meller-Zakomelskij a že se tedy všechno jednání mělo správně vést jeho prostřednictvím. Voroncov však provedl všechno sám, aniž ho o tom zpravil. Z toho tedy mohla vzniknout nepříjemnost. To poněkud kalilo Voroncovovo uspokojení.

Když Voroncov dojel ke svému domu, svěřil miridy plukovnímu pobočníkovi a Hadži Murata si zavedl k sobě domů.

Kněžna Marie Vasiljevna, nastrojená a usměvavá, přivítala Hadži Murata se svým synkem, krásným šestiletým chlapečkem kučera-vých vlásků, v přijímacím salóne a Hadži Murat, položiv obě ruce na prsa, pomocí tlumočnicka, který vešel spolu s ním, jí poněkud slavnostně prohlásil, že se považuje za kunaka knížete, ježto ho kníže u sebe přijal, a že celá rodina kunakova je kunakovi stejně svatá jako on sám. Marii Vasiljevně se jeho zjev a chování zalíbily. Když mu podala svou velkou, bílou ruku, vzplanul a začervenel se a tím si ji naklonil ještě víc. Pobídla ho, aby si sedl, zeptala se, pije-li kávu, a poručila ji přinést. Ale Hadži Murat kávu odmítl, když ji přinesli. Trochu rusky rozuměl, ale mluvit nedovedl, a když nerozuměl, usmíval se a jeho úsměv se zalíbil Marii Vasiljevně stejně jako Poltorackému. A kučera-vý, bystrooký synáček Marie Vasiljevny, jemuž matka říkala Buchtička, stál vedle matky a oči z něho nespouštěl, neboť o něm slýchal jako o neobyčejném bojovníku.

Voroncov zanechal Hadži Murata ženě a zašel do kanceláře zařídít hlášení na velitelství o jeho zběhnutí. Napsal zprávu veliteli levého křídla generálovi Kozlovskému do Grozného a dopis otci, a pak

teprve pospíšil domů. Obával se ženiny rozmrzelosti, že jí nechal na starost cizího, strašného člověka, s nímž je nutno zacházet opatrně, aby se neurazil, ale také s ním nedělat přílišné okolky. Ale jeho strach byl zbytečný. Hadži Murat seděl v lenošce, na koleně držel Buchtičku, nevlastního synka Voroncova, a se skloněnou hlavou pozorně poslouchal, co tlumočník říká, překládaje mu slova smějící se Marie Vasiljevny. Kněžna Marie právě říkala, že bude-li každému kunakovi dávat všechno, co mu kunak pochválí, brzo mu nezbude než chodit jako Adam...

Když kníže vešel, Hadži Murat sundal Buchtičku z kolena, což chlapce udivilo a urazilo, vstal, jeho šprýmovný výraz zmizel a tvář mu zpřísněla a zvážněla. Sedl si, až když se posadil Voroncov. Pokračuje pak v rozhovoru, odpověděl na námitku Marie Vasiljevny, že takový je už u nich zvyk, že všechno, co se kunakovi zalíbí, má se mu darovat.

„Tvá syn je kunak,“ řekl rusky a pohladil Buchtičku po kučera-vých vláscích, když mu zase vylezl na koleno.

„Ten tvůj zbojník je rozkošný,“ řekla Marie Vasiljevna muži francouzsky. „Buchtičkovi se zalíbil jeho kinžál, a on mu ho dal.“

Buchtička ukázal kinžál otcí.

„C'est un objet de prix,“⁷ poznamenala Marie Vasiljevna.

„Il faudra trouver l'occasion de lui faire cadeau,“⁸ přisvědčil Voroncov.

Hadži Murat seděl se sklopenýma očima, hladil chlapečkovu kučeravou hlavičku a opakoval:

„Džigit, džigit.“

„Překrásný, překrásný kinžál,“ pochvaloval Voroncov, do polo-viny povytáhnuv skvěle pracovanou damascenskou čepel s rýhou uprostřed. – „Poděkuj pěkně!“

7 „To je cenná věc.“

8 „Bude třeba mu příležitostně dát nějaký dárek.“

„Zeptej se ho, čím bych mu mohl prokázat laskavost,“ řekl Voroncov na tlumočnickovi.

Tlumočnick to přeložil a Hadži Murat hned odpověděl, že nic nepotřebuje, ale že prosí, aby ho teď zavedli někam, kde by se mohl pomodlit. Voroncov zavolal komorníka a nařídil mu, aby jeho přání vyhověl.

Sotvaže Hadži Murat osaměl v pokoji, který mu byl vykázán, vzezření jeho tváře se změnilo, zmizel spokojený výraz, střídavě laskavý a slavnostní, a na jeho místo nastoupil výraz starosti.

Přijetí, jehož se mu dostalo od Voroncova, bylo mnohem lepší, než očekával. Ale čím bylo přijetí lepší, tím méně věřil Voroncovovi a jeho důstojníkům. Všeho se bál: bál se i toho, že ho polapí, dají do želez a pošlou na Sibiř, nebo prostě zabijí, a proto se měl na pozoru.

Když za ním Eldar přišel, vyptal se ho, kde umístili miridy, kam dali koně a zdali jim neodebrali zbraně.

Eldar mu sdělil, že koně jsou v knížecí konírně, lidi že dali do stodoly, zbraně že jim nechali a tlumočnick že je hostí jídlem a čajem.

Hadži Murat nechápavě zavrtěl hlavou a svléknuv se začal se modlit. Po modlitbě poručil, aby mu přinesli stříbrný kinžál, pak se oblékl, opásal a usedl s nohama na divanu, očekávaje, co bude dál.

V pět hodin ho pozvali ke knížeti na oběd.

Při obědě nejedl Hadži Murat nic jiného než trochu pilafu, jehož si vzal na talíř právě z toho místa, kde si vzala i Marie Vasiljevna.

„Bojí se, že ho otrávíme,“ řekla kněžna muži. „Vzal si právě tam, kde já.“ A hned se obrátila na Hadži Murata a s pomocí tlumočnickovou se ho zeptala, kdy se teď bude zase modlit. Hadži Murat zvedl pět prstů a ukázal na slunce.

„To bude již co nevidět.“

Voroncov vyndal chronometr a stiskl péro – hodinky odbily čtyři a čtvrt. Hadži Murata bití hodinek očividně překvapilo a poprosil knížete, aby ještě jednou zazvonil a dovolil mu na hodinky se podívat.

„Voilà l'occasion! Donnez-lui la montre,“⁹ nadhodila Marie Vasiljevna muži.

Voroncov nabídl hned hodinky Hadži Muratovi. Hadži Murat položil ruku na prsa a hodinky přijal. Několikrát stiskl péro, poslouchal a pochvalně pokyvoval hlavou.

Po obědě byl knížeti ohlášen pobočník Mellera-Zakomelského.

Pobočník knížeti vyřídil, že generál je zprávou o Hadži Muratově zběhnutí velmi nespokojen, jelikož mu to nebylo hlášeno, a že žádá, aby k němu byl Hadži Murat neodkladně dopraven. Voroncov odpověděl, že generálův rozkaz bude vykonán, a prostřednictvím tlumočnicka sdělil Hadži Muratovi generálovu žádost a poprosil ho, aby s ním zašel k Mellerovi.

Jak se Marie Vasiljevna dověděla, proč pobočník přišel, okamžitě vytušila, že mezi jejím mužem a generálem může dojít k nedorozumění, a nedbajíc mužových námitek, vypravila se s ním a s Hadži Muratem ke generálovi.

„Vous feriez beaucoup mieux de rester; c'est mon affaire, mais pas la vôtre.“¹⁰

„Vous ne pouvez pas m'empêcher d'aller voir madame la générale.“¹¹

„Na to by byl čas někdy jindy.“

„Ale já chci teď.“

Nedalo se nic dělat. Voroncov svolil, a tak šli všichni tři.

Když vešli, Meller s mračnou zdvořilostí zavedl Marii Vasiljevnu ke své ženě, pobočnickovi pak poručil, aby doprovodil Hadži Murata do přijímacího salónu a nikam ho nepouštěl, dokud mu nedá rozkaz.

„Prosím,“ řekl Voroncovovi, otvíraje dveře své pracovny a pouštěje knížete napřed.

9 „Vida, příležitost je tu! Dejte mu ty hodinky!“

10 „Mnohem lépe byste udělala, kdybyste zůstala doma; to je moje záležitost, ne vaše.“

11 „Přece mi nemůžete bránit, abych navštívila paní generálovou.“

Když vstoupili do pracovny, postavil se před knížetem, ani ho nepobídl, aby si sedl, a spustil:

„Já jsem tu vojenským velitelem, a proto veškeré jednání s nepřitelem se má vést mým prostřednictvím. Proč jste mi nehlásil, že Hadži Murat chce zběhnout?“

„Posel přišel ke mně a sdělil mi, že si Hadži Murat přeje vzdát se mně,“ odpověděl Voroncov bledý rozčilením, očekáváje, že ho rozhněvaný generál hrubě napadne. Cítil, jak se i jeho zmocňuje hněv.

„Ptám se vás, proč jste mi to nehlásil.“

„Chtěl jsem, barone, ale...“

„Nejsem pro vás žádný baron, nýbrž Vaše Excellence.“

A tu najednou propukla dlouho skrývaná baronova podrážděnost. Bez obalu vypověděl všechno, co mu dávno kypělo v nitru.

„Proto jsem sedmadvacet let nesloužil Jeho Veličenstvu, aby lidé, kteří teprve včera vstoupili do služby, mi tady pod nosem dělali opatření ve věcech, které se jich netýkají, jen proto, že mohou využívat svých příbuzenských styků.“

„Vaše Excellence, prosím vás, abyste se nevyjadřoval nespravedlivě,“ vskočil mu do řeči Voroncov.

„Mluvím pravdu a nedovolím...“ ještě podrážděněji začal generál.

Vtom šustíc sukněmi vešla Marie Vasiljevna a za ní pomenší nenápadná dáma, žena Mellera-Zakomelského.

„Ale nechte to už, barone, Simon vám nechtěl dělat nepříjemnosti,“ přerušila ho Marie Vasiljevna.

„To také, kněžno, netvrdím...“

„Nu tak, vidíte, raději toho nechme. Vždyť víte: špatný spor lepší dobré hádky. Já aspoň myslím...“ Zasmála se.

A nakvašený generál ustoupil okouzujícímu úsměvu krásné dámy. Pod kníry mu kmitl úsměv.

„Uznávám, že jsem nejednal správně,“ dodal ještě Voroncov, „ale...“

„Nu, já jsem se také unáhlil,“ přerušil ho Meller a podal knížeti ruku.

Mír byl obnoven a rozhodnuto načas ponechat Hadži Murata u Mellerera a pak ho odeslat k veliteli levého křídla.

Hadži Murat seděl vedle v pokoji, a třebaže nerozuměl, o čem je řeč, vyrozuměl, co vyrozumět potřeboval, že se totiž přou o něho, že jeho zběhnutí od Šamila má pro Rusy nesmírný význam a že proto, nepošlou-li ho na Sibiř, ani nezabijí, bude jim moci klást velké požadavky. Kromě toho pochopil i to, že Meller-Zakomelskij, i když je velitelem, nemá takový vliv jako jemu podřízený Voroncov a že záleží na Voroncovovi a nezáleží na Mellerovi-Zakomelském; proto, když si Meller-Zakomelskij pozval Hadži Murata k sobě a začal se ho vyptávat, choval se hrdě a důstojně, řekl mu, že odešel z hor sloužit bílému carovi a že ze všeho vydá počet toliko carovu sardarovi, totiž vrchnímu veliteli knížeti Voroncovovi v Tiflisu.

VII

Raněného Avdějeva odnesli do lazaretu, umístěného v malém, prkny krytém domku u výjezdu z pevnosti, a položili ho ve společné světnici na jednu prázdnou postel. Na světnici byli čtyři nemocní: jeden nemocný tyfem, zmítající se v horečce, druhý bledý s modrými kruhy pod očima, trpící zimnicí, který čekal záchvat a ustavičně zíval, a pak dva ranění při nájezdu před třemi nedělemi, jeden do zápěstí (ten chodil) a druhý do ramene (ten seděl na posteli). Všichni, kromě nemocného tyfem, obstoupili Avdějeva, sotva ho přinesli, a vyptávali se nosičů.

„Jindy je palba, jako když hrách sypou – a nic, a tohle všeho všudy asi pětkrát vystřelili,“ vykládal jeden z nosičů.

„Jak je holt komu souzeno!“

„Och,“ hlasitě zasténal Avdějev, přemáhaje bolest, když ho ukládal na postel. Jakmile ho položili, zamračil se a už ani nehlesl, jen neustále hýbal chodidly. Držel si ránu rukama a nehnutě se díval před sebe. Přišel doktor a poručil raněného obrátit, aby se mohl podívat, nevyšla-li kulka vzadu.

„Copak je tohle?“ zeptal se, ukazuje na veliké, bílé jizvy, křížící se na zádech a na zadku raněného.

„To už je staré, Vaše Vysokoblahorodí,“ se sténáním vypravil ze sebe Avdějev.

Byly to stopy po trestu za propité peníze.

Poté Avdějeva zase obrátili a doktor se mu dlouho štóural sondou v břicho a kulku také objevil, ale ven ji dostat nemohl. Ránu tedy zavázal, zalepil náplastí a odešel. Po celou tu dobu, co se mu doktor štóural v ráně a co ji zavazoval, ležel Avdějev se zaťatými zuby a se zavřenými očima. Ale když doktor odešel, otevřel oči a udiveně se kolem sebe rozhlédl. Oči měl sice obráceny na nemocné a na felčara,

ale jako by je ani neviděl a místo nich viděl něco jiného, co ho velmi udivovalo.

Přišli Avdějevovi kamarádi, Panov a Serjogin. Avdějev pořád tak ležel a udiveně se díval před sebe. Dlouho to trvalo, než kamarády poznal, přestože se jeho oči dívaly přímo na ně.

„Ty, Petře, nechceš něco vzkázat domů?“ zeptal se ho Panov, dotknuv se jeho studené, široké a kostnaté ruky.

Avdějev jako by se byl vzpamatoval.

„Á, Antonyč přišel!“

„No pravdaže, přišel. Nevzkážeš něco domů? Serjogin to napíše.“

„Serjogine,“ řekl Avdějev, s námahou obraceje oči na Serjogina. „Napíšeš?... Tak piš: ‚Syn, jako váš Petrucha, vám vzkazuje, abyste dlouho živi byli...‘ Záviděl jsem bratrovi. Dneska jsem ti to říkal. Ale teď sám jsem tomu rád. Jen ať si žije, nic si z toho nedělá. Dejž mu to pámbu, jsem rád. Tak to napiš.“

Dopověděl a dlouho mlčel, ulpěv očima na Panovovi.

„No, a fajfku našels?“ zeptal se najednou. Panov kývl hlavou a neodpovídal.

„Fajfku, povídám, fajfku našels?“ opakoval Avdějev.

„Byla v torně.“

„No tak. A teď mi dejte svíčku, umírám,“ řekl Avdějev.

Vtom přišel Poltorackij navštívit svého vojáka.

„Tak co, kamaráde, je ti špatně?“ zeptal se.

Avdějev zavřel oči a odmítavě zavrtěl hlavou.

Jeho obličej s vysedlými lícními kostmi byl bledý a přísný. Neodpověděl, jen znovu opakoval, obrátiv se na Panova:

„Svíčku mi dej, umírám.“

Dali mu svíčku do ruky; ale prsty měl již nehybné, i zastrčili mu ji mezi prsty a přidržovali. Poltorackij odešel a za pět minut po jeho odchodu přiložil felčar ucho Avdějevovi na srdce a řekl, že skončil.

Ve zprávě podané do Tiflisu byla Avdějevova smrt vylíčena takto: „23. listopadu byly z pevnosti vyslány dvě setniny Kurinského pluku

kácet les. O polednách náhle zaútočil na dřevorubce značný houf horalů. Hlídky začaly ustupovat, a vtom okamžiku druhá setnina zahájila bodákový útok a horaly zahnala. V boji dva řadoví lehce raněni a jeden zabit. Horalé však ztratili kolem sta padlých a raněných.“

VIII

Téhož dne, co Petrucha Avdějev skončil ve vzdviženském lazaretu, jeho otec, již stařec, žena bratra, za něhož šel na vojnu, a dcera staršího bratra, děvče již na vdávání, mlátili oves na umrzlém mlatě. Večer předtím napadlo vysoko sněhu a k ránu začalo silně mrznout. Stařec se probudil hned při třetím kuropění, a když uviděl zamrzlým oknem, že měsíc jasně svítí, slezl z pece, obul se, navlékl si kožich, narazil čepici a šel na humno. Dělal tam asi dvě hodiny, pak se vrátil do chalupy a vzbudil syna a ženskou. Když ženská s děvčetem přišly na humno, mlat byl již vymeten, dřevěná lopata stála zapíchnuta do bělostného sypkého sněhu a vedle ní koště, proutím nahoru, a ovesné snopy ležely rozestlány ve dvou řadách, klasy proti klasům, v dlouhém pruhu po čistém mlatě. Rozebrali si cepy a začali mlátit, pěkně pravidelně třemi údery. Stařec bil silně těžkým cepem, drtil slámu, děvče bilo rovnými údery shora, snacha stáčela cep stranou.

Měsíc zašel a začínalo svítat; a už domlacovali kladení, když k nim v kožíšku a v čepici přišel starší syn Akim.

„Co se tu potloukáš?“ rozkřikl se na něho otec, přestal mlátit a opřel se o cep.

„Koně se přece musí poklidit.“

„Koně poklidit,“ poškleboval se otec. „Stará je poklidí. Cep si vem. Pěkně jsi vypasený! Ochlasto!“

„Tys mně dával na pití, co?“ zavrčel syn.

„Cože?“ zamračil se, vynechal úder a zeptal se hrozivě stařec.

Syn beze slova vzal cep a práce pokračovala ve čtyřech: trap, ta-pa-tap, trap, ta-patap... Trap! – uhodil vždy po třech úderech těžký cep starcův.

„Hele, ten má zátylek jak milostpán. Koukej, na mně sotva kalhoty visí,“ vpadl stařec, vynechal zase úder a jen zatočil bijákem ve vzduchu, aby nevypadl z taktu.

Domlátili řad a ženské začaly hráběmi shrabovat slámu.

„Hlupák Petrucha, že místo tebe šel. Z tebe by aspoň ten neřád na vojně trochu vytloukli a on by doma pět takových zastal, jako jsi ty.“

„Tak nechte toho už, tatínku,“ chlácholila ho snacha, odhazujíc zpřetrhaná povřísla.

„Bodejt', sám vás živit šest lidí, a práci ani jeden neudělá. Petrucha sám udělá vždycky práce za dva, a ne aby...“

Prošlapanou cestičkou ze dvora přišla stařena, vrzajíc po sněhu novými láptěmi na pevně ovázaných vlněných onucích. Mužští shrabovali nepřevátý oves na hromadu, ženské s děvčetem zametaly.

„Byl tady od obce. Všichni mají jít na robotu, cihly vozit,“ řekla stařena. „Snídani jsem už nachystala. Snad abyste šli.“

„Dobře. Zapřáhni strakáče a jed,“ řekl stařec Akimovi. „A koukej, ať to neprovedeš jak onehdá, ať za tebe zas nemusím odpovídat. Pamatuj na Petruchu.“

„Dokud byl doma, nadával jste jemu,“ odsekl Akim otci, „a když není, rejete do mě.“

„Nejspíš si to zasloužíš,“ stejně rozzlobeně řekla matka. „S Petruchou se rovnat nemůžeš.“

„Dobře, dobře!“ odbroukl syn.

„Jo, jo, dobře. Mouku propils, a teď řekneš dobře.“

„Nač vzpomínat na loňský sních,“ řekla snacha a všichni položili cepy a šli domů.

Rozmíšky mezi otcem a synem začaly už dávno, skoro od té doby, co dali odvést Petra na vojnu. Už tenkrát stařec vycítil, že vyměnil jestřába za kukačku. Ovšemže, podle nařízení, jak mu stařec rozuměl, se slušelo a patřilo, aby bezdětný šel místo otce dětí. Akim měl čtyři děti, Petr neměl žádné, ale na práci byl Petr jako otec: šikovný, bystrý, silný, vytrvalý a hlavně rád pracoval. Pracoval

ustavičně. Šel-li kolem lidí, kteří něco dělali, hned se u nich zastavil a pomohl jim, tak jako to jeho otec míval ve zvyku – tu jednu dvě řádky s kosou projde nebo vůz naloží, tam zase strom porazí nebo dříví naštípe. Starci bylo Petra líto, ale nic se nedalo dělat. Vojenská povinnost byla jako smrt. Voják byl jako ukrojená skýva, marné bylo na něho vzpomínat, srdce si kormoutit. Jen čas od času, aby staršího syna rýpl, vzpomněl stařec na Petra, jako právě toho dne. Matka se však často o mladším zmiňovala a dávno, už druhý rok, prosila starce, aby Petruchovi poslal nějakou maličkost na penězích. Ale stařec na to vždy mlčel.

Statek Avdějevových byl bohatý a starý si zahospodařil pěkné peníze, ale ani za nic by se byl neodhodlal sáhnout na úspory. Teď, když stařena zaslechla, že si vzpomněl na mladšího syna, rozhodla se, že ho znovu poprosí, aby z prodeje ovsu poslal něco synovi, třeba jen rublík. A také to udělala. Když mladí odešli na robotu a se starým zůstali sami dva, umluvila muže, aby z peněz za oves poslal rubl Petruchovi. A tak když z převátých hromad nasypali dvanáct čtvrtek ovsu na plachty rozprostřené do trojích saní a plachty pečlivě zašpendlili dřevěnými jehlicemi, dala starému psaní, které jí napsal dáček podle jejích slov, a starý slíbil, že v městě přiloží k němu rubl a pošle.

Stařec v novém kožichu a kaftanu a v čistých bílých vlněných onucích vzal psaní, uložil je do váčku, pomodlil se, sedl do předních saní a jel do města. Se zadními saněmi jel jeho vnuk. V městě si dal podomkovi dopis přečíst a pozorně a se souhlasem jej vyslechl.

V psaní Petruchovy matky bylo napsáno nejprve požehnání, dále pozdravy ode všech, zpráva o kmotrově smrti a ke konci zpráva o tom, že Aksiňja (Petrova žena) „nechtěla s námi žít a odešla do světa. Prý žije řádně a poctivě.“ Byla tam zmínka o dárku, přiloženém rublu, a připojeno, co rozteskněná stařena přímo sama slovo od slova se slzami v očích dala dáčkovi napsat:

„A ještě, děťátko moje milé, ty můj holoubku, Petrušenko, oči jsem si pro tebe vyplakala, co jsem se pro tebe natrápila. Slunéčko

ty moje rozmilé, komu tys mě zanechal..." Na tom místě stařena zahořekovala, propukla v pláč a pak řekla:

„To je všechno.“

Tak to také v psaní zůstalo, ale Petruchovi nebylo souzeno dostat ani zprávu, že jeho žena odešla z domu, ani rubl, ani poslední slova matčína. Dopis i peníze přišly zpět se zprávou, že Petrucha padl na vojně, „za cara, pravoslavnou víru a vlast“. Tak to napsal vojenský písař.

Když dostala stařena tu zprávu, hořekovala, pokud byl na to čas, a pak se dala do práce. Hned první neděli šla do kostela, dala sloužit zádušní mši a Petra zapsala do seznamu nebožtíků, jichž se vzpomíná při modlitbách, a kousky prosfory¹² rozdala „dobrým lidem, aby vzpomínali na služebníka božího Petra“.

Vojačka Aksiňja si také zanaříkala, když se dověděla o smrti „milovaného muže, s nímž prožila jen jediný rok“. Litovala muže i celého svého promarněného života a ve svém hořekování vzpomínala i na „světlé kučery Petra Michajloviče a jeho lásku“ a na svůj „hořký život se sirotkem Vaňkou“ a hořce vyčítala Petrušovi, „že bratra litoval, ale ji nelitoval, nešťastnici, která se jako tulačka po cizích lidech musí potloukat“.

V hloubi duše však byla Aksiňja ráda smrti Petrově. Zase už byla v jiném stavu se šafářem, s nímž žila, a teď jí už nikdo nemohl nadávat a šafář si ji mohl vzít, jak jí ostatně sliboval.

12 Svěcený kvašený chléb (pozn. překl.).

IX

Michail Semjonovič Voroncov, vychovaný v Anglii, syn ruského vyslance, vynikal mezi vysokými ruskými hodnostáři svým na ten čas nevšedním, skutečně evropským vzděláním, byl ctižádostivý, k podřízeným mírný a laskavý a jemný dvořan vůči nadřízeným. Bez moci a bez poslušnosti si život nedovedl představit. Sám měl všechny nejvyšší hodnosti a řády a byl považován za zkušeného válečníka, dokonce za vítěze nad Napoleonem u Krásného. V jedenapadesátém roce mu bylo přes sedmdesát let, ale dosud byl úplně svěží, mohl se dobře pohybovat a hlavně s dokonalou obratností vládl svým noblesním a příjemným rozumem, jehož užíval k udržení své moci a k prohloubení a rozšíření své popularity. Měl veliké jmění vlastní i své ženy, hraběnky rodem Branické, a ohromné služné, jež dostával jako místodržící, ale většinu svých prostředků vynakládal na zařízení svého paláce a parku na jižním pobřeží Krymu.

Večer 4. prosince 1851 přijela k jeho paláci v Tiflisu kurýrská trojka. Unavený důstojník, celý černý od prachu, který přivezl zprávu od generála Kozlovského, že Hadži Murat zběhl k Rusům, rozhýbávaje si strnulé nohy prošel kolem stráže na široké schodiště místodržitelského paláce. Bylo šest hodin večer a Voroncov šel právě k obědu, když dostal zprávu o kurýrově příjezdu. Neprodleně kurýra přijal, a proto se k obědu o několik minut opozdil. Když vešel do salónu, všichni pozvaní hosté – dobrých třicet lidí – sedící kolem kněžny Jelizavety Xaverjovny a stojící ve skupinách u oken, vstali a obrátili se tváří ke dveřím. Voroncov měl na sobě obvyklý černý, dlouhý vojenský kabát bez nárameníků s polovičními výložkami a s bílým křížem na krku. Jeho lišácký, vyholený obličej se příjemně usmíval a oči se přivíraly, jak se rozhlížel po všech přítomných.

Vešel měkkým, spěšným krokem do salónu, omluvil se dámám, že se zdržel, pozdravil se s pány, pak přistoupil ke gruzínské kněžně Mananě Orbeliani, pětáctyřicetileté vysoké a kypré krasavici východního typu, a nabídl jí rámě, aby ji dovedl ke stolu. Kněžna Jelizaveta Xaverjevna sama podala ruku nazrzlému generálovi s ježatými kníry, který právě přijel. Gruzínský kníže podal ruku přítelkyni kněžnině, hraběnce Choiseul. Doktor Andrejevskij, pobočník a ostatní, někteří s dámami, jiní bez dam následovali za prvními třemi páry. Lokajové v kaftanech, punčochách a střevíčkách odstavovali a přistavovali židle sedajícím a stolník slavnostně naléval ze stříbrné mísy kouřící polévku.

Voroncov zasedl uprostřed dlouhého stolu. Naproti němu zasedla kněžna, jeho žena, s generálem. Jemu po pravici seděla jeho dáma, krasavice Orbeliani, po levici ztepilá gruzínská kněžna, černovlasá a růžolící, s třpytícími se šperky a neustále se usmívající.

„Exceilentes, chère amie,“ odpověděl Voroncov na kněžninu otázku, jaké zprávy kurýr přivezl. „Simon a eu de la chance.“¹³

A začal vypravovat, aby to všichni u stolu mohli slyšet, překvapující novinu – pro něho jediného to nebyla úplná novinka, poněvadž jednání se vedlo už dávno – že proslulý nejstatečnější spolubojovník Šamilův, Hadži Murat, se vzdal Rusům a v nejbližších dnech bude dopraven do Tiflisu.

Všichni obědvající, dokonce i mládež, pobočníci a úředníci, kteří seděli daleko až na koncích stolu a předtím se čemusi smáli, ztichli a poslouchali.

„A utkal jste se už někdy, pane generále, s tím Hadži Muratem?“ zeptala se kněžna svého souseda, nazrzlého generála s ježatými kníry, když kníže domluvil.

„A ne jednou, paní kněžno.“

13 „Skvělé, má drahá. Semjon měl štěstí.“

A generál vypravoval, jak v třiačtyřicátém roce, když horalé dobyli Gergebil, Hadži Murat přepadl oddíl generála Passka a plukovníka Zolotuchina jim zabil takřka před očima.

Voroncov poslouchal generála a příjemně se přitom usmíval, zřejmě spokojen, že se generál rozpovídal. Náhle se však na Voroncově tváři objevil roztržitý a vážný výraz.

Rozpovídaný generál začal vypravovat, kde se srazil s Hadži Muratem podruhé.

„To je přece ten,“ vysvětloval generál, „jistě se na to ráčí Vaše Jasnost pamatovat, co nám nastrojil tu past za sucharové výpravy, jak nás z ní pak vysekali.“

„Kdeže?“ otázal se Voroncov přivíraje oči.

Nepříjemnost byla v tom, že statečný generál řekl „vysekali“, mluvě o oné příhodě za nešťastného pochodu na Dargo, při níž by jistojistě byl býval zničen celý oddíl i s knížetem Voroncovem, který mu velel, kdyby jej čerstvě došlá vojska nebyla vysekala. Všem bylo známo, že celá darginská výprava za vrchního velení Voroncovova, na níž Rusové ztratili mnoho padlých i raněných a také několik děl, byla ostudnou událostí, a proto když už někdo o této výpravě před Voroncovem hovořil, tedy jedině v tom smyslu, jak o ní Voroncov napsal ve své zprávě carovi, že to byl totiž skvělý čin ruských vojsk. Avšak výraz „vysekali“ přímo naznačoval, že to nebyl skvělý čin, nýbrž omyl, který stál mnoho lidských životů. Všichni to pochopili a jedni se tvářili, že nepostřehli smysl generálových slov, druhí zděšeně čekali, co se bude dít; někteří si s úsměvem vyměňovali pohledy.

Jen nazrzlý generál s ježatými kníry jediný nic nepostřehl a v zápalu vyprávění klidně odpověděl:

„Jak nás tam vysekali, Vaše Jasnosti.“

A jak se již jednou dostal na oblíbené téma, generál podrobně vypravoval, jak „ten Hadži Murat rozřízl celý oddíl vejpušky tak šikovně, že nepřijít a nevysekat nás“ – slovo „vysekat“ opakoval jaksi s obzvláštním zalíbením – „všichni jsme tam zůstali, protože...“

Generálovi se nepodařilo dovyprávět všechno až do konce, neboť Manana Orbeliani pochopila, oč jde, a vskočila generálovi do řeči otázkou, má-li v Tiflisu pohodlné bydlení.

Generál se udiveně rozhlédl po všech přítomných, obrátil zrak i na svého pobočníka na konci stolu, který se na něho upřeně a významně díval – a najednou pochopil. Neodpověděl kněžně – zamračil se a zmlkl a dal se rychle do vybraných jídel ležících před ním na talíři, a nekousal a ani nevnímal jejich vzhled, ba ani chuť.

Všem bylo trapně, ale trapnou situaci přerušil gruzínský kníže, velmi hloupý, ale neobyčejně uhlažený a dovedný pochlebník a dvořan, který seděl vedle kněžny Voroncovové z druhé strany. Jako by byl nic nepozoroval, začal hlučně vypravovat, jak Hadži Murat uloupil vdovu po Achmet-chánovi Mechtulinském:

„V noci vnikl do vesnice, popadl to, oč mu šlo, a s celou družinou ujel.“

„Proč mu vlastně šlo právě o tu ženu?“ zeptala se kněžna.

„On přece žil v nepřátelství s jejím mužem, pronásledoval ho, ale až do samé smrti chánovy se mu nepodařilo nikde se s ním střetnout, tak se alespoň pomstil na vdově.“

Staré přítelkyni, hraběnce Choiseul, která seděla vedle gruzínského knížete, to kněžna přeložila do francouzštiny.

„Quelle horreur!“¹⁴ žasla hraběnka, zavírajíc oči a vrtíc hlavou.

„Ba ne,“ poznamenal Voroncov s úsměvem, „slyšel jsem, že se svou zajatkyňu zacházel s rytířskou ohleduplností a že ji potom propustil.“

„Ano, ale za výkupné.“

„Inu, to se samo sebou rozumí, ale přece jen jednal šlechtně.“

Tato Voroncovova slova udala tón dalšímu vyprávění o Hadži Muratovi. Dvořané pochopili, že čím větší význam budou Hadži Muratovi přikládat, tím příjemnější to bude knížeti Voroncovovi.

„Ten člověk je úžasně smělý! Je to pozoruhodný člověk!“

14 „To je hrůza!“

„Určitě, v devětačtyřicátém roce, za bílého dne vpadl do Temir-Chan-Šuru a vyloupil tam krámy.“

Armén, sedící na konci stolu, byl právě v té době v Temir-Chan-Šuru, i dal se do vyprávění podrobností o tomto Hadži Muratově kousku.

Úplně celý oběd uplynul za vyprávění o Hadži Muratovi. Všichni o závod vychvalovali jeho udatnost, důvtip, velkomyslnost. Kdosi vypravoval, že jednou poručil pobít šestadvacet zajatců, ale i na to se našla obvyklá omluva:

„Jakáž pomoc! A la guerre comme à la guerre.“¹⁵

„Stejně je to velký člověk.“

„Kdyby se byl narodil v Evropě, možná že by z něho byl nový Napoleon,“ prohlásil hloupý gruzínský kníže, který se vyznal v pochlebnictví.

Věděl, že každá zmínka o Napoleonovi – za vítězství nad ním nosil Voroncov na krku bílý kříž – byla knížeti příjemná.

„No, Napoleon třeba ne, ale statečný generál jezdeckta, to ano,“ řekl Voroncov.

„Ne-li Napoleon, tedy Murat.“

„Však se také jmenuje Hadži Murat.“

„Hadži Murat zběhl, teď je konec i se Šamilem,“ ozval se kdosi.

„Oni dobře cítí, že teď (toto *ted'* znamenalo: za Voroncova) se už neudrží,“ připojil jiný.

„Tout cela est grâce à vous,“¹⁶ prohlásila nakonec Manana Orbeliani.

Kníže Voroncov se pokoušel mírnit vlny lichometnictví, v nichž se už začínal utápět. Těšilo ho to však a svou dámu odvedl od stolu do salónu v nejlepší náladě.

Když se po obědě podávala v salóně káva, byl kníže kromobyčejně laskav ke všem, dokonce přišel i ke generálovi s nazrzlymi

15 „Válka je válka.“

16 „To všechno je vaší zásluhou.“

ježatými kníry a snažil se mu dát najevo, že si jeho nešikovnosti ani nepovšiml.

Obešel všechny hosty a zasedl ke kartám. Hrával jen starou hru l'hombre. Hrál s ním gruzínský kníže, pak arménský generál, který se naučil hrát l'hombre od knížecího komorníka, a čtvrtý – zname- nitý odborník ve svém oboru – doktor Andrejevskij.

Voroncov položil vedle sebe zlatou tabatěrku s portrétem Alexandra I., roztrhl balíček atlasových karet a chtěl je rozdávat, když vstoupil komorník, Ital Giovanni, s dopisem na stříbrném podnosu.

„Ještě jeden kurýr, Vaše Jasnosti.“

Voroncov položil karty a rozpečetil obálku a začal číst.

Dopis byl od syna. Vypisoval otci, jak Hadži Murat zběhl, i nedo- rozumění s Mellerem-Zakomelským.

Přišla kněžna a zeptala se, co syn píše.

„Stále totéž. Il a eu quelques désagréments avec le commandant de la place. Simon a eu tort. But all is well what ends well,“¹⁷ řekl, podáváje ženě dopis, nato se obrátil ke spoluhráčům, kteří uctivě na něho čekali, a poprosil je, aby si vzali karty.

Po první hře otevřel Voroncov tabatěrku s miniaturním portré- tem Alexandra I. a udělal, co dělával, když býval v kromobyčejně dobré náladě: vzal do svých stařecky svráštělých bílých prstů špe- tičku francouzského tabáku, pozvedl ji a vsypal si ji do nosu.

17 „Měl nějaká nedorozumění s místním velitelem. Semjon udělal chybu. Ale konec vše napraví.“

X

Když se Hadži Murat dostavil druhého dne k Voroncovovi, přijímací pokoj knížete byl přeplněn lidmi. Byl tu i včerejší generál s ježatými kníry v parádní uniformě a se všemi řády; byl tu plukovní velitel, jemuž hrozil soud pro zneužití moci při zásobování pluku; byl tu arménský boháč, chráněnc doktora Andrejevského, který měl v nájmu obchod vodkou a nyní si obstarával obnovení licence; byla tu – celá v černém – vdova po důstojníkovi a přijela prosit o penzi, nebo aby aspoň její děti byly vychovány na státní útraty; byl tu zbankrotělý gruzínský kníže v nádherném gruzínském kroji, který si vyběhával uvolněný církevní statek; byl tu i policejní komisař s tlustým fasciklem, který obsahoval návrh nového postupu při dobývání Kavkazu; byl tu konečně jakýsi cizí chán, který se dostavil jen proto, aby mohl doma vykládat, že byl u knížete.

Všichni čekali, až na ně dojde řada, a postupně je do pracovny knížete uváděl hezký, světlovlasý mladík, pobočník.

Když do přijímacího pokoje vstoupil statným krokem, poněkud napadaje na nohu, Hadži Murat, oči všech se na něho obrátily a zaslechl, jak ze všech konců komnaty šeptem zaznívá jeho jméno.

Hadži Murat měl na sobě dlouhou bílou čerkesku, oblečenou přes skořicově hnědý bešmet s úzkým stříbrným prýmkem na límci. Na nohou měl černé kožené punčochy a čuvjaky téže barvy, těsně přiléhavé jako rukavice, na oholené hlavě měl beranici s turbanem, s týmž turbanem, pro nějž byl na udání Achmet-chána zatčen generálem Klügenauem, a který byl příčinou, že přeběhl k Šamilovi. Rychle kráčel po parketách přijímacího pokoje, pohupuje celou svou štíhlou postavou, jak lehce napadal na jednu nohu, o něco kratší. Jeho oči daleko od sebe položené se klidně dívaly před sebe, ale jak se zdálo, nikoho neviděly.

Hezký pobočník Hadži Murata pozdravil a požádal ho, aby si sedl, nežli ho knížeti ohlásí. Ale Hadži Murat si odmítl sednout, založil si ruku za kinžál a s jednou nohou nakročenou zůstal stát, přezíravě se rozhlížeje po všech přítomných.

Tlumočník, kníže Tarchanov, přistoupil k Hadži Muratovi a dal se s ním do řeči. Hadži Murat odpovídal neochotně a úsečně. Z pracovny vyšel kumycký kníže, který si stěžoval na policejního komisaře, a hned za ním pozval pobočník Hadži Murata, dovedl ho ke dveřím pracovny a vpustil dovnitř.

Voroncov přijal Hadži Murata stoje u kraje stolu. Stařecká, bílá tvář vrchního velitele nebyla již tak usměvavá jako včera, ale spíše přísná a slavnostní.

Když Hadži Murat vstoupil do veliké komnaty s ohromným stolem a velikými okny se zelenými žaluziemi, položil malé, opálené ruce na prsa, na místo, kde se kraje bílé čerkesky křížily, a zvolna, zřetelně a uctivě, se sklopenýma očima pravil kumyckým nářečím, jímž dobře mluvil:

„Vzdávám se do svrchované ochrany velikého cara a vaší. Slibuji, že budu věrně, do poslední kapky krve sloužit bílému caru, a doufám, že vám budu na prospěch v boji proti Šamilovi, nepříteli svému i vašemu.“

Voroncov vyslechl tlumočníka a pohlédl na Hadži Murata a Hadži Murat pohlédl do tváře Voroncovovi.

Zraky těch dvou mužů se setkaly a řekly si navzájem mnoho, co nelze slovy vyjádřit, a také naprosto jiného, než co říkal tlumočník. Vysvětlovaly si navzájem přímo, beze slov celou pravdu: zraky Voroncovovy pravily, že z toho všeho, co mu Hadži Murat říká, nevěří ani jedinému slovu, neboť ví, že je nepřitelem všeho ruského, že jím navždy zůstane a nyní se podrobuje jen proto, že je k tomu nucen. A Hadži Murat tomu rozuměl, přesto však ho ujišťoval o své oddanosti. Jeho zraky pak pravily, že tento stařec by měl raději myslet na smrt a ne na válku, ale že, byť i stár, je chytrý a třeba se mít

před ním na pozoru. A Voroncov tomu rozuměl, přesto však pověděl Hadži Muratovi, co považoval za nutné pro úspěšné vedení války.

„Řekni mu,“ pravil Voroncov tlumočnickovi (mladým důstojníkům tykal), „že Jeho Veličenstvo je stejně milostivé jako mocné a že mu pravděpodobně na moji přímluvu odpustí a přijme ho do svých služeb. – Přeložils?“ zeptal se hledě na Hadži Murata. „Do té doby, nežli obdržím milostivé rozhodnutí svého panovníka, řekni mu, že ho přijímám na svou odpovědnost a učiním mu pobyt u nás co nejpříjemnější.“

Hadži Murat znovu složil ruce doprostřed prsou a cosi živě hovořil.

Říkal, jak tlumočnick přeložil, že již dříve, když byl správcem Avarie, v devětatřicátém roce, věrně Rusům sloužil a nikdy by je byl nezdral, kdyby ho byl jeho nepřítel Achmet-chán, který ho chtěl zničit, neosočil u generála Klügenaua.

„Vím, vím,“ přisvědčil Voroncov (ačkoli to všechno už dávno zapomněl, věděl-li to kdy vůbec). „Vím,“ řekl, usedl a Hadži Muratovi ukázal na divan, stojící u stěny. Ale Hadži Murat si nesesdl, pokrčením silných ramen dal najevo, že si neodvažuje usednout v přítomnosti muže tak váženého.

„Achmet-chán i Šamil, oba jsou moji nepřátelé,“ pokračoval, obrátiv se k tlumočnickovi. „Řekni knížeti, že Achmet-chán umřel a nemohl jsem se mu pomstít, ale Šamil že je ještě živ a že neumřu, dokud mu neodplatím,“ řekl, nachmuřil obočí a pevně stiskl čelisti.

„Ano, ano,“ klidně pravil Voroncov. „Ale jak chce odplatit Šamilovi?“ zeptal se tlumočnicka. „A řekni mu, že si může sednout.“

Hadži Murat zase odmítl a nesesdl si a na přeloženou otázku odpověděl, že proto právě přešel k Rusům, aby jim pomohl Šamila zničit.

„Dobře, dobře,“ řekl Voroncov. „Co chce tedy vlastně dělat? A sedni si, sedni.“

Hadži Murat si sedl a pravil, že se zaručuje, pošlou-li ho na lezginské hranice a dají mu vojsko, že vzbouří celý Dagestán a Šamil se nebude moci déle udržet.

„To je dobré. I možné,“ uznal Voroncov. „O tom budu uvažovat.“

Tlumočník přeložil Hadži Muratovi Voroncovova slova. Hadži Murat se zamyslíl.

„Řekni sardarovi,“ připojil ještě, „že moje rodina je v rukou mého nepřítelie a do té doby, dokud bude moje rodina v horách, jsem svázán a nemohu nic dělat. Půjdu-li přímo proti němu, zabije mi ženu, zabije mi matku, pobije mi děti. Ať mi tedy kníže zachrání rodinu, může ji vyměnit za zajatce, a pak buď umřu, nebo Šamila zničím.“

„Dobře, dobře,“ řekl Voroncov. „Budeme o tom uvažovat. Teď ať zajde k náčelníkovi štábu a podrobně mu vyloží svou situaci, záměry a svá přání.“

Tím se skončilo první setkání Hadži Murata s Voroncovem.

Téhož večera se hrála v novém divadle, zařízeném podle východního vkusu, italská opera. Voroncov byl ve své lóži, když se v přízemí objevila nápadná postava chromého Hadži Murata v turbanu. Vstoupil s Voroncovovým pobočníkem Lorisem-Melikovem, který mu byl přidělen, a usadil se v první řadě. S východní, mohamedánskou důstojností tam seděl po celé první jednání, nejen bez nejmenší stopy obdivu, ale dokonce úplně lhostejně, pak vstal a klidně se rozhlížeje po divácích, vyšel, upoutávaje pozornost všech přítomných.

Druhého dne bylo pondělí, obvyklý večírek u Voroncovových. Ve velikém, jasně osvětleném sále hrála hudba, ukrytá v zimní zahradě. Mladé a ne již docela mladé dámy v róbách odhalujících šíji, paže a málem i ňadra kroužily tam v objetí mužů ve světlých uniformách. U vrchovatého bufetu nalévali lokajové v červených fracích, punčochách a střevících šampaňské a dámám roznášeli cukroví. Žena „sardarova“, přestože její mladá léta dávno minula, rovněž polonáhá se procházela mezi hosty, s přívětivým úsměvem, a prostřednictvím tlumočnicka řekla i několik laskavých slov Hadži Muratovi, jenž se rozhlížel po hostech stejně lhostejně jako den předtím v divadle. Po paní domu přišly k Hadži Muratovi i jiné obnažené dámy, každá se beze studu postavila před něho a s úsměvem mu položila

vždy tutéž otázku: jak se mu tam mezi nimi líbí. Přistoupil k němu i sám Voroncov se zlatými nárameníky a náramenními šňůrami, s bílým křížem na krku a s šerpou, a také mu položil tutéž otázku, zřejmě přesvědčen, jako i všichni, kteří se ho předtím vyptávali, že se Hadži Muratovi všechno, co kolem sebe vidí, nemůže nelíbit. A Hadži Murat odpověděl i Voroncovovi týmiž slovy, jako odpovídal všem: že u nich nic takového není – neříkal však, zda to je dobře či nedobře, že u nich nic takového není.

Hadži Murat se pokusil pohovořit i nyní, na plese, s Voroncovem o své záležitosti týkající se vykoupení jeho rodiny, ale Voroncov se tvářil, jako by ho ani neslyšel, a odešel od něho. Loris-Melikov mu pak vysvětlil, že tu není vhodné místo k rozmluvě o takových záležitostech.

Když odbilo jedenáct a Hadži Murat si ověřil čas na svých hodinách, které dostal od Marie Vasiljevny, zeptal se Lorise-Melikova, může-li už odjet. Loris-Melikov mu odpověděl, že může, ale že by bylo lépe, kdyby se zdržel. Přesto však se Hadži Murat nezdržel a odjel v kočáře, který mu byl dán k dispozici, do svého vykázaného bytu.

XI

Pátého dne Hadži Muratova pobytu v Tiflisu přijel k němu z rozkazu vrchního velitele pobočník místodržitele Loris-Melikov.

„Tělem i duší chci sloužit sardarovi,“ pravil Hadži Murat se svým obvyklým diplomatickým výrazem ve tváři, se skloněnou hlavou a s rukama položenýma na prsou. „Rozkazuj,“ dodal, laskavě se dívaje Lorisu-Melikovovi do očí.

Loris-Melikov usedl do křesla u stolu. Hadži Murat si sedl naproti němu na nízký divan, opřel si ruce o kolena, naklonil hlavu a pozorně poslouchal, co mu pobočník říká. Loris-Melikov mluvil plynně tatarsky a vyřizoval mu, že kníže sice jeho minulost zná, ale přeje si přímo od něho slyšet celou jeho historii.

„Vypravuj mi,“ vyzval ho Loris-Melikov, „a já si to budu zapisovat, pak to přeložím do ruštiny a kníže to pošle Jeho Veličenstvu.“

Hadži Murat mlčel (nejenže nikdy nikoho v řeči nepřerušoval, ale vždy ještě počkal, nebude-li jeho spolubesedník pokračovat), pak zvedl hlavu, postrčil si beranici do týla a usmál se oním osobitým, dětským úsměvem, jímž okouzлил již Marii Vasiljevnu.

„To mohu,“ pravil, zřejmě polichocen pomyšlením, že jeho historii bude číst Jeho Veličenstvo.

„Tak vypravuj, (v tatarštině není výrazu pro vykání) všechno pěkně pomalu od začátku,“ vybídl ho znovu Loris-Melikov a vytáhl z kapsy zápisník.

„To mohu, jenže je toho moc, moc je toho na vypravování. Hodně jsem toho už prožil,“ připomněl Hadži Murat.

„No, když to za jednou nestačíš, dovypravuješ to podruhé,“ odpověděl Loris-Melikov.

„Mám začít od začátku?“

„Ano, úplně od začátku: kde ses narodil a kdes žil.“

Hadži Murat sklopil hlavu a dlouho tak seděl, pak sáhl po hůlce ležící vedle divanu, zpod kinžálu se slonovinovou rukojetí zlatem vykládanou vytáhl damascenský nožík ostrý jako břitva a začal hůlku řezat a zároveň vypravovat.

„Tak piš: narodil jsem se v Celmese, v aulu – malém jak oslí hlava, jak se u nás v horách říká,“ začal. „Blízko od nás, tak co by dvakrát dostřelil, je Chunzach, kde sídlili chánové. A naše rodina se s nimi sblížila. Moje matka odkojila nejstaršího, Abununcal-chána, a tak i já jsem se s chány sblížil. Chánové byli tři: Abununcal-chán, soukojenec mého bratra Osmana, Umma-chán, můj pobratim, a Bulač-chán, nejmladší, ten, co ho Šamil srazil ze skály. Ale o tom až později. Bylo mi asi tak patnáct let, když po aulech začali chodit miridové. Tloukli po kamenech dřevěnými šavlemi a volali: ‚Musulmané, chazavat^{18!}‘ Čečenci všichni přešli k miridům, také Avarci začali k nim přecházet. Já jsem tehdy žil v paláci. Byl jsem s chány jako jejich bratr. Co jsem chtěl, to jsem dělal, a zbohatl jsem. Měl jsem koně, zbraně i peníze. Žil jsem, jak se mi líbilo, a o ničem jsem nepřemýšlel. Tak jsem žil až do té doby, jak zabili Kazi-mullu a na jeho místo nastoupil Gamzat. Ten vypravil k chánům posly se vzkazem, že jestli nepřistoupí na chazavat, že jim Chunzach rozboří. To bylo třeba si rozmyslit. Chánové se báli Rusů, báli se na chazavat přistoupit, a tak mě chánová poslala s prostředním synem, s Umma-chánem, do Tiflisu požádat ruského vrchního velitele o pomoc proti Gamzatovi. Vrchním velitelem byl Rosen, baron. Nepřijal ani mě, ani Umma-chána. Dal nám vyřídit, že pomůže, ale neudělal nic. Jen jeho důstojníci k nám pak začali jezdit hrát karty s Umma-chánem. Opíjeli ho vínem a vozili ho po špatných místech a on s nimi prohrál v kartách všechno, co měl. Tělesně byl silný jako býk a statečný jako lev, ale duchem byl slabý jako voda. Kdybych ho byl neodvezl, byl by prohrál poslední koně a zbraně. Když jsem

18 Svatá válka mohamedánských horalů proti Rusům (pozn. překl.).

se vrátil z Tiflisu, změnil jsem své smýšlení a začal jsem chánovou i mladé chány přemlouvat, aby na chazavat přistoupili.“

„Proč jsi změnil smýšlení?“ zeptal se Loris-Melikov. „Rusové se ti nelíbili?“

Hadži Murat mlčel.

„Ne, nelíbili,“ řekl rozhodně a zavřel oči. „A ještě něco mě vedlo k tomu, že jsem chtěl na chazavat přistoupit.“

„A co?“

„Ale jednou pod Celmesem jsme s chánem narazili na tři miridy, dva nám unikli, ale třetího jsem zastřelil z pistole. Když jsem se k němu přiblížil, abych mu vzal zbraně, byl ještě živ. Zahleděl se na mne. ‚Ty,‘ povídá, ‚tys mě zabil. Mně je dobře. Ale ty jsi musliman, mladý a silný, přístup na chazavat. Je to vůle Boží!‘“

„A co ty, přistoupils?“

„Nepřistoupil, ale začal jsem o tom uvažovat,“ řekl Hadži Murat a vypravoval dál.

„Když přitáhl Gamzat k Chunzachu, poslali jsme k němu starce a nařídili jim, aby řekli, že chceme přistoupit na chazavat, jen aby nám poslal nějakého učeného muže, který by nám vyložil, jak chazavat zachovávat. Gamzat dal starcům oholit kníry, propíchnout nozdry, na nos pověsit lívanec a poslal je zpět. Starci vyřídili, že Gamzat je ochoten poslat šejka, aby nás poučil o chazavatu, avšak jen s podmínkou, že chánová mu pošle jako rukojmí svého nejmladšího syna. Chánová mu uvěřila a poslala ke Gamzatovi Bulač-chána. Gamzat přijal Bulač-chána přátelsky a znovu k nám poslal pozvat i jeho starší bratry. A dal vyřídít, že bude chánům sloužit, jako jeho otec sloužil jejich otci. Chánová byla žena slabá, hloupá, a ukvapená jako všechny ženské, které si dělají, co se jim zachce. Bála se poslat oba syny, a tak poslala jen jednoho, Umma-chána. Já jsem jel s ním. Miridové nám vyjeli na verstu naproti a zpívali a stříleli a džigitovali kolem nás. A když jsme tam přijeli, Gamzat vyšel ze stanu, přistoupil až k Umma-chánovu třmeni a přivítal ho jako chána. Řekl mu:

„Nikdy jsem vašemu otci neučinil nic zlého a také činit nechci. Jen mě nezabijte a nezbraňujte mi získávat lidi pro chazavat. A budu vám sloužit se vším svým vojskem, jako můj otec sloužil vašemu otci. Dovolte mi a budu s vámi bydlet ve vašem domě. Budu vám pomáhat radou a vy si dělejte, co chcete.“ Umma-chán byl tupý na řeč. Nevěděl, co na to říci, a mlčel. Tehdy jsem já Gamzatovi odpověděl, je-li tomu tak, ať přijede do Chunzachu, že ho chánová i chán přijmou se všemi poctami. Ale nenechali mě domluvit, a to bylo poprvé, co jsem se střetl se Šamilem. Byl tam také tenkrát, stál vedle imáma. „Tebe se nikdo neptá, nýbrž chána,“ řekl mi. Mlčel jsem tedy a Gamzat zavedl Umma-chána do stanu. Potom zavolal Gamzat mne a přikázal mi, abych jel s jeho posly do Chunzachu. Jel jsem. Poslové začali chánovou přemlouvat, aby pustila ke Gamzatovi i nejstaršího chána. Prohlédl jsem zradu a chánovou jsem varoval, aby syna neposílala. Ale ženská má v hlavě rozumu jako na vejci vlasů. Chánová jim uvěřila a synovi poručila, aby jel. Ale Abununcal nechtěl. A tu mu řekla: „Je vidět, že máš strach.“ Dobře věděla jako včela, do kterého místa nejlíp bodnout. Abununcal zrudl, víc už s ní nemluvil a dal sedlat. Jel jsem s ním. Gamzat nás přivítal ještě lépe než Umma-chána. Sám nám vyšel naproti, co by dvakrát dostřelil, až pod kopec. Za ním jeli jezdci s korouhvemi, zpívali Lá iláha ilá Alláh, stříleli a proháněli se na koních. Když jsme dojeli k táboru, Gamzat zavedl chána do stanu a já zůstal u koní. Byl jsem pod kopcem, když v Gamzatově stanu začali střílet. Rozběhl jsem se ke stanu. Umma-chán ležel obličejem k zemi v tratolišti krve a Abununcal se bil s miridy. Polovinu tváře měl odtátnu a visela mu odchlípena. Podchytil ji jednou rukou a druhou sekal kinžálem do každého, kdo se k němu přiblížil. Právě před mýma očima utál hlavu bratrovi Gamzatovu a už se hnal i na druhého, ale vtom do něho začali miridové střílet a on padl.“

Hadži Murat zmlkl, opálená tvář do ruda potemněla a oči se mu podlily krví.

„Na mne padl strach a utekl jsem.“

„Jakže?“ podivil se Loris-Melikov. „Domníval jsem se, že ses nikdy ničeho nebál.“

„Potom už nikdy. Od té doby jsem si vždycky vzpomněl na tu hanbu, a jak jsem si na to vzpomněl, už jsem se ničeho nebál.“

XII

„Ale teď už skončíme. Musím se pomodlit,“ řekl Hadži Murat, vyndal ze spodní náprsní kapsy čerkesky Voroncovův chronometr, opatrně stiskl péro, sklonil hlavu na stranu a s dětským úsměvem, jenž mu utkvěl na rtech, poslouchal. Hodinky odzvonily dvanáct a čtvrt.

„Kunak Voroncov peškeš¹⁹,“ vysvětlil s úsměvem. „Dobrý člověk.“

„Ano, dobrý,“ přisvědčil Loris-Melikov. „A hodinky také. Tak se pomodli, já počkám.“

„Jakši, dobře,“ řekl Hadži Murat a odešel do ložnice.

Když Loris-Melikov osaměl, zapsal si do zápisníku nejdůležitější z toho, co mu Hadži Murat vyprávěl, pak si zapálil cigaretu a začal přecházet po pokoji sem a tam. Když došel ke dveřím na druhé straně proti ložnici, zaslechl živé hlasy jakéhosi rychlého tatarského hovoru. Domyslnil si, že to jsou Hadži Muratovi miridové, otevřel dveře a vešel k nim.

Pokoj naplňoval onen osobitý, nakysle kožený pach, jímž se vyznačují horalé. Na podlaze u okna seděl na burce jednooký, zrzavý Gamzalo v rozedraném, umazaném bešmetu a pletl uzdu. Horlivě cosi říkal svým chraplavým hlasem, ale jakmile Loris-Melikov vešel, ihned zmlkl a nevšímaje si ho pokračoval ve své práci.

Před ním stál veselý Chan Mahoma, cenil bílé zuby a blýskal černýma očima bez řas a opakoval stále totéž. Krasavec Eldar, s vyhrnutými rukávy na silných rukou, čistil podpínku sedla pověšeného na hřebíku. Hanefi, hlavní pracovník a správce hospodářství, v pokoji nebyl. Vařil v kuchyni oběd.

„Očpak jste se tu přeli?“ zeptal se Loris-Melikov Chan Mahomy, když se s ním pozdravil.

19 Dar (pozn. překl.).

„Ale on pořád vychvaluje Šamila,“ odvětil Chan Mahoma, podává ruku Lorisovi. „Šamil prý je znamenitý člověk. A učený a svatý a džigit.“

„Jak to, že ho pořád vychvaluje, když od něho utekl?“

„Utekl, ale vychvaluje,“ cenil zuby Chan Mahoma a blýskal očima.

„A cože ho považuješ dokonce za svatého?“ zeptal se Loris-Melikov.

„Kdyby nebyl svatý, lid by ho neposlouchal,“ pohotově odpověděl Gamzalo.

„Svatý byl Mansúr, a ne Šamil,“ namítl Chan Mahoma. „To byl skutečný svatý. Dokud byl imámem, celý národ byl jiný. Jezdil po aulech a lidé se k němu sbíhali, líbali mu lem čerkesky, káli se z hříchů a zapřísahali se, že už nebudou páchat zlo. Starci vypravují, jak tenkrát všichni žili jako svatí – nekouřili ani nepili, nezanedbávali modliteb, odpouštěli si navzájem bezpráví, ba i prolitou krev si odpouštěli. Tenkrát, když se něco našlo, peníze nebo věci, přivázali je na tyč a postavili u cesty. I Bůh tenkrát dopřával lidu zdaru ve všem, a ne tak jako teď,“ hovořil Chan Mahoma.

„I teď se ještě v horách nepije a nekouří,“ řekl Gamzalo.

„Ten tvůj Šamil je lamoroj,“ nadhodil Chan Mahoma a mrkl na Lorise-Melikova.

Lamoroj bylo pohrdlivé označení horalů.

„Lamoroj je horal. A v horách žijí orli,“ odpověděl Gamzalo.

„Á chlapík! Ten mě ťal!“ cenil zuby Chan Mahoma a měl radost z pohotové odpovědi svého protivníka.

Jak zahlédl stříbrné cigaretové pouzdro v ruce Lorise-Melikova, poprosil ho, aby mu dal zakouřit. A když Loris-Melikov namítl, že přece mají zakázáno kouřit, mrkl jedním okem, pohodil hlavou směrem k ložnici Hadži Muratově a řekl, že může, když to nikdo nevidí. A hned si zapálil, ale kouř nepolykal a neobratně špulil červené rty, když ho vypouštěl.

„Neděláš dobře,“ přísně ho napomenul Gamzalo a odešel z pokoje. Chan Mahoma mrkl za ním, a zatímco kouřil, začal se Lorise-Melikova vyptávat, kde by se dal nejlépe koupit hedvábný bešmet a bílá bera-nice.

„Jak to, copak máš tolik peněz?“

„Mám, stačí,“ pomrkávaje odpověděl Chan Mahoma.

„Zeptej se ho, kde k nim přišel,“ pobídl ho Eldar a obrátil krásnou, usměvavou hlavu k Lorisovi.

„Ale, vyhrál jsem je,“ rychle odpověděl Chan Mahoma.

A vypravoval, jak den předtím jen tak chodil po Tiflisu a náhodou se natrefil k hloučku lidí, důstojnických sluhů Rusů a Arménů, kteří hráli „hlava-orel“. Bank byl velikánský: tři zlaté a spousta stříbra. Hned pochopil, oč ve hře jde, a cinkaje měďáky v kapse, vstoupil do kruhu a prohlásil, že si hopne bank.

„Bank? Tos měl tolik u sebe?“ divil se Loris-Melikov.

„Všehovšudy jsem měl dvanáct kopejek,“ přiznal a zazubil se Chan Mahoma.

„No a co kdybys byl prohrál?“

„A co tohle?“

A Chan Mahoma ukázal pistoli.

„I jdi, ty bys ji dal?“

„Co bych ji dával? Práskl bych do bot, a kdo by mě chytil, toho bych střelil. A hotovo.“

„A co, vyhráls?“

„Ajja, všechno jsem sebral a šel.“

Chan Mahomu a Eldara prohlédli Loris-Melikov úplně. Chan Mahoma byl veselá kopa a flámisko, který nevěděl, co dělat s přebytkem životních sil, vždy veselý, lehkomyšlný, zahrávající si se svým i s cizími životy, který právě proto, aby si s životem zahrával, přešel teď k Rusům a zrovna tak může zítra přejít zase zpět k Šamilovi. Eldara také úplně prohlédl: byl to člověk naprosto oddaný svému mistrovi, vyrovnaný, silný a tvrdý. Jedině zrzavému

Gamzalovi Loris-Melikov stále nerozuměl. Pozoroval, že tento člověk je nejen oddán Šamilovi, ale že pociťuje neodolatelný odpor, opovržení, ošklivost a nenávist vůči všem Rusům; a proto nedovedl pochopit, proč k Rusům přešel. Lorisu-Melikovovi napadla myšlenka, kterou sdílely i některé vysoko postavené osobnosti, že zběhnutí Hadži Muratovo a jeho řeči o nepřátelství se Šamilem jsou pouhá šalba, že zběhl jen proto, aby vypátral slabiny Rusů, a až zase zběhne do hor, aby zaměřil své síly tam, kde jsou Rusové slabí. A Gamzalo mu tuto domněnku potvrzoval celou svou bytostí. „Tamti, i sám Hadži Murat,“ uvažoval Loris-Melikov, „dovedou své záměry skrývat, ale tento člověk se prozrazuje svou vlastní neskrývanou nenávistí.“

Loris-Melikov se pokusil dát s ním do řeči. Zeptal se ho, jestli se mu tam nestýská. On se však nenechal rušit v práci, jen sekl po Lorisu-Melikovovi svým jediným okem a chraptivě, úsečně zavrčel:

„Ne, nestýská.“

A takovým způsobem odpovídal na všechny ostatní otázky.

Loris-Melikov byl dosud v pokoji Hadži Muratovy tělesné stráže, když vešel i čtvrtý mirid, Avarec Hanefi, zarostlý ve tváři i na krku, i klenutá, huňatá prsa měl jako mechem porostlá. Byl to člověk zdravím kypící, vždy zaujatý svou prací, který, právě tak jako Eldar, bez rozmýšlení poslouchal svého pána.

Když vešel do pokoje miridů pro rýži, Loris-Melikov ho zastavil a zeptal se ho, odkud je a jak dávno je už u Hadži Murata.

„Pět let,“ odvětil Hanefi na jeho otázku. „Jsme z jednoho aulu. Můj otec zabil jeho strýce a oni chtěli zabít mne,“ klidně vypravoval, dívaje se zpod srostlého obočí Lorisu-Melikovovi do tváře. „Tenkrát jsem ho poprosil, aby mě přijal za bratra.“

„Co to znamená přijmout za bratra?“

„Neholil jsem si dva měsíce hlavu, nestříhal nehty a odstěhoval jsem se k nim. Dovolili mi vejít k jeho matce Patimatě, Patimat mi dala prs, a tak jsem se stal jeho bratrem.“

Z vedlejšího pokoje se ozval Hadži Muratův hlas. Eldar okamžitě zaslechl pánovo zavolání, otřel si ruce a širokým krokem spěšně šel do hostinského pokoje.

„Vzkazuje, že čeká,“ řekl, když se vrátil.

Loris-Melikov podal ještě cigaretu veselému Chan Mahomovi a vešel do hostinského pokoje.

XIII

Když Loris-Melikov vstoupil do pokoje, uvítal ho Hadži Murat s veselou tváří.

„Tak budeme pokračovat?“ zeptal se sedaje si na divan.

„Ano, zajisté,“ přisvědčil Loris-Melikov. „Já jsem si jen zaskočil k tvým miridům trochu si s nimi popovídat. Jeden z nich je veselý chlapík,“ dodal.

„Ano, Chan Mahoma, to je lehkomyšlník!“ přisvědčil Hadži Murat.

„Ale ten mladý se mi líbil, ten krasavec.“

„Á, Eldar. Je mladý, ale tvrdý, železný.“

Odmlčeli se.

„Tak mám vypravovat dál?“

„Ano, ano.“

„Vypravoval jsem, jak ty chány zabili. No, tak je zabili a Gamzat vtáhl do Chunzachu a usadil se v chánském paláci,“ začal Hadži Murat. „Zůstala jen chánová-matka. Gamzat si ji k sobě zavolal. Začala mu dělat výtky. Ten jenom mrkl na svého mirida Aseldera a ten jí dal ránu zezadu, zabil ji.“

„A pročpak ji zabíjel?“ zeptal se Loris-Melikov.

„Jakpak jináč: přelezls předníma nohama, přelez i zadníma. To se už muselo celé plemeno vyhubit. Však to taky udělali. Šamil zabil i nejmladšího, shodil ho ze skály. Celá Avarie se podrobila Gamzatovi, jen my s bratrem jsme se podrobili nechtěli. Chtěli jsme jeho krev za chány. Dělalí jsme však, že jsme se podrobili, a jen jsme uvažovali, jak mu krev vycedit. Poradili jsme se s dědem a rozhodli se vyčkat příhodné chvíle, až vyjde z paláce, a ze zálohy ho zabít. Někdo nás však vyslechl, pověděl to Gamzatovi, a ten si k sobě našeho děda zavolal a řekl mu: ‚Podívej se, jestli je pravda, že tvoji vnuci strojí něco zlého proti mně, pověším tě s nimi na jednom trámě. Já dělám

dílo Boží, a nikdo se mi do cesty stavět nesmí. Jdi a pamatuj, co jsem ti řekl.' Děd se vrátil domů a řekl nám to. Tehdy jsme se rozhodli nečekat a dílo provést hned na první svátek v mešitě. Naši druhové nám odřekli, zůstali jsme s bratrem sami. Vzali jsme si po dvou pistolích, oblékli burky a šli do mešity. Gamzat vstoupil se třiceti miridy. Všichni kráčeli s tasenými šavlemi. Vedle Gamzata šel jeho oblíbenec Aselder – ten, co srazil hlavu chánové. Jak nás uviděl, rozkřikl se na nás, abychom sundali burky, a obrátil se proti mně. Kinžál jsem držel v ruce, zabil jsem ho a vrhl se na Gamzata. Ale bratr Osman už na něj vystřelil. Gamzat však byl dosud živ a s kinžálem se vrhl na bratra, ale já ho dobil ranou do hlavy. Jenže miridů bylo třicet, a my dva. Bratra Osmana zabili, ale já jsem se ubránil, vyskočil na okno a utekl.

Jak se rozneslo, že Gamzat byl zabit, lid se vzbouřil a miridové se rozprchli, a kteří neuprchli, všichni byli pobiti.“ Hadži Murat přerušil vyprávění a zhluboka vzdychl.

„To ještě šlo dobře,“ pokračoval, „ale potom se všechno pokazilo. Na Gamzatovo místo nastoupil Šamil. Poslal ke mně posly se vzkazem, abych s ním šel proti Rusům; jestli odřeknu, hrozil, že rozboří Chunzach a mě zabije. Odpověděl jsem, že k němu nepůjdu a že ho k sobě nepustím.“

„Proč jsi vlastně k němu nešel?“ zeptal se Loris-Melikov.

Hadži Murat se zamračil a po chvíli odpověděl:

„Nemohl jsem. Na Šamilovi lpěla krev bratra Osmana i Abununcala-chána. Nešel jsem k němu. Rosen, generál, mi poslal důstojnickou hodnost a přikázal mi, abych zastával místo velitele nad Avarií. Všechno by bývalo dobře šlo, jenže Rosen zpočátku ustanovil nad Avarií kazikumyšského chána Mahomeda-Mirzu a potom Achmet-chána. Ten mě proto začal nenávidět. Ucházel se totiž o dceru chánové, Saltanetu, pro svého syna. Nedali mu ji a on si myslil, že jsem tím vinen já. Proto mě začal nenávidět a posílal své tělesné strážce, aby mě zabili, ale unikl jsem jim. Tenkrát mě pomluvil u generála Klügenaua – říkal, že zakazuju Avarcům dávat vojákům dříví.

Také mu řekl, že jsem si vzal tady ten turban,“ vysvětloval Hadži Murat a ukázal na turban na své beranici, „a to že znamená, že jsem se přidal k Šamilovi. Generál nevěřil a zakázal, aby se mě kdo dotkl. Ale sotva generál odejel do Tiflisu, Achmet-chán provedl svoje: se setninou vojska mě zajal, ukoval do řetězů a přivázal k dělu. Šest dní mě tak drželi. Sedmého dne mě odvázali a vedli do Temir-Chan-Šuru. Čtyřicet vojáků mě vedlo s nabitými puškami. Ruce mi svázali a byl dán rozkaz, aby mě zabili, kdybych chtěl prchnout. To jsem věděl. Když jsme zamířili kolem Moksochu, pěšina byla úzká, vpravo sráz na padesát sáhů hluboký. Přešel jsem napravo od vojáka, na okraj srázu. Voják mě chtěl zadržet, ale já jsem skočil po srázu a vojáka strhl s sebou. Ten se nadobro zabil a já, vidíš, jsem zůstal naživu. Žebra, hlavu, ruce, nohy – všecko jsem si polámal. Zkoušel jsem popolézt, ale nešlo to. Hlava se mi zatočila a usnul jsem. Probudil jsem se mokrý, celý v krvi. Pastýř mě uviděl, sehnal lidi a zanesli mě do aulu. Žebra se zahojila, i hlava, zahojila se i noha, jen zůstala kratší.“

A Hadži Murat natáhl chromou nohu.

„I tak slouží dobře,“ dodal. – „To se rozneslo a lidé začali za mnou jezdit. Uzdravil jsem se a odejel do Celmesu. Avarci mě zase vybízel, abych je spravoval,“ s klidnou přesvědčivou hrdostí řekl Hadži Murat. „Tak jsem se uvolil.“

Hadži Murat rychle vstal, vytáhl z toren desky, vyndal z nich dva zažloutlé dopisy a podal je Loris-Melikovovi. Byly to dopisy od generála Klügenaua. Loris-Melikov si je přečetl. První z nich zněl takto:

„Praporčíku Hadži Murate! Sloužil jsi pode mnou a byl jsem s Tebou spokojen a považoval jsem Tě za dobrého člověka. Nedávno mě generálmajor Achmet-chán uvědomil, že jsi zrádce, že sis vzal turban, že máš styky se Šamilem, že jsi navedl lid, aby neposlouchal ruské velitele. Dal jsem rozkaz, abys byl zatčen a dopraven ke mně – tys však uprchl; nevím, bude-li to k dobrému nebo k zlému, protože nevím, jsi-li vinen, či nejsi. Teď však poslouchej. Máš-li vůči velkému carovi svědomí čisté, nejsi-li ničím vinen, dostav se ke mně.

Nikoho se neboj, já Ti budu ochráncem. Chán Ti nic neudělá – on sám podléhá mému velení, takže se nemáš čeho bát.“

Dále Klügenau psal, že on své slovo vždy dodržel a byl spravedlivý, a znovu Hadži Muratovi domlouval, aby k němu přišel.

Když Loris-Melikov dočetl první dopis, Hadži Murat vyndal druhý dopis, ale nedal jej ihned Lorisu-Melikovovi do ruky, napřed mu řekl, jak odpověděl na první:

„Napsal jsem mu, že turban nosím, ale ne kvůli Šamilovi, nýbrž pro spásu své duše, že k Šamilovi přejít nechci a nemohu, protože jeho rukou byl zabit můj otec, bratr a několik příbuzných, ale že nemohu jít ani k Rusům, protože mě potupili. Když jsem byl svázán, jeden ničema v Chunzachu na mne naplival. A já se k vám přidat nemohu, dokud je ten člověk naživu. Ale hlavně se bojím toho podvodníka Achmet-chána. – Nato mi generál poslal tohle psaní,“ řekl Hadži Murat a podal Lorisu-Melikovovi druhý zažloutlý papír.

„Odpověděl jsi na můj dopis – děkuji Ti,“ četl Loris-Melikov. „Píšeš, že se nebojíš vrátit, ale že potupa, kterou Ti způsobil jeden d'aur, Ti brání. Avšak ujišťuji Tě, že ruský zákon je spravedlivý a že na vlastní oči uvidíš, jak bude potrestán ten, kdo se osmělil Tě urazit – už jsem to dal vyšetřovat. Poslouchej, Hadži Murate. Mám právo být s Tebou nespokojen, poněvadž mně a mému slovu nevěříš, ale odpouštím Ti to, neboť vím, jak napořád nedůvěřiví jste vy horalé. Máš-li svědomí čisté, nosíš-li turban skutečně jen pro spásu své duše, pak jsi v právu a směle můžeš hledět do očí ruské vládě i mně, a ujišťuji Tě, že ten, kdo Tě potupil, bude potrestán, že Ti *bude vrácen Tvůj majetek* a že uvidíš a přesvědčíš se, co znamená ruský zákon. A to tím spíše, že Rusové se na všechno dívají jinak, v jejich očích Tvoje čest neutrpěla proto, že Tě nějaký darebák potupil. Já sám jsem Gimrincům dovolil nosit turban a dívám se na jejich jednání, jak náleží; opakuji tudíž, že se nemáš čeho obávat. Příklad' ke mně s člověkem, kterého teď k Tobě posílám; je mi věrný, *není služebníkem Tvých nepřátel*, naopak přítelem muže, který se těší zvláštní pozornosti vlády.“

Dále Klügenau znovu přemlouval Hadži Murata, aby přešel.

„Nevěřil jsem tomu,“ řekl Hadži Murat, když Loris-Melikov dočte-
tl, „a ke Klügenauovi jsem nejel. Pro mne bylo nejdůležitější pomstít
se Achmet-chánovi, a to jsem s pomocí Rusů nemohl. V té době
Achmet-chán obklíčil Celmes a chtěl se mě zmocnit nebo mě zabít.
Já jsem měl příliš málo lidí a nemohl jsem ho odrazit. A právě v té
době ke mně přišel Šamilův posel s dopisem. Sliboval mi, že mi
pomůže odrazit Achmet-chána a zabít ho, a dával mi moc nad celou
Avarií. Dlouho jsem si to rozmýšlel, ale nakonec jsem k Šamilovi
přešel. A proto jsem od té doby ustavičně bojoval proti Rusům.“

Tu Hadži Murat vypravoval o všech svých vojenských podnicích.
Bylo jich velmi mnoho a Loris-Melikov je částečně znal. Všechna
jeho tažení a nájezdy překvapovaly neobyčejně rychlými pochody
a smělymi přepady, jež byly vždy korunovány zdarem.

„Přátelství mezi mnou a Šamilem nikdy nebylo,“ končil vyprá-
vění Hadži Murat, „ale bál se mě a taky mě potřeboval. Ale tu se
přihodilo, že se mě kdosi zeptal, kdo má být imámem po Šamilovi.
Odpověděl jsem, že imámem bude, kdo bude mít ostrou šavli.
Pověděli to Šamilovi a on si usmyslil, že se mě zbaví. Poslal mě do
Tabasaraně. Jel jsem, ukořistil tisíc ovcí a tři sta koní. Ale on řekl, že
jsem úkol nevykonal, zbavil mě naibství a rozkázal, abych mu vydal
všechny peníze. Poslal jsem mu tisíc zlatých. Ale on ke mně vypra-
vil své miridy a zabral mi všechnen můj majetek. Vyzval mě, abych
k němu přijel. Já už věděl, že mě chce zabít, a nejel jsem. Poslal lidi,
aby se mě zmocnili. Já se však uhájil a zběhl k Voroncovovi. Jenže
rodinu jsem si nevezl s sebou. Matka, žena i syn jsou u něho. Vyříd'
sardarovi: dokud tam mám rodinu, nemohu nic dělat.“

„Vyřídím,“ slíbil Loris-Melikov.

„Zakroč, postarej se o to. Co je moje, to je tvoje, jen mi pomoz
u knížete. Jsem svázán a – konec provazu má v ruce Šamil.“

Těmi slovy zakončil Hadži Murat svoje vyprávění Lorisu-Melikovovi.

XIV

Dvacátého prosince napsal Voroncov ministru vojenství Černyšovovi tento dopis. Dopis byl psán francouzsky.

„Milovaný kníže, nepsal jsem Vám s poslední poštou, ježto jsem zamýšlel napřed rozhodnout, co budeme dělat s Hadži Muratem, a ježto jsem se po dva tři dny necítil zcela zdrav. V posledním dopise jsem Vás zpravil o příchodu Hadži Murata k nám; přijel do Tiflisu osmého, druhého dne jsem se s ním setkal a pak v následujících osmi nebo devíti dnech jsem s ním hovořil a promýšlel, v čem by nám později mohl být prospěšný, zejména pak, co s ním máme nyní podniknout; neboť má těžké starosti o osud své rodiny a prohlašuje, při čemž jeho chování se vyznačuje všemi známkami naprosté upřímnosti, že pokud je jeho rodina v rukou Šamilových, je bezmocný a není v jeho silách nám sloužit a prokázati tak svou vděčnost za laskavé přijetí a odpuštění, jehož se mu dostalo. Nejistota o život osob jemu drahých, v níž nyní žije, v něm vyvolává zimničné stavy, a osoby, jimž jsem uložil, aby s ním zde žily, mne ujišťují, že celé noci nespí, téměř nic nejí, neustále se modlí a prosí jedině o dovolení, aby se směl s několika kozáky projet na koni – což je pro něho jediná možnost rozptýlení a pohybu, který je pro něho vzhledem k dlouholetému zvyku nevyhnutelný. Den co den se chodí ke mně přesvědčit, nemám-li nějaké zprávy o jeho rodině, a prosí mne, abych dal příkaz soustředit z různých úseků naší fronty všechny zajatce, které máme k dispozici, a nabídnout je Šamilovi výměnou, k čemuž by nám přidal menší peněžitou částku. Jsou lidé, kteří mu ji za tím účelem poskytnou. Stále mi opakoval: ‚Zachraňte mou rodinu a pak mi dejte příležitost vám prokázat službu (podle jeho mínění nejlépe na lezginském úseku fronty než kde jinde), a jestli vám po uplynutí jednoho měsíce neprokážu velké služby, potrestejte mě, jak uznáte za vhodné.‘

Odpověděl jsem mu, že se mi to vše zdá zcela správné a že by se dokonce u nás našla řada osobností, které by mu nevěřily, kdyby jeho rodina zůstala v horách a ne u nás jako rukojmí, dále že udělám vše, co je v naší moci, abych shromáždil na našich hranicích zajatce, a třebaže podle našich předpisů mu nesmím poskytnouti peněz na výkupné k doplnění částky, kterou si sám opatří, že se mi snad podaří nalézt jiné prostředky, jak mu pomoci. Konečně jsem mu nepokrytě řekl své mínění, že Šamil mu za žádných okolností jeho rodinu nevydá a že mu to možná přímo dá vědět: přislíbí mu úplné odpuštění i dřívější hodnosti a pohrozí mu, nevrátí-li se, že mu pobije jeho šest dětí, ženu i matku. Zeptal jsem se ho, může-li mi otevřeně říci, co by dělal, kdyby dostal od Šamila takové oznámení. Hadži Murat pozvedl oči i ruce k nebi a řekl, že všechno je v rukou Božích, ale on že se nikdy svému nepříteli do rukou nevydá, protože je pevně přesvědčen, že mu Šamil neodpustí a že by stejně dlouho naživu nezůstal. Pokud jde o vyhlazení jeho rodiny, nemyslí, že by Šamil jednal tak lehkomyšlně: předně proto, aby si z něho neudělal nepřítele ještě daleko zoufalejšího a nebezpečnějšího, a za druhé, že je v Dagestánu mnoho osobností, dokonce velmi vlivných, které by mu to rozmluvily. Konečně mi několikrát opakoval, že nyní, ať už pro budoucnost je vůle Boží jakákoliv, nemyslí na nic jiného, než jak by rodinu vykoupil; že mne ve jménu Božím zapřísahá, abych mu pomohl a dovolil mu vrátiti se do blízkosti Čečny, kde by prostřednictvím našich velitelů a s jejich svolením mohl se svou rodinou udržovat styk, stále dostávat zprávy o tom, v jakých poměrech skutečně žije, i o prostředcích, jak ji osvobodit; že mnohé osobnosti a dokonce i někteří naibové v těchto nepřátelských končinách víceméně stojí na jeho straně; že mezi veškerým tamějším obyvatelstvem, ať již podrobeným Rusům nebo neutrálním, nebude mu zatěžko s naší pomocí udržovati styky velmi užitečné k dosažení cíle, o němž přemýšlí ve dne v noci a jehož uskutečnění mu dá klid a možnost pracovat k našemu prospěchu a zasloužit si

naší důvěry. Prosí, abych ho poslal zpět do Grozně v doprovodu asi dvaceti nebo třiceti odvážných kozáků, kteří by ho uchránili před nepřítelem a pro nás byli zárukou, že úmysly, které nám projevil, jsou upřímné.

Jistě pochopíte, milovaný kníže, že to vše mne uvádělo do nemalých rozpaků, neboť, dělej co dělej, spočívá na mně veliká odpovědnost. Bylo by svrchovaně neprozřetelné mu plně důvěřovat, ale kdybychom ho chtěli zbavit všech možností útěku, pak bychom byli nuceni ho zavřít; leč to by bylo podle mého soudu nespravedlivé a také netaktické. Takové opatření, o němž by se zpráva rychle rozšířila po celém Dagestánu, by nám tam velice uškodilo, odnímaloby chuť všem (a je jich mnoho), kdo jsou ochotni víceméně otevřeně se postavit proti Šamilovi a které tudíž zajímá, jak se u nás vede nejstatečnějšímu a nejpodnikavějšímu spolupracovníku imámovu, jenž uznal za nutné vydati se do našich rukou. Jakmile bychom s Hadži Muratem naložili jako se zajatcem, všechno pro nás příznivý účinek jeho zrady na Šamilovi by vyprchal.

Domnívám se proto, že jsem nemohl jednat jinak, než jak jsem jednal; přesto však cítím, že by mne bylo možno obviniti z těžké chyby, kdyby Hadži Muratovi napadlo zase uprchnout. Ve vojenské službě a v takových spletitých případech je těžko, neřkuli nemožno postupovati určitým, přímým směrem, aniž riskujeme omyl a bereme na sebe odpovědnost, avšak jsme-li jednou přesvědčeni, že jdeme přímou cestou, musíme se jí držeti děj se co děj.

Prosím Vás, milovaný kníže, račte předložit tuto záležitost k posouzení Jeho carskému Veličenstvu; budu šťasten, jestliže náš nejjasnější panovník ráčí schváliti můj postup. Všechno, co jsem Vám výše psal, taktéž jsem sdělil generálovi Zavadovskému a Kozlovskému, který se s Hadži Muratem bezprostředně stýká, a Hadži Murata jsem předem upozornil, že bez svolení generála Kozlovského nesmí nic dělat ani nikam vyjíždět. Uvědomil jsem ho také o tom, že pro nás bude ještě výhodnější, bude-li vyjíždět s naším průvodem,

jinak že bude Šamil rozhlašovat, že držíme Hadži Murata ve vězení; ale současně jsem si od něho vyžádal slib, že nikdy nepojede do Vozdviženského, poněvadž můj syn, jemuž se vlastně vzdal a jehož považuje za svého kunaka (přítele), není místním velitelem a mohlo by proto dojít k nedorozumění. Vozdviženské je ostatně příliš blízko četně obydlenému nepřátelskému území, kdežto vzhledem ke stykům, které chce udržovati se svými zplnomocněnci, je Grozná vhodná po všech stránkách.

Kromě vybraných dvaceti kozáků, kteří se na jeho prosbu ani na krok od něho nevzdalují, poslal jsem mu setníka Lorise-Melikova, zasloužilého, vynikajícího a velmi inteligentního důstojníka, který mluví tatarsky. Hadži Murata dobře zná a jemu také Hadži Murat, zdá se, plně důvěřuje. Během deseti dnů, které zde Hadži Murat již strávil, bydlel mimochodem v jednom domě s velitelem šušinského okresu, podplukovníkem knížetem Tarchanovem, který je zde právě v služební záležitosti; je to muž rovněž zasloužilý a plně mu důvěřuji. Také on si získal Hadži Muratovu důvěru a prostřednictvím jeho jediného, neboť výborně ovládá tatarštinu, jsme právě jednali o nejchoulostivějších a nejdůvěrnějších otázkách.

Radil jsem se s Tarchanovem ohledně Hadži Murata a on byl se mnou naprosto stejného názoru, že buď se musí postupovat, jak jsem postupoval já, nebo zavřít Hadži Murata do vězení a střežiti ho s použitím všemožných přísných opatření – protože jakmile se s ním bude jednou špatně zacházet, bude nesnadné ho uhlídat – nebo ho vůbec z tohoto kraje vzdálit. Avšak tato dvě posledně jmenovaná opatření by nejen zmařila výhody vyplývající nám z Hadži Muratova sporu se Šamilem, ale také by nevyhnutelně zabránila jakémukoli dalšímu šíření nespokojenosti a znemožnila by podněcování horalů proti Šamilově vládě. Kníže Tarchanov mi řekl, že si je osobně Hadži Muratovou pravdomluvností jist a že Hadži Murat je přesvědčen, že by mu Šamil nikdy neodpustil, a dal by ho popravít, i kdyby mu odpuštění sliboval. Jediné, co mohlo Tarchanova při jeho stycích

s Hadži Muratem znepokojit, je jeho oddanost k náboženství, a ne-skrývá, že by Šamil mohl na něho působit z této strany. Avšak, jak jsem již výše řekl, Šamil nikdy Hadži Murata nepřesvědčí, že ho života nezbaví, buď hned, nebo za nějaký čas po jeho návratu.

Tot' vše, co jsem Vám chtěl, milovaný kníže, sdělití stran této epizody v naší zdejší službě.“

XV

Tato zpráva byla vypravena z Tiflisu 24. prosince. V předvečer nového, dvaapadesátého roku ji polní kurýr doručil tehdejšímu ministru vojenství knížeti Černyšovovi, přitom uštvál cestou deset koňských spřežení a zbil do krve deset kočí.

A 1. ledna 1852 zavezl Černyšov imperátoru Mikulášovi spolu s jinými listinami i tuto Voroncovovu zprávu.

Černyšov neměl rád Voroncova – jak proto, že se těšil obecné úctě, tak i pro jeho ohromné bohatství, a také proto, že Voroncov byl skutečný šlechtic, kdežto Černyšov přese všechno jen *parvenu*, ale hlavně proto, že imperátor byl Voroncovovi obzvláště nakloněn. A tak Černyšov využíval každé příležitosti, jak jen mohl, aby Voroncovovi škodil. V minulém referátě o kavkazských operacích se Černyšovovi podařilo vzbudit vůči němu Mikulášovu nelibost, poněvadž z nedbalosti velitelství byl horaly téměř úplně zničen malý kavkazský oddíl. Nyní měl v úmyslu postavit do nepříznivého světla Voroncovova opatření stran Hadži Murata. Chtěl vzbudit v panovníkovi dojem, že Voroncov, který vždy rád brává domorodce v ochranu a dokonce jeví slabost vůči nim, a to zvláště na úkor Rusů, se dopustil nerozvážnosti, když ponechal Hadži Murata na Kavkaze; že Hadži Murat se vši pravděpodobností k nám přešel jen proto, aby prohlédl naše obranné prostředky, a že by proto bylo lépe dopravit ho do vnitrozemí a použít ho teprve, až jeho rodina bude z hor vysvobozena a bude možno si jeho věrnost ověřit.

Ale tento plán se Černyšovovi nezdařil jedině proto, že 1. ledna dopoledne byl Mikuláš ve zvláště špatné náladě a nebyl by přijal žádný návrh, ať jakýkoli nebo od kohokoli, jen proto, že se mu chtělo odporovat; tím spíše nebyl ochoten popřát sluchu návrhu Černyšovovu, kterého pouze trpěl, neboť ho prozatím považoval za nepostrada-

telného, ale také za velikého darebáka, protože o něm věděl, jak se v procesu s děkabristy snažil zničit Zachara Černyšova a jak se pokusil zmocnit jeho majetku. Tak díky špatné náladě Mikulášově zůstal Hadži Murat na Kavkaze a jeho osud se nezměnil, jak by se bylo mohlo stát, kdyby byl Černyšov podával svůj referát jindy.

Bylo půl desáté, když v mlze dvacetistupňového mrazu tlustý, vousatý Černyšovův kočí, v blankytně modré sametové čepici vybíhající ve špičaté konce, usazený na kozlíku malých saní, docela stejných, v jakých si vyjížděl Mikuláš Pavlovič, zajel k malému vchodu Zimního paláce a kamarádsky kývl na svého přítele, kočího knížete Dolgorukého, který už dávno vysadil svého pána a nyní, s opratěmi položenými pod tlustým, vatovaným zadkem, stál se saněmi u vchodu do paláce a mnul si prokřehlé ruce.

Černyšov měl na sobě plášť s jemným, šedým bobrovým límcem a třírohý klobouk s kohoutím peřím, nasazený podle předpisu. Odhodil medvědí kožešinu, opatrně vysunul ze saní prokřehlé nohy bez galoší (chlubíval se, že neví, co galoše jsou), a vykračuje si a břinkaje ostruhami, zamířil po koberci ke dveřím, jež mu vrátňý uctivě otevřel. V předsíni shodil plášť do rukou starého komorníka, který k němu přispěchal, a pak přistoupil k zrcadlu a opatrně sundal klobouk z načesané vlásenky. Pohlédl na sebe do zrcadla, navyklým pohybem stařeckých rukou si podvinul kadeře na spáncích a chocholku na temeni, poopravil si kříž, náramenní šňůry a velké nárameníky s carským monogramem, a ochable našlapuje stařeckýma, špatně se již ohýbajícíma nohama, stoupal po příkrém schodišti pokrytém kobercem.

Černyšov prošel kolem lokajů, stojících ve slavnostních livrejích u dveří a ponížene se klanějících, a vstoupil do přijímacího pokoje. Službu konající důstojník, nedávno jmenovaný křídelním pobočníkem, zářící novou uniformou, epoletami a náramenními šňůrami, růžovolicí, s dosud nevyžilým obličejem, s černými knírky a kotletkami sčesanými k očím, stejně jako si je sčesával Mikuláš Pavlovič,

ho uctivě uvítal. Kníže Vasilij Dolgorukij, náměstek ministra vojenství, s unuděným výrazem v tupém obličejí, ozdobeném také takovými licousy, kníry a kotletkami, jaké nosil Mikuláš, povstal na přivítanou a pozdravil se s ním.

„L'empéreur?“²⁰ obrátil se Černyšov ke křídelnímu pobočníkovi a tázavě ukázal očima na dveře pracovny.

„Sa Majesté vient de rentrer,“²¹ s patrným potěšením naslouchaje zvuku vlastního hlasu odpověděl křídelní pobočník, a měkce našlapuje krokem tak plavným, že postavit mu na hlavu sklenici plnou vody, ani trochu by nerozlil, přistoupil ke dveřím nehlučně se otevírajícím, a celou svou bytostí dává najevo úctu k místu, kam vstupoval, zmizel za dveřmi.

Mezitím Dolgorukij rozevřel svůj portfej a kontroloval si v něm listiny.

Černyšov pak zamračen se procházel, aby si protáhl nohy, a připomínal si, o čem všem má carovi referovat. Zrovna došel ke dveřím pracovny, když se opět otevřely a z nich vyšel křídelní pobočník, ještě rozzářenější a ještě uctivěji se tvářící než předtím, a pokynem ruky vyzval ministra i jeho náměstka, aby vstoupili k Jeho Veličenstvu.

Zimní palác byl po požáru už zase dávno znovuzřízen, ale Mikuláš stále ještě bydlel v nejvyšším poschodí. Pracovna, v níž přijímal ministry se zprávami a vyšší velitele, byla velmi vysoká komnata se čtyřmi velikými okny. Veliký portrét cara Alexandra I. visel na čelní stěně. Mezi okny stály dva kancelářské stoly. Kolem zdí stálo několik židlí, střed komnaty zaujímal ohromný psací stůl s Mikulášovým křeslem a dvěma židlemi pro hodnostáře přijímané ve slyšení.

Mikuláš v dlouhém černém kabátě bez nárameníků a s polovičnými výložkami seděl u stolu, rozvalil své ohromné tělo a mohutný, pevně sešněrovaný břich a nehybně se díval svým bezživotným

20 „Císař?“

21 „Jeho Veličenstvo se právě vrátilo.“

pohledem na vstupující. Dlouhý, bílý obličej s ohromným šikmým čelem, zvedajícím se od ulízaných kotletek, jež umně splývaly s vlásenkou pokrývající pleš, byl toho dne obzvláště chladný a nehybný. Jeho oči, vždy kalné, hleděly ještě kalněji než obvykle a sevřené rty pod vzhůru zatočenými kníry, vypasené čerstvě vyholené tváře s ponechanými pravidelnými jitrnicemi licousů, podepřené vysokým límcem, a brada přitisknutá na límec dodávaly jeho tváři mrzutý, ba hněvivý výraz. Příčinou jeho špatné nálady byla únava. Příčinou jeho únavy pak bylo, že večer předtím byl na maškarním plese a jako obvykle se procházel v přílbě jízdni gardy zdobené orlem mezi obecenstvem, jež se tísnilo kolem něho a plaše ustupovalo před jeho ohromnou, sebevědomou postavou. Setkal se zde opět s maskou, která se mu již na minulém maškarním plese zalíbila svou bělostnou pletí, překrásnou postavou a lahodným hlasem; tehdy mu slíbila, že ho na příštím plese vyhledá, a pak mu zmizela. Včera k němu na plese přišla a už ji nepustil. Hned ji zavedl do své lóže, která byla vždy připravena k tomuto zvláštnímu účelu, kde mohl zůstat se svou dámou o samotě. Mlčky došel až ke dveřím lóže a rozhlédl se pátraje očima po uváděči, ale nikde ho neviděl. Zamračil se a sám strčil do dveří, dávaje své dámě přednost.

„Il y a quelqu'un,“²² zarazila se a šeptla.

Lóže skutečně byla obsazena. Na sametovém kanapíčku přituleni k sobě seděli hulánský důstojník a mladičká, hezká, kučeravá blondýnka, ustrojená za domino, s odloženou maskou. Jakmile blondýnka zahlédla rozhněvaného Mikuláše tyčícího se v celé své výši, spěšně si přiložila masku. Avšak hulánský důstojník, hrůzou bez sebe, ani z kanapíčka nevstal, jen hleděl strnulým zrakem na Mikuláše.

Mikuláš byl sice již zvyklý, že nahání lidem hrůzu, ale přece mu to bývalo vždy příjemné. Proto někdy užaslé lidi s oblibou překva-
poval tím, že na ně byl nečekaně přívětivý. Tak i nyní.

22 „Někdo tu je.“

„Inu, kamaráde, ty jsi mladší,“ řekl důstojníkovi zkoprnělému hrůzou, „tak bys mě mohl pustit.“

Důstojník vyskočil, a střídavě červený a bledý, shrben mlčky vyšel za maskou z lóže a Mikuláš osaměl se svou dámou.

Ukázalo se, že maska je hezká dvacetiletá nevinná dívka, dcera švédské vychovatelky. Vypravovala Mikulášovi, jak už od dětství, podle obrázků, se do něho zamilovala, jak ho zbožňovala a jak se konečně rozhodla vydobýt si jeho pozornost stůj co stůj. A tak si jí tedy vydobyla a po ničem jiném, jak prohlásila, už netouží.

Když se car po plese vrátil do svého pokoje a ulehl na úzkou, tvrdou postel, která byla jeho chloubou, a přikryl se pláštěm, jež považoval – a také to říkal – za stejně proslulý jako Napoleonův klobouk, dlouho nemohl usnout. Zůstávala v něm jakási nepříjemná pachuť, a aby tento pocit přehlušil, začal uvažovat o tom, co ho vždy uklidňovalo, totiž jakým je velikánem.

Ačkoliv usnul tak pozdě, vstal jako vždy v osm hodin, provedl svou obvyklou toaletu, vytřel si velké, vypasené tělo ledem a pomodlil se, přeříkav obvyklé, již od dětství odříkávané modlitby, aniž si vůbec uvědomoval smysl pronášených slov, a v plášti a furažce vyšel malým vchodem na nábřeží.

Uprostřed nábřeží potkal člověka také tak ohromné postavy jako on sám, studenta práv ve stejnokroji a v klobouku. Když rozeznal stejnokroj právnické fakulty, kterou neměl rád pro její svobodomyšlnost, zamračil se, ale vysoká postava a studentův bezvadný postoj a způsob salutování s nápadně vytočeným loktem zmírnily jeho nelibý dojem.

„Jak se jmenuješ?“ zeptal se ho.

„Polosatov, Vaše carské Veličenstvo!“

„Jsi chlapík!“

Student nehnutě stál s rukou u klobouku. Mikuláš se zastavil.

„Chceš do armády?“

„Nikoli, prosím, Vaše carské Veličenstvo!“

„Blbče!“ Mikuláš se obrátil a šel dále a začal si hlasitě vyslovovat slova, která mu první přišla na jazyk. „Kopperveinová, Kopperveinová,“ opakoval několikrát jméno včerejšího děvčete. „Je to špatné, je to špatné.“ Nemyslíl na to, co mluví, ale přehlušoval svůj pocit tím, že si všímal, co mluví. „Ba, čím by bylo Rusko beze mne,“ řekl si pro sebe, když pocítil, že se nepříjemný pocit zase objevuje. „Ba, čím by bylo beze mne nejen Rusko, ale celá Evropa?“ A vzpomněl si na švagra, pruského krále, jak je slabý a hloupý, a zavrtěl hlavou.

Když se vracel ke vchodu do paláce, spatřil kočár Jeleny Pavlovny, jak s červeným lokajem zajíždí k Saltykovskému vchodu. Jelena Pavlovna byla pro něho typem oněch budižkničemů, kteří si troufají posuzovat nejen vědy a poezii, nýbrž dokonce i vládu, a domnívají se, že dovedou nad sebou lépe vládnout nežli on, Mikuláš, vládne nad nimi. Věděl, že kdyby tyto lidi rdousil sebevíc, oni zase vyplynou a vynoří se na povrch. A vzpomněl si na nedávno zesnulého bratra Michaila Pavloviče. Zmocnil se ho pocit hořkosti a smutku. Mračně nachmuřil tvář a zase začal šeptat slova, jak mu šla na jazyk. Přestal si šeptat teprve, až když vešel do paláce. Zašel do svého pokoje, přihladil si před zrcadlem licousy a vlasy na spáncích i polovlásenku na temeni, pak si nakroutil kníry a vešel rovnou do pracovny, kde přijímal referáty.

Nejprve přijal Černyšova. Černyšov okamžitě poznal z Mikulášovy tváře a zvláště z jeho očí, že tentokrát je v mimořádně špatné náladě, a ježto věděl o jeho včerejším dobrodružství, domyslíl si, z čeho jeho rozladění pochází. Mikuláš se s Černyšovem chladně pozdravil, vyběhl ho, aby se posadil, a upřel na něho svůj bezživotný pohled.

První záležitostí v Černyšovově referátu bylo odhalení krádeží páchaných intendantními úředníky; pak přišla otázka přemístování vojsk na pruské hranici; pak udělování novoroční odměny některým osobnostem opominutým v prvním seznamu, poté následovala Voroncovova zpráva o zběhnutí Hadži Murata a nakonec nepříjemná záležitost studenta medicínské fakulty, který se pokusil o vraždu profesora.

Mikuláš se sevřenými rty mlčky hladil velkýma bílýma rukama s jediným zlatým prstenem na prsteníku listy papíru, poslouchal referát o krádežích a nespouštěl přitom oči z Černyšovovy hlavy a chocholky.

Mikuláš byl přesvědčen, že všichni kradou. Věděl, že nyní bude nutno intendantní úředníky potrestat, a rozhodl se, že je všechny pošle na vojnu, i když věděl, že se tím nezabrání, aby ti, kteří přijdou na jejich místo, nejednali stejně. Patří už k povaze úředníků krást a k jeho povinností je trestat, a třebaže ho to již omrzelo, svědomitě tuto povinnost konal.

„U nás v Rusku je zřejmě jen jediný poctivý člověk,“ poznamenal.

Černyšov okamžitě pochopil, že tímto jediným poctivým člověkem míní sám sebe, a souhlasně se usmál.

„Pravděpodobně tomu tak je, Vaše Veličenstvo,“ řekl.

„Nech mi to tady, rozhodnutí napíšu,“ pravil Mikuláš, vzal spis a přeložil jej na levou stranu stolu.

Potom začal Černyšov referovat o odměnách a o přemístování vojsk. Mikuláš prohlédl seznam, vyškrtl několik jmen a pak krátce a rozhodně nařídil přesunout dvě divize k pruské hranici.

Mikuláš nikterak nemohl pruskému králi odpustit, že po osmačtyřicátém roce vydal ústavu, a proto, třebaže písemně i ústně dával švagrovi najevo nejpřátelštější city, považoval za vhodné mít pro všechny případy vojska na pruské hranici. Těchto vojsk se mohlo použít i k tomu, že v případě povstání v Prusku – a Mikuláš všude viděl povstalecké nálady – se mohla poslat k ochraně švagrova trůnu, tak jako poslal vojsko na ochranu Rakouska proti Maďarům. Toto vojsko na hranicích se hodilo také k tomu, aby dodal váhy a významu svým radám pruskému králi.

„Ovšem, co by teď bylo s Ruskem, nebýt mne?“ zase ho napadlo.

„Tak, co ještě?“ zeptal se.

„Kurýr z Kavkazu,“ řekl Černyšov a začal referovat o tom, co psal Voroncov o Hadži Muratově zběhnutí.

„Podívejme se,“ prohodil Mikuláš. „Pěkně to začíná.“

„Plán Vašeho Veličenstva zřejmě začíná nést plody,“ poznamenal Černyšov.

Tato pochvala byla Mikulášovi zvláště příjemná, protože i když se chlubil svými strategickými schopnostmi, v hloubi duše si byl vědom, že je nemá. A nyní měl chuť poslechnout si podrobnější chvály o sobě.

„Jak to myslíš?“ zeptal se.

„Myslím to tak, že kdyby se byl už dávno dodržoval plán Vašeho Veličenstva – poznenáhlu, třebas pomalu, postupovat vpřed, kácet lesy a ničit zásoby, byli bychom dávno už Kavkazu dobyli. Zběhnutí Hadži Murata přičítám jedině tomu. Uvědomil si, že se už nemohou déle držet.“

„Správně,“ přisvědčil Mikuláš.

Plán pomalého postupu do nepřátelské oblasti pomocí kácení lesů a ničení životních potřeb byl však plán Jermolovův a Veljaminovův a byl úplně opačný nežli plán Mikulášův, podle něhož se mělo rázem dobýt Šamilova sídla a rozmetat toto zbojnické hnízdo a podle něhož také byla r. 1845 podniknuta výprava na Dargo, která stála tolik lidských životů. Přesto považoval Mikuláš tento plán rovněž za svůj. Zdálo by se, že k tomu, aby někdo věřil, že plán pomalého postupu, kácení lesů a ničení životních potřeb je jeho plánem, by bylo nutno zatajit, že on sám výslovně trval v pětačtyřicátém roce na naprosto opačném vojenském podniku. Ale on se tím netajil a chlubil se jak svým plánem výpravy z pětačtyřicátého roku, tak i plánem pomalého postupu vpřed, bez ohledu na to, že oba tyto plány si zjevně navzájem odporovaly. Stálé, zjevné lichometnictví lidí kolem něho, očividně se přičítající skutečnosti, přivedilo, že už ani nepozoroval vlastní rozpory, kterých se dopouští, že ve svých řečech a činech se neřídí skutečností, logikou, ba ani prostým zdravým rozumem, nýbrž plně byl přesvědčen, že ze všech jeho rozhodnutí, byť i třeba nesmyslných, nespravedlivých a vzájemně si odporujících, se stanou rozhodnutí rozumná, spravedlivá a správná prostě proto, že je učinil on.

Takové bylo i jeho rozhodnutí o studentovi medicínsko-chirurgické fakulty, o němž Černyšov referoval po zprávě o Kavkaze.

Záležitost se týkala jakéhosi mladíka, který dvakrát při zkoušce propadl, a když dělal zkoušku potřetí a examinátor ho zase nepustil, chorobně nervózní student v tom viděl nespravedlivost, chytil ze stolu perořízek a v jakémsi záchvatu zuřivosti se vrhl na profesora a zasadil mu několik neškodných ran.

„Jak se jmenuje?“ zeptal se Mikuláš.

„Brzezowski.“

„Polák?“

„Polského původu a katolík,“ odpověděl Černyšov.

Mikuláš se zamračil.

Polákům nadělal již mnoho zla. Aby se ospravedlnil, musel sám sebe přesvědčit, že Poláci jsou darebáci. A Mikuláš je za darebáky považoval a nenáviděl je tím víc, čím více zla jim působil.

„Počkej okamžik,“ řekl, zavřel oči a sklopil hlavu.

Černyšov už věděl, slyšel to již od Mikuláše nejednou, že musel-li rozhodnout nějakou závažnou otázku, potřeboval se jen na několik okamžiků soustředit, a tu se mu dostávalo vnuknutí a to nejsprávnější rozhodnutí se dostavovalo samo od sebe, jako by mu nějaký vnitřní hlas pravil, co má dělat. Nyní přemýšlel, jak by nejdokonaleji ukojil své zášti vůči Polákům, které se v něm hnulo případem toho studenta, a vnitřní hlas mu napověděl toto rozhodnutí:

Vzal doklad a na okraj napsal svým velikým písmem:

„Zaslouží trest smrti. Ale díky Bohu trest smrti u nás nemáme. A já ho zavádět nebudu. Běžet 12krát ulicí z tisíce mužů. Mikuláš.“
A připojil svůj nepřírozený, ohromný podškrtnutí.

Mikuláš věděl, že dvanáct tisíc ran holí znamená nejen jistou, mučednickou smrt, ale že je to zbytečná krutost, neboť stačilo pět tisíc ran, aby byl ubit i nejsilnější člověk. Ale jemu taková neúprosná krutost dělala dobře a dělalo mu dobře i pomyšlení, že u nás neexistuje trest smrti.

Když své rozhodnutí o studentovi napsal, podal je Černyšovovi.

„Přečti si to.“

Černyšov si to přečetl a na znamení uctivého obdivu nad moudrým rozhodnutím naklonil hlavu na stranu.

„A vyvést všechny studenty na execírplac, aby byli přítomni trestu,“ připojil Mikuláš.

„Bude jim to užitečné. Já jim vyženu toho revolučního ducha, vyrvu i s kořenem,“ pomyslí si.

„Podle rozkazu,“ řekl Černyšov, odmlčel se maličko, opravil si chocholku a vrátil se ke kavkazské záležitosti.

„Co tedy poručíte napsat Michailu Semjonoviči?“

„Přísně dodržovat můj systém boření obydlí, ničení životních potřeb v Čečně a znepokojovat je nájezdy,“ pravil Mikuláš.

„Co poručíte ohledně Hadži Murata?“ zeptal se dále Černyšov.

„Vždyť přece Voroncov píše, že ho chce použít na Kavkaze.“

„Nebude to riskantní?“ nadhodil Černyšov, vyhýbaje se Mikulášovu pohledu. „Obávám se, že Michail Semjonovič je přespříliš důvěřivý.“

„Tak co bys tedy myslil?“ stroze opáčil Mikuláš, postřehnuv Černyšovův úmysl postavit opatření Voroncovova do nepříznivého světla.

„Já bych totiž myslil, že méně nebezpečné by bylo dopravit ho do Ruska.“

„Ty bys myslil?“ posměšně opakoval Mikuláš. „A já nemyslím a souhlasím s Voroncovem. Tak mu to taky napiš.“

„Podle rozkazu,“ řekl Černyšov, vstal a poroučel se.

Poroučel se i Dolgorukij, který za celou dobu referátu řekl jen několik slov na Mikulášovy otázky ohledně přemístění vojsk.

Po Černyšovovi byl přijat generální gubernátor západního území Bibikov, který se přijel poroučet.

Schválil opatření, jichž Bibikov použil proti vzbouřeným sedlákům, kteří nechtěli přestoupit k pravoslaví, a přikázal mu, aby všechny neposlušné soudil před vojenským soudem, což zname-

nalo, že je odsoudil k běhání ulicí. Kromě toho ještě přikázal poslat na vojnu redaktora novin, který dal vytisknout zprávu o převedení několika tisíc korunních sedláků v údělné.

„Dělám to proto, že to považuji za nutné,“ řekl. „A nedovolím, aby to někdo kritizoval.“

Bibikov chápal veškerou krutost tohoto opatření proti uniatům a všechnu tu bezprávnost převodu korunních poddaných, vlastně jediných svobodných lidí v té době mezi údělné, to jest v nevolníky carské rodiny. Ale odporovat nebylo možno. Nesouhlasit s Mikulášovým opatřením – to znamenalo připravit se o všechno, co souviselo s tímto skvělým postavením, o něž usiloval čtyřicet let a jehož využíval k svému prospěchu. A proto pokorně sklonil svou černou, prošedivělou hlavu na znamení, že souhlasí a že je ochoten vykonat, co mu tato krutá, hlupácká a bezectná svrchovaná vůle přikazuje.

Mikuláš propustil Bibikova u vědomí dobře vykonané povinnosti, podíval se na hodiny a šel se převléknout k audienci. Oblékl si uniformu s nárameníky, s řády a s šerpou a vyšel do audienčního sálu, kde více než sto lidí, mužů v uniformách a žen v nádherných róbách s výstřihy, všichni rozestaveni na vykázaných místech, v rozechvění čekalo, až panovník vyjde k audienci.

S bezživotným pohledem, s vypjatou hrudí a sešněrovaným břichem, vystupujícím nad šněrováním i pod ním, vyšel k čekajícím, a když zpozoroval, že všechny pohledy s rozechvělou ponížeností jsou obráceny na něho, začal se tvářit ještě slavnostněji. Jeho oči se setkávaly se známými tvářemi a on vzpomínal, kdo je ten, kdo je onen, zastavoval se, tu prohodil rusky, tu francouzsky několik slov, probodával všechny chladným, bezživotným pohledem a poslouchal, co mu říkají.

Když přijal novoroční blahopřání, odebral se do chrámu. Bůh stejně jako světští lidé vítal a velebil Mikuláše prostřednictvím svých služebníků, a on přijímal toto vítání a velebení jako povinnou poctu,

i když trochu nudnou. To vše bylo nezbytné, protože na jeho osobě záviselo blaho a štěstí celého světa, a on, jakkoli ho to unavovalo, přece jen neodmítal světu své přispění. Když na konci bohoslužeb nádherně oděný, načesaný diakon provolal „mnogaja leta“ a zpěváci svorně vpadli svými překrásnými hlasy, Mikuláš se ohlédl a všiml si Nělidovové, stojící u okna, jejích nádherných ramen, a když ji srovnával s včerejší dívkou, rozhodl v její prospěch.

Po bohoslužbách zašel za carevnou a strávil několik minut v rodinném kruhu, žertuje s dětmi a se ženou. Pak prošel Ermitáží k ministrovi carského dvora Volkonskému a mezi jiným mu nařídil, aby z jeho osobní pokladny vyplácel roční penzi matce včerejšího děvčete. A od něho jel na svou obvyklou procházku.

Oběd se toho dne podával v Pompejském sále; kromě jeho mladších synů, Mikuláše a Michaila, byl pozván baron Liven, hrabě Rzewuski, Dolgorukij, pruský velvyslanec a křídelní pobočník pruského krále.

Zatímco čekali na příchod cara a carevny, rozpředl se zajímavý rozhovor mezi pruským velvyslancem a baronem Livenem o posledních poplašných zprávách, které došly z Polska.

„La Pologne et le Caucase, ce sont les deux cauterès de la Russie,“ prohlásil Liven. „Il nous faut cent mille hommes à peu pres dans chacun de ces deux pays.“²³

Velvyslanec předstíral údiv.

„Vous dites la Pologne?“²⁴ zeptal se.

„Oh, oui, c'était un coup de maître de Metternich de nous en avoir laissé l'embarras...“²⁵

23 „Polsko a Kavkaz, to jsou dva vředy na těle Ruska. Potřebujeme bezmála 100 000 mužů v každé z těchto zemí.“

24 „Říkáte Polsko?“

25 „Ano, ano, to byl od Metternicha mistrovský kousek a dostal nás tím do pěkných nesnází...“

Při těch slovech vešla carevna s roztřesenou hlavou a zkamenělým úsměvem a v patách za ní Mikuláš.

U stolu Mikuláš vypravoval o Hadži Muratovi a jak přeběhl, a že teď už kavkazská válka brzy musí skončit, neboť učinil opatření, aby horalé byli stísněni kácením lesů a soustavou pevností.

Vyslanec vyměnil letmý pohled s pruským křídelním pobočníkem, s nímž právě ráno mluvil o nešťastné slabosti Mikulášově považovat se za velkého stratéga, a velmi chválil tento plán, který znovu dokazoval veliké schopnosti carovy.

Po obědě si Mikuláš zajel na balet, kde sta vysvlečených žen pochodovalo v trikotu. Jedna se mu zvláště zalíbila, i zavolal si baletního mistra, pochválil ho a dal mu doručit jako dar briliantový prsten.

Druhého dne při Černyšovově referátu Mikuláš znovu potvrdil své dispozice Voroncovovi, aby nyní, když Hadži Murat zběhl, tím usilovněji Čečnu znepokojoval a svíral řetězem frontových linií.

Černyšov napsal v tomto smyslu Voroncovovi do Tiflisu a druhý kurýr štal koně a rozbíjel kočím obličej.

XVI

Aby byl tento rozkaz Mikuláše Pavloviče splněn, byl hned v lednu r. 1852 podniknut nájezd na Čechu.

Oddíl určený k nájezdu se skládal ze čtyř praporů pěchoty, dvou setnin kozáků a osmi děl. Kolona táhla po cestě. Po obou jejích stranách vylézající a slézající přes rokle, šli v nepřetržitě radě myslivci ve vysokých botách, v kožíšcích a beranicích, s puškami přes záda a s patronami na opasku. Oddíl postupoval nepřátelským územím a jako vždy se choval co možná tiše. Jen zřídka kdy řinklo dělo, jak nadskočilo přes výmol, frkl či zaržál dělostřelecký kuň nechápaje rozkaz o zachování ticha nebo chraptivým, tlumeným hlasem se rozkřikl rozzlobený velitel na své podřízené, že se řetěz hlídek buď příliš rozestoupil, nebo šel příliš blízko či daleko od kolony. Jen jednou bylo ticho přerušeno tím, že z nevelkého porostu bodláci, které se táhlo mezi řetězem hlídek a kolonou, vyskočila koza s bílým bříškem a zadečkem, s šedým hřbetem a docela stejný kozel s malými, dozadu ohnutými růžky. Krásná, plachá zvířata vyrazila dlouhými skoky, zvedající přední nohy tak blízko proti koloně, že se někteří vojáci s křikem a smíchem za nimi rozběhli a chtěli je bodáky probodnout, ale kozy se obrátily, proskočily mezi řetězem hlídek, a pronásledovány několika jezdci a psy pěších setnin, jako ptáci zmizely v horách.

Ještě bylo zima, ale slunce začínalo stoupat výš a v poledne, když oddíl, který vyrazil časně ráno, měl za sebou již asi deset verst, hrálo tak silně, že se udělalo horko, a jeho paprsky byly tak prudké, že až oči bolely při pohledu na ocel bodáků a záblesky, jež se pojednou nítily na mědi děl jako malá slunce.

Za sebou měl oddíl hbitou čistou říčku, kterou právě překročil, před sebou obdělaná pole a luka s mělkými roklemi, ještě dále vpře-

du tajemné, černé hory pokryté lesem, za černými horami ještě výše se tyčící skalnaté štíty a nejvýše na obzoru věčně úchvatné, věčně mlčenlivé, jako diamanty hrající světlem, sněžné hory.

Před pátou setninou šel v černém vojenském plášti, v beranici a se šavlí zavěšenou přes rameno vysoký, hezký důstojník Butler, který tam nedávno přišel od gardy a který hluboce pociťoval radost ze života a současně cítil i nebezpečí smrti, hluboce toužil po činech a zároveň si uvědomoval přínáležitost k ohromnému celku, ovládanému jedinou vůlí. Nyní táhl Butler do boje podruhé a s radostí uvažoval, že co nevidět už začnou po nich střílet a on že nejen ani hlavu nesehne před letící dělovou koulí, ani si nebude všimnout svištění kulek, ale že hlavu ještě výše vztyčí, jako to už jednou udělal, a s úsměvem v očích se bude rozhlížet po kamarádech a vojácích a začne hovořit hlasem co nejlhostejnějším o něčem docela vedlejším.

Oddíl sešel z dobré cesty a odbočil na málo uježděnou, která vedla kukuřičným strništěm, a blížil se k lesu, když zčistajasna neznámo odkud se zlověstným svištěním přiletěla dělová koule a padla vedle cesty uprostřed vozatajstva do kukuřičného pole, kde rozryla hlínu.

„Už to začíná,“ s veselým úsměvem řekl Butler kamarádovi, který jel s ním.

A opravdu vzápětí za dělovou koulí se vynořila z lesa semknutá tlupa Čechenců na koních s praporci. Uprostřed zástupu byl veliký zelený praporec a jeden starý šikovatel ze setniny, silně dalekozraký, sdělil krátkozrakému Butlerovi, že to asi bude sám Šamil. Zástup sjel po úbočí kopce a vynořil se na okraji nejbližší rokli vpravo a začal sjíždět dolů. Malý generál v teplém, černém vojenském plášti a s velikým bílým beránkem zajel na svém mimochodníku k setnině Butlerově a dal mu rozkaz, aby vyrazil vpravo proti sjíždějící nepřátelské jízdě. Butler rychle vedl svou setninu udaným směrem, ale ještě ani k rokli nesjel, když za sebou uslyšel dva dělové výstřely.

Ohlédl se: dva kotouče modrošedého dýmu se vznášely nad dvěma děly a táhly se roklí dolů. Zástup nepřátel se zřejmě nenadál dělostřelectva a vracel se. Butlerova setnina, dohánějíc horaly, začala střílet a celá dolina se zahalila střelným dýmem. Jen nad dolinou bylo vidět, jak horalé spěšně ustupují a střílejí po kozácích, kteří je pronásledovali. Oddíl dále postupoval horalům v patách a na svahu druhé rokle se objevil aul.

Butler se svou setninou klusem vběhl do aulu těsně za kozáky. Z obyvatel tam nikdo nebyl. Vojáci dostali rozkaz spálit obilí, seno, ba i sakly. Po celém aulu se šířil štiplavý dým a v tomto dýmu sem tam pobíhali vojáci, vyvlékali z domků, na co přišli, hlavně však honili a stříleli slepice, které horalé nestačili odvézt. Důstojníci usedli stranou, posvačili a popili. Šikovatel jim přinesl na prkně několik plástů medu. Po Čečencích nebylo ani slechu. Krátce po poledni byl dán rozkaz k ústupu. Setniny se seřadily za aulem do kolony a na Butlera připadlo jít v zadním voji. Sotvaže se hnuli, objevili se Čečenci a sledující oddíl vyprovázeli jej střelbou.

Když oddíl vyšel do otevřené krajiny, horalé zůstali vzadu. Z Butlerovy setniny nebyl nikdo raněn, setník se tedy vracel v nadmíru veselé a spokojené náladě.

Když pak oddíl zase přebrodil říčku, přes níž šel ráno, roztáhl se po kukuřičných polích a lukách, zpěváci v setninách vystoupili dopředu a rozlehly se písně.

Bylo klidno, vzduch svěží, čistý a tak průzračný, že sněžné hory na sto verst vzdálené vypadaly docela blízko, a když zpěváci utichli, bylo slyšet pravidelný dupot nohou a občasné zadrnčení děl jako pozadí, na němž vznikaly a zase zanikaly písně. Píseň, kterou zpívali v páté, Butlerově setnině, složil jeden kadet na počest pluku a zpívala se na taneční nápěv s refrénem: „To jsou, pane, to jsou, pane, myslivci, myslivci!“

Butler jel na koni vedle svého nejbližšího velitele, majora Petrova, s nímž také bydlil, a nemohl si vynachválit, že se rozhodl odejít z gar-

dy a jet na Kavkaz. Hlavní příčinou jeho odchodu z gardy však bylo, že prohrál v Petrohradě v kartách, takže mu nezbylo vůbec nic. Báł se, že by to bylo nad jeho síly udržet se, aby nehrál, kdyby v gardě zůstal, a prohrát už neměl co. To vše bylo nyní za ním. Nastal nový život, a jaký nádherný, junácký! Zapomněl nyní i na to, že je na mizině a že nemůže zaplatit dluhy. A Kavkaz, válka, vojáci, důstojníci i ochmelka, dobrák a hrdina major Petrov – to všechno mu připadalo tak krásné, že někdy ani uvěřit nemohl, že už není v Petrohradě, neohýbá růžky v zakouřených pokojích a nesází v kartách, pln nenávisti k bankéři, a necítí tíživou bolest v hlavě, ale že je zde, v tomto kouzelném kraji mezi kavkazskými junáky.

„To jsou, pane, to jsou, pane, myslivci, myslivci!“ zpívali jeho zpěváci. Jeho kůň si veselým krokem vykračoval do taktu. Pes jejich setniny, chundelatý šedivý Trezorka se zatočeným ocasem a starostlivým výrazem, běžel jako nějaký velitel před Butlerovou setninou. Butlerovi bylo bujaře, volno, veselo. Válku si představoval jen jako příležitost, při níž se vydává v nebezpečí, vystavuje možné smrti, a tím si zasluhuje odměnu i úctu jak tamějších druhů, tak i přátel v Rusku. Druhá stránka války: smrt, zranění vojáků, důstojníků, horalů – kupodivu zůstávala jeho představivosti cizí. Dokonce, aby si uchoval tuto poetickou představu o válce, jaksi bezděčně se vždycky vyhýbal pohledu na padlé a raněné. Tak i nyní. Měli jsme tři mrtvé a dvanáct raněných. Přešel kolem mrtvoly ležící na zádech a jen jedním okem zahlédl jakousi divnou polohu voskové žluté ruky a tmavočervenou skvrnu na hlavě, ale dál už nepohlížel nic. A horaly si představoval jako džigity na koních, před nimiž bylo nutno se chránit.

„Tak to chodí, prosím, vidíte?“ prohodil major v přestávce mezi písničkami. „To není, prosím, jako u vás v Pitěru: vyřídít vpravo, vyřídít vlevo. Vidíte, kus práce jsme udělali a teď domů. Mašurka nás počastuje pirohy a talířem dobré polévky. To je život! Pravda? Tak teda – ‚Když se rozbřeskl den,‘“ poručil si oblíbenou písničku.

Major žil manželsky s felčarovou dcerou, zpočátku jí říkali Maška, ale později Marie Dmitrijevna. Marie Dmitrijevna byla třicetiletá bezdětná žena, hezká, světlouhlavá a celá pihovaná. Ať byla její minulost jakákoli, nyní byla majorovi věrnou družkou, starala se o něho jako chůva, a to major potřeboval, neboť se často zpil, že ani o sobě nevěděl.

Když vešli do pevnosti, všechno bylo, jak major předvídal. Marie Dmitrijevna nasytila jeho i Butlera a ještě dva pozvané důstojníky z oddílu vydatným, chutným obědem a major se najedl a napil tak, že nebyl schopen ani slova, a šel se vyspat. Butler poněkud přebral čichuru a také unaven, ale spokojený uchýlil se do svého pokojíčku, nakvap se svlékl, dlaň si podložil pod hezkou kudrnatou hlavu a už spal pevným spánkem beze snů a bez přerušování.

XVII

Nájezdem byl zpustošen aul, v němž právě Hadži Murat strávil noc, než přeběhl k Rusům.

Sado, u něhož se Hadži Murat zdržoval, uprchl s rodinou do hor, když se Rusové přibližovali k aulu. Když se vrátil domů, našel svoji saklu zpustošenou: střechu probořenou, dveře a sloupy u verandy spálené a vnitřek znečištěný. A jeho syn, ten krásný chlapec s jiskrnými očima, který tak nadšeně hleděl na Hadži Murata, byl přivezen mrtev na koni pokrytém burkou k mešitě. Byl proboden zezadu bodákem. Příjemná žena, která posluhovala Hadži Muratovi za jeho návštěvy, stála nyní nad synem, košile vpředu rozervaná jí odhalovala stará svislá prsa, vlasy měla rozpuštěné a do krve si drásala tvář a kvílela bez ustání. Sado s krumpáčem a s lopatou odešel s příbuznými kopat synovi hrob. Starý děda seděl u zdi pobořené sakly, ořezával hůlku a tupě hleděl před sebe. Právě se vrátil ze svého včelína. Dva stožky sena, které tam měl, byly spáleny, meruňky a třešně, které sám vysázel a vypěstoval, byly polámaný a ožehnuty a hlavně byly spáleny všechny úly se včelami. Nárek žen se ozýval ze všech domů i z návsi, kam přivezli ještě další dvě mrtvoly. Pláč malých dětí se mísil do pláče matek. A do toho zaléhal řev hladového dobytka, jemuž nebylo co dát. Odrostlé děti si nehrály, jen hleděly vylekanými očima na dospělé.

Studna byla znečištěna, zřejmě úmyslně, takže nebylo možné z ní brát vodu. Rovněž byla znečištěna i mešita a mulla s mutalimy ji čistili. Staří hospodáři se sešli na návsi a seděli na bobku, rozvažovali situaci. O nenávisti k Rusům nikdo ani nemluvil. Cit, který naplňoval všechny Čečence velké i malé, byl silnější nežli pouhá nenávist. To nebyla nenávist, tyto ruské psy už ani za lidi neuznávali a nesmyslná krutost těch tvorů byla jim tak odporná, hnusná

a nepochopitelná, že touha je vyhubit, jako toužíme vyhubit krysy, jedovaté pavouky a vlky, byla v nich citem tak přirozeným jako pud sebezáchovy. Obyvatelé aulu měli na vybranou: buď zůstat, kde byli, a s nesmírným úsilím obnovit všechno, co s takovými obtížemi bylo zřízeno a tak snadno a nesmyslně zničeno, a každým okamžikem očekávat, že se útok bude znovu opakovat, anebo nedbat svých náboženských příkazů a svého odporu a pohrdání Rusy a podrobit se jim.

Starci se pomodlili a jednomyslně rozhodli vypravit posly k Šamilovi s prosbou o pomoc a hned začali opravovat, co bylo zničeno.

XVIII

Třetího dne po nájezdu, ne zrovna nejčasněji, vyšel Butler zadním vchodem na ulici a chtěl se projít a nadýchat čerstvého vzduchu před snídaní, k níž obyčejně sedával s Petrovem. Slunce již vyšlo nad hory a oči bolely při pohledu na ozářené bílé chalupy omyané jílem na pravé straně ulice, zato vlevo jako vždy se naskýtal radostný a uklidňující pohled na černé, lesem pokryté hory, jež se táhly do daleka a strměly do výše, a na matný hřeben sněžných hor, vystupujících za rozsedlinami a jako vždy šálivě splývajících s oblaky.

Butler se díval na hory, dýchal plnými plícemi a měl radost, že žije, že právě on žije a v takovém překrásném světě. Měl trochu radost i z toho, že si předevcírem v boji tak dobře vedl, cestou tam a zvláště zpět, kdy se bojovalo dosti prudce; a měl radost i ze vzpomínky, jak je včera po návratu z výpravy Petrova družka Máša, čili Marie Dmitrijevna, pohostila a jak se obzvláště prostě a mile ke všem chovala a zvláště laskavě k němu, jak se mu zdálo. Marie Dmitrijevna se svým silným copem, širokými rameny, vysokými ňadry a zářivým úsměvem v pihovaté, dobré tváři mimoděk Butlera přitahovala; byl to ostatně silný, mladý a svobodný junák a připadalo mu dokonce, že i ona po něm touží. Domníval se však, že by to bylo hanebné jednání vůči dobrému, prostodušnému kamarádovi, a proto se choval k Marii Dmitrijevně co nejprostěji a nejuctivěji, a z toho měl také radost. O tom právě přemýšlel.

Z myšlenek ho vyrušil rychlý dusot mnoha koňských kopyt, který zaslechl před sebou na prašné cestě, jako by jelo několik lidí na koních. Zvedl hlavu a spatřil na konci ulice hlouček jezdců, jak se krokem blíží. V čele asi dvaceti kozáků jeli dva muži: jeden v bílé čerkesce a s vysokou beranicí s turbanem, druhý, důstojník ruského

vojska, černý, s hrbatým nosem, v modré čerkesce, samé stříbro na oděvu i na zbraních. Jezdec s turbanem měl pod sebou nádherného klusáka, grošovaného ryzáka s malou hlavou a překrásnýma očima, důstojník pak měl pod sebou vysokého elegantního karabašského koně. Butler byl milovník koní a okamžitě ocenil ohnivou sílu prvního koně, i zastavil se, aby se dověděl, kdo jezdci jsou. Důstojník se obrátil na Butlera.

„To dům vojenský velitel?“ zeptal se, prozrazuje neskloňovaným výrazem i výslovností neruský původ, a ukázal bičíkem na dům Ivana Matvejeviče.

„Ano,“ odpověděl Butler.

„A kdopak je to?“ otázal se Butler, přistoupil blíž k důstojníkovi a očima ukázal na muže v turbanu.

„Hadži Murat. Jel sem, tady bude návštěvu u vojenský velitel,“ řekl důstojník.

Butler věděl o Hadži Muratovi, i o jeho přechodu k Rusům, ale naprosto se nenadál, že ho uvidí tady v této pevnůstce.

Hadži Murat se na něho přátelsky zadíval.

„Buďte zdrav, koškildy,“ pozdravil ho Butler tatarským pozdravem, jemuž se už naučil.

„Saubul,“ odpověděl Hadži Murat a pokynul hlavou. Popojel k Butlerovi a podal mu ruku s bičíkem visícím na dvou prstech.

„Velitel?“ zeptal se.

„Ne, tady je velitel, půjdu ho zavolat,“ řekl Butler obraceje se k důstojníkovi, vyběhl po schůdkách a strčil do dveří.

Avšak „parádní dveře“, jak jim říkala Marie Dmitrijevna, byly zavřeny. Butler zaklepal, ale nedostal odpověď, šel tedy kolem, zadními dveřmi. Křikl na svého sluhu, ale zase nedostal odpověď, a když nenašel ani druhého sluhu, zašel do kuchyně. Marie Dmitrijevna s šátkem na babku, celá červená, rukávy vyhrnuté na buclatých bílých rukou, krájela vyválené těsto, stejně bílé jako její ruce, na malé kousky na pirožky.

„Kampak se poděli sluhové?“ zeptal se Butler.

„Šli si něco vypít,“ řekla Marie Dmitrijevna. „Copak chcete?“

„Odemknout dveře, máte celou fůru horalů před domem. Hadži Murat přijel.“

„Ještě si něco vymýšlejte,“ řekla Marie Dmitrijevna s úsměvem.

„Nevymýšlím si. Doopravdy. Stojí přede dveřmi.“

„Doopravdy?“ podivila se Marie Dmitrijevna.

„Co bych si to vymýšlel? Pojd'te se podívat, stojí hned u schůdků.“

„To je překvapení,“ divila se Marie Dmitrijevna, shrnula si rukávy a urovnávala si vlásničky ve svém silném pletenci vlasů. „To musím jít vzbudit Ivana Matvejeviče,“ dodala.

„Ne, já ho vzbudím sám. – A ty, Bondarenko, honem běž otevřít dveře,“ řekl Butler.

„Tak dobře,“ souhlasila Marie Dmitrijevna a dala se znovu do práce.

Když se Ivan Matvejevič dověděl, že k němu přijel Hadži Murat, ani se nedivil, slyšel už totiž, že je Hadži Murat v Grozné, jen se nadzvedl, ukroutil si cigaretu, zapálil si a začal se strojit, hlasitě odkašláváje a bruče na velitelství, proč mu „toho čerta“ posílá. Když se ustrojil, řekl sluhovi, aby mu podal „užívání“. Sluha již věděl, že užívání znamená vodku, a podal mu ji.

„To je hrozná brynda,“ zavrčel, jak pil vodku a zajídal ji černým chlebem. – „Včera jsem se napil toho čichiru a teď mě bolí hlava. – Tak jsem hotov,“ dodal nakonec a šel do přijímacího pokoje, kam už Butler zavedl Hadži Murata a spolucestujícího důstojníka.

Důstojník, který doprovázel Hadži Murata, odevzdal Ivanu Matvejeviči rozkaz velitele levého křídla, aby Hadži Murata přijal, aby mu dovolil udržovat styky s horaly prostřednictvím zvěďů a za žádných okolností ho nepouštěl z pevnosti jinak než v doprovodu kozáků.

Ivan Matvejevič papír přečetl, pátravě se zadíval na Hadži Murata a znovu se zahloubal do papíru. Takto několikrát sklouzl očima z papíru na hosta, až konečně jeho oči utkvěly na Hadži Muratovi a řekl:

„Jakši, beg, jakši.²⁶ At' tu zůstane. Jen mu řekni, že mám rozkaz nepouštět ho ven. A co je rozkázáno, to je svaté. A dáme ho – co myslíš, Butlere? – dáme ho do kanceláře.“ Butler nestačil odpovědět, když se objevila ve dveřích Marie Dmitrijevna, jak právě přišla z kuchyně, a obrátila se na Ivana Matvejeviče:

„Proč do kanceláře? Nechte ho tady. Dáme mu hostinský pokoj a komoru. Alespoň tu bude na očích,“ řekla a pohlédla na Hadži Murata, ale setkala se s jeho očima a rychle se obrátila.

„Myslím, že Marie Dmitrijevna má pravdu,“ přisvědčil Butler.

„No tak, no tak, běž už, ženské tu nemají co dělat,“ zamračil se Ivan Matvejevič.

Po celou tu dobu, co mluvili, seděl Hadži Murat s rukou založenou za rukojetí kinžálu a na rtech mu pohrával úsměv sotva znatelného pohrdání. Řekl, že je mu docela jedno, kde bude bydlet. Jediné, co potřebuje a co mu sardar dovolil, je, aby mohl udržovat styky s horaly, a proto by rád, aby je k němu vždy pustili. Ivan Matvejevič slíbil, že to zařídí, a poprosil Butlera, aby hosty zabavil, než jim přinesou něco k jídlu a přichystají pokoje, sám že zajde do kanceláře napsat potřebné papíry a učinit nezbytná opatření.

Hadži Muratovy vztahy k jeho novým známým se ihned velmi zřetelně vyhranily. K Ivanu Matvejeviči hned od prvního seznámení cítil odpor a pohrdal jím a vždy se k němu choval povýšeně. Marie Dmitrijevna, která mu připravovala a nosila jídlo, se mu velmi zalíbila. Líbila se mu i její prostota a zvláštní krása národnosti pro něho cizí, i její náklonnost k němu, již mu mimovolně dávala najevo. Snažil se na ni nedívat, nehovořit s ní, ale oči se mu mimoděk k ní obracely a sledovaly její pohyby.

S Butlerem se však hned od prvního seznámení přátelsky sblížil a často i rád s ním hovořival, vyptával se ho na jeho život a vypravo-

26 Dobře, pane, dobře (pozn. překl.).

val mu o všem a sděloval mu zprávy, které zvědové přinášeli o jeho rodině, dokonce se s ním radíval, co dělat.

Zprávy, které mu zvědové nosili, byly nedobré. Ve čtyřech dnech, co byl v pevnosti, dvakrát k němu přišli a poobakrát přinesli špatné zprávy.

XIX

Hadži Muratova rodina byla brzy po jeho zběhnutí k Rusům dopravena do aulu Vedena a tam hlídána, očekávajíc Šamilovo rozhodnutí. Ženy – stará Patimat a dvě ženy Hadži Muratovy – se svými pěti malými dětmi žily střeženy v sakle setníka Ibrahima Rašida, Hadži Muratův syn Jusuf, osmnáctiletý jinoch, seděl ve vězení, totiž v jámě přes sáh hluboké, spolu se čtyřmi zločinci, kteří stejně jako on čekali na rozhodnutí o svém osudu.

K rozhodnutí však nedocházelo, poněvadž Šamil byl pryč. Byl na výpravě proti Rusům.

6. ledna 1852 se Šamil vracel domů po srážce s Rusy, v níž byl podle domnění Rusů rozdrčen a prchal do Vedena, kdežto podle domnění svého i všech miridů dobyl vítězství a Rusy zahnal. V této srážce sám vystřelil z pušky, což se velmi zřídka stávalo, a vytrhnuv šavli jižjiž chtěl pustit koně přímo proti Rusům, ale miridové, kteří jej doprovázeli, ho zadrželi. Dva z nich hned vedle Šamila padli.

Bylo poledne, když Šamil obklopen družinou miridů, kteří kolem něho džigitovali na koních, stříleli z pušek a z pistolí a neustále prozpěvovali Lá iláha ilá Alláh, dojel k aulu, v němž sídlil.

Všechn lid velikého aulu Vedena byl na ulici a na střechách, vítal svého pána a na oslavu rovněž střílel z pušek a z pistolí. Šamil jel na arabském bělouši, který vesele poškubával otěžemi, jak se blížil k domovu. Koňův postroj byl co nejprostší, bez zlatých nebo stříbrných ozdob: červená uzdička z jemně vydělávaného řemene s proužkem uprostřed, kovové pouzdrovité třmeny i červená čabrika vykukující pod sedlem. Imám byl oděn v kožich potažený skořicově hnědým sukem, s černým kožišinovým lemováním u krku a na rukávech, který byl na jeho vysoké, štíhlé postavě přepásán černým řemenem s kinžálem. Na hlavě mu seděla vysoká beranice

nahoře plochá, s černým střapcem, ovinutá bílým turbanem, jehož cíp mu spadl na šíji. Chodidla nohou vězela v zelených čuvjakách a lýtka objímaly kožené punčochy lemované prostým prýmkem.

Imám neměl na sobě naprosto nic lesklého, zlatého ani stříbrného a jeho vysoká, vztyčená, mohutná postava v šatu bez ozdob, obklopená miridy se zlatými a stříbrnými ozdobami na šatu a na zbraních, vyvolávala právě dojem vznešenosti, který Šamil chtěl a uměl v lidu vyvolávat. Jeho bledá tvář, vroubená přistřiženým ryšavým plnovousem s neustále přimhouřenýma malýma očima, byla naprosto nehybná jako z kamene. Jak projížděl aulem, cítil, že se na něho upírají tisíce očí, avšak jeho oči nehleděly na nikoho. I Hadži Muratovy ženy s dětmi vyšly se všemi ostatními obyvateli sakly na verandu podívat se na imámův příjezd. Jen Hadži Muratova matka, stará Patimat, nevyšla a zůstala sedět na zemi, jak seděla, s rozčuchanými prošedivělými vlasy, a objímajíc dlouhýma rukama hubená kolena a mrkajíc planoucíma, černýma očima, dívala se na dohořívající klestí v krbu. Jako její syn vždy nenáviděla Šamila, nyní ještě víc než dříve, a nechtěla ho ani vidět.

Také syn Hadži Muratův neviděl slavnostní vjezd Šamilův. Slyšel jen ve své temné, smrduté jámě střelení a prozpěvování a trápil se, jak se jen trápí mladí lidé plní života, zbavení svobody. Jak tak seděl v té smrduté jámě a stále měl na očích tytéž nešťastné, špinavé, umořené spoluvězně, zlostné, povětšinou se navzájem nenávidící, vášnivě záviděl těm, kteří právě v této chvíli harcovali na ohnivých koních kolem svého velitele, stříleli a družně prozpěvovali Lá iláha ilá Alláh, a mohli užívat vzduchu, světla a svobody.

Šamil projel aulem a vjel do velikého dvora přiléhajícího k vnitřnímu dvoru, kde měl svůj serail. Dva ozbrojení Lezginci uvítali Šamila u otevřené brány prvního dvora. Dvůr byl plný lidí. Byli tam příchozí zdaleka za svými záležitostmi, byli tam i prosebníci, byli tam konečně lidé, které Šamil sám obeslal k soudu, aby o nich rozhodl. Při příjezdu Šamilově všichni přítomní ve dvoře povstali a kladouce ruce na prsa

uctivě pozdravovali imáma. Někteří poklekli a klečeli celou tu dobu, co Šamil projížděl dvorem od jedné brány, vnější, ke druhé, vnitřní. Šamil sice poznal mezi čekajícími mnoho tváří jemu nepříjemných a mnoho únavných prosebníků, kteří žádali, aby se o ně postaral, ale přešel kolem nich s touž nehybně kamennou tváří, vjel do vnitřního dvora a slezl u verandy svého obydlí vlevo za bránou.

Po námaze výpravy, ani ne tak tělesné jako duševní, neboť Šamil přese všechno hlasité prohlašování, že výprava skončila vítězně, věděl, že se setkala s nezdařem, poněvadž mnoho čečenských aulů bylo vypáleno a pobořeno a vrtkavý a lehkomyšlný lid čečenský byl na vahách a někteří z nich, ti, kteří měli k Rusům nejbliže, byli už ochotni se k nim přidat – to všechno bylo obtížné, bylo nutno učinit proti tomu opatření, ale v té chvíli se Šamilovi nechtělo nic dělat, ani se mu nechtělo o ničem uvažovat. Nyní toužil jen po jednom: po odpočinku a něžnosti nejmilejší ze svých žen, osmnáctileté černooké, rychlonohé Kistinky Aminet.

Nebylo však ani pomyšlení, aby se mohl nyní vidět s Aminet, jež byla nedaleko, hned za ohradou oddělující ve vnitřním dvoře obydlí žen od mužského oddělení (Šamil byl přesvědčen, že právě v okamžiku, kdy slézal z koně, se Aminet spolu s ostatními ženami dívala štěrbínou v ohradě). Nejenže k ní nemohl zajít, nemohl si ani prostě lehnout do podušek a odpočinout si po únavě. Především musel vykonat polední modlitbu, k níž neměl právě ani nejmenší chuti, ale nevykonat ji bylo nejen nemožné vzhledem k jeho postavení jako náboženského vůdce lidu, ale modlitba byla i pro něj samého nevyhnutelná jako každodenní pokrm. I vykonal omývání a modlitbu. Po modlitbě pozval k sobě čekající.

První vešel k němu jeho tchán a učitel, vysoký, šedý, důstojný stařec s bradou bílou jako sníh a tváří krásně ruměnou, Džemal Edin, a když se pomodlil, začal se vyptávat Šamila na události, které se jim přihodily během výpravy, i sám vypravoval, co se stalo v horách v době jeho nepřítomnosti.

Mezi rozličnými událostmi – vraždami z krevní msty, krádežemi dobytka, žalobami na nedodržování předpisů tarikatu²⁷: kouření tabáku a pití vína – podal mu Džemal Edin zprávu i o tom, že Hadži Murat posílá nějaké lidi, aby jeho rodinu převedli k Rusům, ale že to bylo prozrazeno a jeho rodina převezena do Vedena, kde je držena pod stráží a čeká na imámovo rozhodnutí. V sousedním hostinském pokoji se shromáždili starci, aby se o tom všem poradili, a Džemal Edin radil Šamilovi, aby je ihned přijal, poněvadž už tři dny na něho čekají.

Šamil snědl doma oběd, který mu přinesla jeho nejstarší žena Zajdet, černá, s ostrým nosem a nepříjemné tváře, kterou již nemiloval, a pak šel do hostinského pokoje.

Šest mužů tvořících jeho radu, starci s prokvetlými, šedými i ryšavými vousy, v turbanech i bez turbanů, ve vysokých beranicích a v nových bešmetech a čerkeskách, opásaných řemeny s kinžály, povstali na uvítanou. Šamil byl o hlavu vyšší než oni. Všichni se Šamilem pozvedli ruce dlaněmi vzhůru a se zavřenýma očima odříkali modlitbu, pak si přetřeli tváře rukama a sklouzli jimi po vousech, až se obě setkaly. Když skončili obřad, všichni usedli, Šamil uprostřed na vyšší podušce, a začala porada o všech záležitostech, které měli před sebou.

Osoby obviněné ze zločinů byly souzeny podle šariatu²⁸: dva lidé byli odsouzeni k utětí ruky za krádež, jeden ke stětí pro vraždu, třem dána milost. Potom přistoupili k hlavní záležitosti: uvažovali o opatřeních proti přebíhání Čečenců k Rusům. Aby byla tomuto přebíhání učiněna přítrž, složil Džemal Edin toto provolání:

„Přeji vám věčný mír s Bohem všemohoucím. Doslýchám se, že se k vám Rusové lichotně mají a vyzývají vás, abyste se podrobili. Nevěřte jim a nepodrobujte se, ale trpěliví buďte. Nedojdete-li za

27 Soubor pravidel náboženského i společenského života (pozn. překl.).

28 Občanský zákoník (pozn. překl.).

to odměny v tomto životě, dostane se vám odměny v budoucím. Vzpomeňte, jak bylo dříve, když vám brali zbraně v roce 1840. Kdyby vám byl tehdy Bůh nedal rozum, dávno by z vás už byli nadělali vojáky a bodla byste nosili místo kinžálů a ženy vaše by sukněmi postrojili a byly by vydány v zneuctění. Podle minulého sud'te o budoucím. Lépe jest vám zajisté zemřítí v nepřátelství s Rusy, nežli žítí s nevěřícími. Snášejte ještě trápení, a přijdu k vám s koránem a se šavlí a povedu vás proti Rusům. Nyní pak přísné nařízení vám dávám, abyste se netoliko nezanášeli plány mrzkými, ale aby vám ani na mysl nevstupovalo Rusům se podrobovat.“

Šamil schválil toto provolání, podepsal je a dal rozeslat.

Po vyřízení těchto záležitostí posouzena byla i věc Hadži Muratova. Tato záležitost byla pro Šamila zvláště důležitá. Jakkoli si to nechtěl přiznat, byl si dobře vědom, že by nikdy nebylo došlo k tomu, co se právě v Čečně událo, kdyby Hadži Murat se svou obratností, smělostí a neohrožeností stál při něm. Bylo by prospěšné se s ním usmířit a opět užívat jeho služeb. Bylo-li to však nemožné, nikterak se nemohlo připustit, aby pomáhal Rusům. A proto buď jak buď, bylo nutno ho přilákat, a až přijde, zabít. Zařídít se to mohlo buď tak, že by do Tiflisu poslal člověka, který by ho zabil tam, anebo že by ho vylákal do Vedena a tam by se s ním skoncovalo. Prostředek k tomu cíli byl jeden, totiž jeho rodina a hlavně jeho syn. Šamil věděl, že ho Hadži Murat vášnivě miluje. Proto bylo nutno na něho působit pomocí jeho syna.

Když o tom rádcové pojednali, zavřel Šamil oči a ztichl.

Rádcové věděli, co to znamená, že Šamil právě naslouchá hlasu prorokovu, který mu ukáže, co se má dělat. Po pětiminutovém slavnostním mlčení otevřel Šamil oči, ještě více je přimhouřil a pravil:

„Přiveďte mi Hadži Muratova syna.“

„Je zde,“ odpověděl Džemal Edin.

A skutečně Hadži Muratův syn Jusuf, vyhublý, bledý, otrhaný a páchnoucí, přesto však dosud krásný postavou i tváří, s černýma

očima stejně planoucíma jako oči jeho báby Patimat, již stál u brány vnějšího dvora a čekal, až ho zavolají.

Jusuf nesdílel otcovy city k Šamilovi. Nevěděl o všem, co se v minulosti sběhlo, a věděl-li, pak nechápal, proč se otec se Šamilem tak zarputile nenávidí, protože to sám neprožil. Měl toliko jediné přání, totiž moci dál žít oním bezstarostným, nevázaným životem, na nějž byl zvyklý jako syn naibův v Chunzachu, a proto se mu naprosto nezdálo nutné žít se Šamilem v nepřátelství. Na rozdíl a v rozporu s otcem byl Šamilem nesmírně nadšen a zbožňoval jej s takovým zanícením jako všichni lidé v horách. Nyní rozechvěn zvláštním pocitem posvátné úcty k imámovi vstoupil do hostinského pokoje, stanul u dveří a setkal se s přimhouřeným, zarputilým pohledem Šamilovým. Okamžik postál, pak přistoupil k Šamilovi a políbil mu velkou bílou ruku s dlouhými prsty.

„Ty jsi Hadži Muratův syn?“

„Jsem, imáme.“

„Víš, čeho se dopustil?“

„Vím, imáme, a lituji toho.“

„Umíš psát?“

„Zamýšlel jsem stát se mullou.“

„Napiš tedy otcí, vrátí-li se nyní ke mně, do bajrámu²⁹, že mu odpustím a všechno bude po starém. Nevrátí-li se a zůstane u Rusů, pak...“ a Šamil se hrozivě zamračil, „tvoji bábu a matku rozešlu po aulech a tobě dám hlavu srazit.“

Ani sval se nepohnul ve tváři Jusufově, jen hlavu sklonil na znamení, že porozuměl slovům Šamilovým.

„Napiš tedy a odevzdej mému poslovi.“ Šamil se odmlčel a dlouho hleděl na Jusufa.

„Napiš,“ řekl konečně, „že jsem se nad tebou slitoval a že tě nezabiju, ale oči ti dám vypíchnout jako všem zrádcům. Jdi!“

29 Hlavní mohamedánské svátky (pozn. překl.).

V přítomnosti Šamilově vypadal Jusuf klidný, ale jakmile ho vyvedli z hostinského pokoje, vrhl se na svého průvodce, vyrval mu z pochvy kinžál a chtěl se podřezat, ale chytili ho za ruce, svázali mu je a odvedli ho zase do jámy.

Toho dne večer po modlitbě, když se již stmívalo, oblékl si Šamil bílý kožich a vešel do oddělené části dvora, kde bydlely jeho ženy, a zamířil do Aminetina pokoje. Avšak Aminet tam nebyla. Byla u starších žen. Šamil nechtěl, aby ho viděly, zůstal tedy stát za dveřmi jejího pokoje a čekal na ni. Ale Aminet se na Šamila hněvala, protože daroval Zajdetě hedvábnou látku a jí ne. Viděla ho, jak vešel a vstoupil do jejího pokoje, věděla, že ji hledá, a schválně se nevracela. Dlouho stála ve dveřích Zajdetiny světnice a s tichým smíchem se dívala na jeho bílou postavu, jež co chvíli vcházela a zase vycházela z jejího pokoje. Marně na ni Šamil čekal a konečně se vrátil do své části domu, když se již blížil čas půlnoční modlitby.

XX

Hadži Murat strávil již týden v pevnosti, v domě Ivana Matvejeviče. Třebaže se Marie Dmitrijevná pohádala s vlasatým Hanefim, (Hadži Murat vzal s sebou jen dva – Hanefiho a Eldara) a jednou ho vystrčila z kuchyně, za což ji div nepodřezal, k Hadži Muratovi cítila zvláštní úctu a sympatii. Nyní mu již oběd nenosila, ponechala tuto starost Eldarovi, ale využívala kdejaké příležitosti, aby ho uviděla a mohla mu prokázat nějakou laskavost. Když s ním hovořovala, projevovala také velmi živý zájem o vyjednávání týkající se jeho rodiny, věděla, kolik má žen, dětí, kolik je jim let, a pokaždé když ho navštívil nějaký zvěd, vyptávala se, kdekoho jen mohla, jak vyjednávání pokračuje.

Butler se za ten týden s Hadži Muratem úplně spřátelil. Někdy zašel Hadži Murat k němu do pokoje, jindy zase Butler k Hadži Muratovi. Někdy spolu besedovali pomocí tlumočnicka, jindy zase si pomáhali vlastními prostředky, posuňky a hlavně úsměvy. Hadži Murat si Butlera zřejmě zamiloval. Bylo to patrné z Eldarova chování k Butlerovi. Když Butler vešel do pokoje k Hadži Muratovi, vítal ho Eldar radostným úsměvem svých lesknoucích se zubů a spěšně mu snášel podušky, aby si sedl, a sundával mu šavli, když ji měl s sebou.

Butler se seznámil a sblížil i se zarostlým Hanefim, pobratimem Hadži Muratovým. Hanefi znal spoustu horalských písní a pěkně je dovedl zpívat. Chtěl-li se Hadži Murat Butlerovi zavděčit, zval Hanefiho, pobízel ho, aby zpíval, a jmenoval mu písně, které pokládal za nejkrásnější. Hanefi měl vysoký tenor a zpíval neobyčejně zřetelně a výrazně. Jedna z těch písní se Hadži Muratovi zvláště líbila a Butlera překvapila svým slavnostně tesklivým nápěvem. Poprosil tlumočnicka, aby mu ji přeložil a zapsal si ji.

Píseň se týkala krevní msty a – krevní msta byla i mezi Hanefim a Hadži Muratem.

Píseň zněla takto:

„Vyschne hlína na mém hrobě a zapomeneš na mne, moje rodná máti! Zaroste hřbitov hrobní trávou, udusí tráva hoře tvé, starý otče! Slzy vyschnou v očích mé sestry rodné, z jejího srdce uletí i hoře.

Nezapomeneš ty však, starší bratře, na mne, dokud za mou smrt se nepomstíš krví. Nezapomeneš ani ty, můj druhý bratře, na mne, dokud neulehneš po mém boku.

Žhavá jsi, kulko, a přinášíš smrt, což nebyla jsi mou otrokyní věrnou? Země černá, ty pokryješ mé tělo, což nedeptal jsem tě kopyty svého koně? Chladná jsi, smrti, ač býval jsem tvým pánem. Tělo mé vezme země, duši mou pak nebesa přijmou.“

Hadži Murat vždy naslouchal té písni se zavřenýma očima, a když skončila táhlou zanikající notou, vždy řekl rusky:

„Krásný píseň, moudrý píseň.“

Poezie zvláštního nespoutaného života horalů ještě více uchvalovala Butlera od té doby, co Hadži Murat přijel a co se sblížil s ním a s jeho miridy. Pořídil si bešmet, čerkesku, kožené punčochy a připadal si, jako by byl sám horalem a žil stejným životem jako oni.

V den Hadži Muratova odjezdu pozval Ivan Matvejevič několik důstojníků, aby ho vyprovodili. Někteří seděli u stolu, kde Marie Dmitrijevna nalévala čaj, jiní u druhého stolu s vodkou, čichirem a se zákusky, když Hadži Murat oblečen již na cestu vešel do pokoje rychlým, měkkým krokem, napadaje na nohu.

Všichni povstali a po řadě si s ním podávali ruce. Ivan Matvejevič mu nabídl divan, ale Hadži Murat poděkoval a sedl si na židli u okna. Po jeho příchodu se rozhostilo mlčení, ale jeho zřejmě neuvádělo do rozpaků. Pozorně si prohlížel, všechny tváře, až jeho lhostejný pohled utkvěl na stole se samovarem a se zákusky. Hovorný důstojník Petrokovskij, který viděl Hadži Murata poprvé, se ho zeptal pomocí tlumočnicka, jestli se mu v Tiflisu líbilo.

„Ajja,“ přisvědčil.

„Říká, že ano,“ odpověděl tlumočnick.

„A co se mu tam líbilo?“

Hadži Murat cosi odpověděl.

„Ze všeho nejvíce se mu líbilo divadlo.“

„No, a na plese u vrchního velitele se mu nelíbilo?“

Hadži Murat se zamračil.

„Každý národ má své zvyky. U nás se ženy tak neoblékají,“ řekl a podíval se na Marii Dmitrijevnu.

„A co se mu na tom nelíbilo?“

„Máme takové přísloví,“ pravil tlumočnickovi, „pes pohostil osla masem a osel psa senem – a oba měli hlad.“ Usmál se. „Každému národu se líbí jeho zvyky.“

Hovor ustal. Někteří důstojníci se dali do čaje, jiní do zákusků. Hadži Murat přijal nabídnutou sklenici čaje a postavil si ji před sebe.

„Copak trochu smetany nebo housku, nechtěl byste?“ nabízela mu Marie Dmitrijevna.

Hadži Murat sklonil hlavu.

„Tak tedy sbohem!“ řekl Butler, dotknuv se rukou jeho kolena. „Kdy se uvidíme?“

„Sbohem, sbohem,“ usmívaje se řekl Hadži Murat rusky. „Kunak bulur. Pevně tvá kunak. Tak hajdy, jedeme – je čas,“ dodal a pohodil hlavou, jakoby směrem, kam měl jet.

Ve dveřích pokoje se objevil Eldar s něčím velkým, bílým přes rameno a s šavlí v ruce. Hadži Murat na něho kývl a Eldar svými dlouhými kroky k němu zamířil a podal mu bílou burku a šavli. Hadži Murat vstal, vzal burku, přehodil si ji přes ruku a podal ji Marii Dmitrijevně a cosi přitom řekl tlumočnickovi. Tlumočnick přeložil:

„Říká: chválilas tu burku, tak si ji vezmi.“

„Pročpak?“ divila se Marie Dmitrijevna a začervenala se.

„To se musí. To je adat³⁰,“ pravil Hadži Murat.

30 Zvyk (pozn. překl.).

„Inu, tak děkuju,“ řekla Marie Dmitrijevna a vzala si burku. „Bůh dej, abyste syna vysvobodil. Ulan jakši³¹,“ dodala pak. „Řekněte mu, že mu přeju, aby také rodinu vysvobodil.“

Hadži Murat se zadíval na Marii Dmitrijevnu a souhlasně kývl hlavou. Pak vzal Eldarovi z rukou šavli a podal ji Ivanu Matvejeviči. Ivan Matvejevič šavli přijal a pravil tlumočnickovi:

„Řekni mu, ať si vezme mého hnědého valacha, lepšího nic nemám, co bych mu dal.“

Hadži Murat odmítavě zašermoval rukou před obličejem, dáváje tak najevo, že nic nepotřebuje a nic nepřijme, a pak ukázal na hory a na srdce a zamířil ke dveřím. Všichni vyšli za ním. Důstojníci, kteří zůstali v pokoji, vytáhli šavli, prohlíželi si její čepel a rozhodli, že to je pravá gurda.

Butler vyšel s Hadži Muratem na schůdky před domem. A tu se přihodilo, čeho se nikdo nenadál a co mohlo skončit pro Hadži Murata smrtí, nebýt jeho bystrosti, duchapřítomnosti a hbitosti.

Obyvatelé kumyckého aulu Taš-Kiče si Hadži Murata velice vážili a mnohokrát přijeli do pevnosti, jen aby proslulého naiba uviděli, a tři dny před Hadži Muratovým odjezdem poslali k němu posly a zvali ho, aby k nim v pátek přijel do mešity. Jenže kumycká knížata bydlící v Taš-Kiče Hadži Murata nenáviděla, protože s ním měla krevní mstu, a jakmile se o tom dověděla, prohlásila lidu, že Hadži Murata do mešity nepustí. Lid se vzbouřil a došlo k řeži s knížecími straníky. Ruské velitelství horaly zkrotilo a Hadži Muratovi vzkázalo, aby do mešity nejezdil. Hadži Murat nejel a všichni měli za to, že tím věc skončila.

Ale v posledním okamžiku před Hadži Muratovým odjezdem, když vyšel na schůdky před dům a koně již stáli u vchodu, přijel k domu Ivana Matvejeviče kumycký kníže Arslan-chán, s nímž se znal Butler stejně jako Ivan Matvejevič.

31 Chlapík mládenec (pozn. překl.).

Když zahlédl Hadži Murata, vytrhl pistoli za pasem a namířil na něho. Nežli však mohl Arslan-chán vystřelit, rychle jako kočka se vrhl Hadži Murat, ač kulhavý, ze schůdků k němu. Arslan-chán vystřelil, ale chybil. Hadži Murat k němu doběhl, jednou rukou chytil koně za uzdu, druhou vytrhl kinžál a cosi tatarsky vykřikl.

Butler a Eldar k nim současně doběhli a chytili je za ruce. Zaleschnuv výstřel, vyšel Ivan Matvejevič.

„Jak ses mohl opovážit, Arslane, takovou hanebnost spáchat v mém domě?“ obrátil se na něho, když se dověděl, co se stalo. „To se nepatří, člověče. V poli si mějte svou vůli, ale u mne si takovou rvačku nezačínej.“

Arslan-chán, nepatrný človíček s kníry, celý bledý a roztřesený, sestoupil z koně, zlobně pohlédl na Hadži Murata a odešel s Ivanem Matvejevičem dovnitř. Hadži Murat se vrátil ke koním, těžce oddechoval, ale usmíval se.

„Proč ho chtěl zabít?“ zeptal se Butler prostřednictvím tlumočnicka.

„Říká, že je u nich takový zvyk,“ přeložil tlumočnicka slova Hadži Muratova. „Arslan-chán se mu má pomstít za krev, proto ho chtěl zabít.“

„A co když ho dohoní cestou?“ zeptal se Butler.

Hadži Murat se usmál.

„Inu co, když zabije, znamená to, že Alláh tomu tak chtěl. – Tak tedy sbohem,“ dodal opět rusky, a chopiv koně za hřívu, přeletěl zrakem všechny, kdo ho vyprovázeli, a něžně se setkal s pohledem Marie Dmitrijevny.

„Sbohem, matičko,“ obrátil se k ní, „děkuju.“

„Dej Bůh, dej Bůh, abys rodinu vysvobodil,“ opakovala Marie Dmitrijevna.

Nerozuměl, co říká, ale rozuměl jejímu soucitu a pokynul jí hlavou.

„Slyšíš, nezapomeň na kunaka,“ připomněl mu Butler.

„Řekni mu, že budu věrným přítelem. Nikdy nezapomenu,“ odpověděl prostřednictvím tlumočnicka, a jakkoli měl křivou nohu, jen se dotkl třmene a již se hbitě a lehce přehoupl do vysokého sedla, navyklým pohybem ohmátl pistoli, narovnal šavli a s oním zvláštním hrdým, bojovným vzezřením, jak jen horal dovede sedět na koni, vyjel od domu Ivana Matvejeviče. Hanefi a Eldar také vsedli na koně, přátelsky se rozloučili s hostiteli a s důstojníky a odcválali za svým mistrem.

Jak už tak bývá, začalo se hned povídat o tom, kdo odjel.

„Je to chlapík!“

„Vždyť se vrhl na Arslan-chána jako vlk, nadobro se při tom změnil v obličejí...“

„Však nás podfoukne, podle všeho je to velký taškář,“ řekl Petrovskij.

„Dej Bůh, aby bylo hodně takových taškářů mezi Rusy,“ znenadání mu zlostně skočila do řeči Marie Dmitrijevna. „Týden u nás byl a neviděli jsme od něho nic, jen dobré,“ připojila. „Přívětivý byl, rozumný a spravedlivý.“

„Podle čeho jste to všechno poznala?“

„Krátce poznala.“

„Zakoukala ses do něho, co?“ nadhodil Ivan Matvejevič, který se zatím již vrátil. „Už to tak bude.“

„A třeba i zakoukala. Co je vám do toho? Proč ho ale odsuzovat, když je to hodný člověk? Je to Tatar, ale hodný.“

„Máte pravdu, Marie Dmitrijevno,“ přisvědčil Butler. „Jste chlapík, že jste se ho zastala.“

XXI

Život obyvatel předsunutých pevností na čečenském úseku fronty plynul jako dříve. Od té doby byl dvakrát poplach, setniny vyrazily, kozáci s domobranou vyjeli, ale ani v jednom, ani v druhém případě se jim nepodařilo horaly zadržet. Unikli a jednou ve Vozdviženském odehnali osm kozáckých koní od napajedla a kozáka zabili. Od posledního nájezdu, kdy byl rozbořen aul, k novému nájezdu nedošlo. Jen se čekala veliká výprava do Velké Čečny, protože byl jmenován nový velitel levého křídla, kníže Barjatinskij.

Kníže Barjatinskij, přítel následníka trůnu, bývalý velitel Kabardinského pluku, byl nyní jmenován velitelem celého levého křídla a hned po svém příjezdu do Grozné sestavil oddíl, aby pokračoval v plnění oněch plánů vytyčených carem, o nichž Černyšov psal Voroncovovi. Oddíl sestavený ve Vozdviženském vytáhl do pozic směrem ke Kurinskému. Tam vojsko stálo a kácelo les.

Mladý Voroncov tam bydlel ve velkolepém soukenném stanu a jeho žena Marie Vasiljevna jezdívala za ním do tábora a často tam zůstávala i přes noc. Pro nikoho nebyl tajemstvím poměr Barjatinského k Marii Vasiljevně, a proto důstojníci, kteří nepatřili ke dvoru knížete, i vojáci na ni šeredně nadávali, že je posílají na tajné noční hlídky jen kvůli tomu, že ona je v táboře. Horalé totiž často přivezli děla a stříleli do tábora. Koule většinou padaly vedle, a proto se zpravidla proti takovému střelení nic nepodnikalo. Aby však horalé nemohli děla přisunovat a strašit Marii Vasiljevnu, vysílaly se tajné hlídky. Noc co noc chodit na tajné hlídky jen proto, aby milostpanička neměla strach, bylo urážlivé a protivné, a tak Marii Vasiljevnu častovali nevybíravými slovy jak vojáci, tak i důstojníci, kteří neměli styky s vyšší společností.

K tomuto oddílu přijel na dovolenou ze své pevnosti i Butler, aby se podíval na své spolužáky z vojenské školy, na kolegy, s ni-

miž společně sloužil u Kurinského pluku, a pobočníky a ordonance z velitelství. Zpočátku mu bylo náramně veselo. Ubytoval se ve stanu Poltorackého a shledal se tu s mnoha známými, kteří ho rádi viděli. Zašel i k Voroncovovi, s nímž se trochu znal, neboť po nějaký čas spolu sloužili u téhož pluku. Voroncov ho přijal velmi laskavě a představil ho knížeti Barjatinskému a také ho pozval na oběd, který dával na rozloučenou s bývalým velitelem levého křídla generálem Kozlovským, předchůdcem Barjatinského.

Oběd byl velkolepý. Bylo přivezeno šest stanů a postaveno do řady vedle sebe. Po celé jejich délce byl přistrojen stůl, celý zastavěný příbory a lahvemi. Všechno připomínalo život v petrohradské gardě. Ve dvě hodiny se zasedlo ke stolu. Uprostřed stolu seděl na jedné straně Kozlovskij, na druhé straně Bajratinskij. Po pravici Kozlovského seděl Voroncov, po levici Voroncovova žena. Po celé délce na obou stranách seděli důstojníci Kabardinského a Kurinského pluku. Butler seděl vedle Poltorackého, oba vesele rozprávěli a pili se sousedy důstojníky. Když došlo na pečení a služba začala nalévat do pohárů šampaňské, Poltorackij s nelíčeným strachem i útrpností řekl Butlerovi:

„Teď si náš starý uřízne pěknou ostudu.“

„A proč?“

„Vždyť musí proslovit řeč. Copak to dovede?“

„Pravda, člověče, to není jako v ohni valy brát. A k tomu ještě má vedle sebe dámu, a to panstvo ode dvora. Opravdu, až je ho člověku líto, když se na něj podívá,“ povídali si důstojníci mezi sebou.

A tu již nastal slavnostní okamžik. Barjatinskij vstal, zvedl pohár a obrátil se ke Kozlovskému s krátkým proslovem. Když Barjatinskij skončil, povstal Kozlovskij a dosti pevným hlasem začal:

„Z nejvyšší vůle Jeho Veličenstva odjíždím od vás, loučím se s vámi, páni důstojníci,“ začal. „Ale myslete si vždycky, tedy, jako bych byl s vámi... Znáte, tedy, pánové, starou pravdu, že jeden voják v poli válku nevyhraje. Proto za všechno, zač jsem byl ve službě,

tedy, vyznamenán, zač jsem byl, tedy, zahrnut velikou štědrostí Jeho Veličenstva cara, tedy, za své postavení, tedy, a za dobré jméno, za všechno, za všechno rozhodně, tedy...“ tu se mu hlas zachvěl, „jsem vám, tedy, zavázán, jedině a jedině vám, drazí moji přátelé!“ A najednou se jeho vrásčitá tvář sraštila ještě víc. Vzlykl a slzy mu vhrkly do očí. „Z celého srdce vám, tedy, vyslovuji svoji upřímnou, srdečnou vděčnost...“

Dále už Kozlovskij nemohl, vstal a začal důstojníky objímat, jak k němu přistupovali. Všichni byli dojatí. Kněžna si zakryla obličej šátkem. Kníže Semjon Michajlovič zkřivil ústa a mrkal očima. Mnozí důstojníci také zaslzeli. Butler sice znal Kozlovského velmi málo, ale také nemohl udržet slzy. Všechno to se mu náramně líbilo. Pak začaly přípitky Barjatinskému, Voroncovovi, důstojníkům, vojákům a hosté se rozcházeli od oběda opojeni vínem i válečným nadšením, k němuž tak jako tak byli zvláště náchylní.

Počasí bylo kouzelné, bylo slunečno, ticho a vzduch byl čerstvý a svěží. Na všech stranách praskaly hranice a rozléhaly se písně. Jako by všichni něco oslavovali. Butler v nadmíru šťastné a blažené náladě zašel k Poltorackému. U Poltorackého se sešli ještě jiní důstojníci, rozložili karetní stůl a pobočník založil bank stovkou rublů. Dvakrát vyšel Butler ze stanu, svíraje peněženku v kapse kalhot, ale nakonec se neudržel, a třebaže sobě i bratrům na čestné slovo slíbil, že nebude hrát, začal sázet.

A netrvalo ani hodinu, Butler seděl celý červený, zpocení, umazaný křídou, opřen oběma lokty o stůl, a pod karty zlomené na rozích i napříč si zapisoval cifry svých sázek. Prohrával tolik, že se již neodvažoval spočítat, co bylo zapsáno na jeho vrub. Bez počítání věděl, že i kdyby dal z platu všechno, co si může předem vybrat, a přidal k tomu cenu svého koně, stejně by nemohl zaplatit všechno, co tu neznámý pobočník zapsal na jeho řad. Byl by hrál ještě dále, ale pobočník s přísným výrazem ve tváři položil svýma bílými, čistýma rukama karty a začal sčítat křídou psaný sloupec Butlerových proher.

Celý zmatený prosil Butler o prominutí, že nemůže ihned zaplatit všechno, co prohrál, a řekl, že to pošle z domova, a když to řekl, pozoroval, že všem je ho líto a že se všichni vyhýbají jeho pohledu, dokonce i Poltorackij. To byl jeho poslední večer. Stačilo jen, aby byl nehrál a šel k Voroncovovi, kam byl pozván, „a všechno by bylo bývalo v pořádku“, pomyslel si. Kdežto nyní všechno bylo nejen špatné, ale přímo hrozné.

Rozloučil se s kamarády a se známými, odjel domů a hned po návratu si lehl a spal nepřetržitě osmnáct hodin, jak se obyčejně spává po prohře. Z toho, že si půjčil půl ruble na spropitné kozákovi, který ho doprovázel, a z jeho smutného vzhledu a stručných odpovědí Marie Dmitrijevna poznala, že prohrál, a dala se do Ivana Matvejeviče, proč ho tam pouštěl.

Druhého dne se Butler probudil ke dvanácté hodině, a když si vzpomněl, v jaké je situaci, nejraději by se byl opět pohroužil v zapomnění, z něhož se právě probral, ale nebylo to možné. Bylo nutno učinit opatření, jak zaplatit oněch čtyři sta sedmdesát rublů, které zůstal dlužen tomu neznámému člověku. Jedním opatřením bylo, že napsal dopis bratrovi, přiznával se v něm ke svému poklesku a úpěnlivě bratra prosil, aby mu naposledy poslal pět set rublů na účet mlýna, který jim ještě zbýval jako společný majetek obou. Potom napsal jedné své lakomé příbuzné a prosil ji, aby mu rovněž půjčila pět set rublů na libovolný úrok. Pak zašel k Ivanu Matvejeviči, protože věděl, že on, či spíše Marie Dmitrijevna, má peníze, a prosil ho, aby mu půjčil pět set rublů.

„Já bych ti půjčil,“ řekl Ivan Matvejevič, „třeba hned bych ti to dal, jenže Maška nepůjčí. Čtvrtiproč jsou ty ženské takové držgrešle. Ale nějak se z toho musíš, k čertu, dostat. Což abys to zkusil u toho čerchmantského markytána.“

Ale o půjčku u markytána se pokoušel marně. A tak Butlera mohl zachránit pouze bratr nebo ta lakomá příbuzná.

XXII

Hadži Murat nedosáhl v Čečně svého cíle, vrátil se tedy do Tiflisu a den co den chodil k Voroncovi, a když jej přijal, snažně ho prosil, aby shromáždil všechny zajaté horaly a vyměnil je za jeho rodinu. Stále mu opakoval, že jinak je svázán a nemůže Rusům sloužit a zničit Šamila. Voroncov neurčitě sliboval, že učiní, co bude v jeho moci, ale zatím záležitost stále odkládal a vymlouval se, že ji rozhodne, až přijede do Tiflisu generál Argutinskij a až s ním věc prohovoří. Tu poprosil Hadži Murat Voroncova, aby mu dovolil odjet na nějaký čas do Nuchy, malého městečka v Zakavkazí, kde doufal, že nalezne vhodnější příležitost jednat o své rodině se Šamilem a s lidmi sobě oddanými. Kromě toho byla Nucha mohamedánským městem s mešitou, kde mohl mnohem příhodněji vykonávat modlitby předepsané mohamedánským zákonem. Voroncov o tom napsal do Petrohradu, ale zatím přece jen Hadži Muratovi dovolil, aby se do Nuchy přestěhoval.

Voroncov, stejně jako petrohradská vláda a vůbec většina ruských osobností, kteří znali Hadži Muratovu historii, považovali ji za šťastný obrat v kavkazské válce nebo aspoň za zajímavou událost. Avšak pro Hadži Murata to znamenalo strašlivý životní převrat. Zběhl z hor, jednak aby si zachránil život, jednak z nenávisťi k Šamilovi, a ačkoli zběhnutí bylo velmi obtížné, dosáhl svého cíle a zpočátku se radoval ze svého úspěchu a skutečně dělal plány, jak by Šamila napadl. Avšak vysvobození jeho rodiny, jež mu zprvu připadalo snadné, bylo daleko obtížnější, než se nadál. Šamil se jeho rodiny zmocnil, držel ji v zajetí a hrozil, že ženy rozešle po aulech a jeho syna že zabije nebo oslepí. Nyní se Hadži Murat stěhoval do Nuchy s úmyslem pokusit se prostřednictvím svých přívrženců v Dagestánu vyrvat svou rodinu Šamilovi lstí nebo násilím. Poslední

zvěd, který k němu do Nuchy přišel, mu oznámil, že Avarci jemu oddaní se chystají zmocnit se jeho rodiny a spolu s ní přeběhnout k Rusům, ale že lidí k tomu odhodlaných je příliš málo a neodvažují se provést svůj záměr v místě, kde je rodina uvězněna, totiž ve Vedenu, a že jej provedou jen v tom případě, bude-li rodina převezena z Vedena někam jinam. Slibují prý, že cestou pak to zcela jistě provedou. Hadži Murat tedy zvědovi nakázal, aby svým přátelům vyřídil, že za vysvobození rodiny nabízí tři tisíce rublů.

V Nuše byl Hadži Muratovi vykázán menší dům o pěti pokojích nedaleko mešity a chánského paláce. V témže domě bydlili i důstojníci jemu přikázaní, tlumočník a jeho družina. Život tu plynul Hadži Muratovi v očekávání a přijímání zvědů z hor a v povolených projížďkách koňmo po okolí.

Když se Hadži Murat vrátil 8. dubna z projížďky, dověděl se, že v jeho nepřítomnosti přijel úředník z Tiflisu. Ačkoli byl velmi zvědav, co mu úředník přivezl, místo aby se odebral do pokoje, kde na něho čekal místní policejní komisař s oním úředníkem, zašel nejprve do svého pokoje a vykonal polední modlitbu. Když se pomodlil, vstoupil do druhého pokoje, který sloužil za salón i přijímací pokoj zároveň. Úředník z Tiflisu, tlustoučkový státní rada Kirillov, vyřídil Hadži Muratovi Voroncovo přání, aby ke dvanáctému přijel do Tiflisu na schůzku s Argutinským.

„Jakši,“ zlostně odpověděl Hadži Murat.

Úředník Kirillov se mu nelíbil.

„A peníze přivezls?“

„Přivezl,“ odpověděl Kirillov.

„Je to teď za dvě neděle,“ řekl Hadži Murat a ukázal mu deset prstů a ještě čtyři. „Tak mi je dej!“

„Hned to bude,“ řekl úředník a vyndával peněženku z cestovní tašky. „A nač potřebuje peníze,“ prohodil rusky k policejnímu komisaři, spoléhaje se, že mu Hadži Murat nerozumí, avšak Hadži Murat rozuměl a zlostně po něm sekl očima. Když pak Kirillov vyndával peníze,

byl by si rád s Hadži Muratem pohovořil, aby po návratu měl knížeti Voroncovi co vyřídít, i zeptal se ho prostřednictvím tlumočnicka, nestýská-li se mu tam. Hadži Murat úkosem pohrdavě pohlédl na malého tlustého človíčka v civilu a beze zbraně a neodpověděl. Tlumočnick opakoval otázku.

„Řekni mu, že s ním nechci mluvit. Ať mi dá peníze.“

Po těch slovech Hadži Murat opět usedl ke stolu, připraven, že si peníze přepočítá.

Kirillov vyndal zlatáky, rozložil sedm sloupečků po desíti kusech (Hadži Murat dostával pět zlatáků denně) a přistrčil je k němu. Hadži Murat si nasypal zlatáky do rukávu čerkesky, vstal, z ničeho nic pleskl státního radu po pleši a zamířil z pokoje. Státní rada vyskočil a nařídil tlumočnickovi, aby mu řekl, jak se jen může opovážit něco takového udělat, když on má přece hodnost plukovníka. To potvrdil i policejní komisař. Ale Hadži Murat jen kývl hlavou, že to ví, a vyšel z pokoje.

„Co s ním můžeš dělat!“ řekl policejní komisař. „Píchne tě kinžálem a je to. S těmi čerty není žádná řeč. Vidím, že se začíná vztekat.“

Sotva se setmělo, přišli z hor dva zvědové ovázaní bašliky až po uši. Policejní komisař je zavedl do Hadži Muratových pokojů. Jeden ze zvědů byl tělnatý, černý Tavlinec, druhý hubený stařík. Zprávy, jež Hadži Muratovi přinesli, byly neradostné. Přátelé, kteří usilovali o vysvobození jeho rodiny, nyní se přímo vzdávali svého úmyslu ze strachu před Šamilem, jenž hrozil nejtěžšími tresty těm, kdo budou Hadži Muratovi pomáhat. Hadži Murat vyslechl zprávu svědků, opřel se lokty o zkřížené nohy, svěsil hlavu v beranici a dlouho mlčel. Uvažoval, dlouho uvažoval o rozhodném kroku. Věděl, že tentokrát je to už naposledy a že rozhodnutí nelze odkládat. Pak zvedl hlavu, vyndal dva zlatáky, dal zvědům po jednom a řekl:

„Tak běžte!“

„Jakou dáš odpověď?“

„Odpověď bude, jakou Bůh dá. Jen běžte!“

Zvědové vstali a odešli, ale Hadži Murat dále seděl na koberci, opřen lokty o kolena. Dlouho tak seděl a přemýšlel.

„Co dělat? Uvěřit Šamilovi a vrátit se k němu?“ uvažoval. „Je to lišák, podvede mne. A i kdyby mě nepodvedl, nemohu se přece před ním pokořit, před tím zrzavým podvodníkem. Už proto ne, že teď, po mém pobytu u Rusů, mi už nikdy nebude věřit,“ rozmýšlel dále Hadži Murat.

A vzpomněl si na tavlinskou pohádku o sokolu, který byl chycen, žil mezi lidmi a pak se vrátil ke svým do rodných hor. Vrátil se, ale v poutech a na poutech mu zůstaly rolničky. A sokoli ho nepřijali. „Jen si leť tam, kde ti navlékli stříbrné rolničky,“ řekli mu. „My nemáme rolničky a nemáme také pouta.“ Sokol nechtěl opustit vlast a zůstal. Ale ostatní sokoli ho nepřijali a uklovali ho.

„Tak uklovou i mne,“ pomyslel si Hadži Murat.

„A zůstat zde? Podrobit Kavkaz ruskému caru, získat si slávu a bohatství?“

„Možné to je,“ uvažoval, vzpomínaje na své schůzky s Voroncovem a na lichotná slova starého knížete.

„Ale třeba se rozhodnout hned, sice mi Šamil rodinu zahubí.“

Celou noc Hadži Murat nespál a přemýšlel.

XXIII

K půlnoci bylo jeho rozhodnutí hotovo. Rozhodl se, že musí utéci do hor a s Avarci jemu oddanými vpadnout do Vedena a buď zemřít, nebo rodinu vysvobodit. Vrátil-li se pak s rodinou k Rusům, či uprchne-li s ní do Chunzachu a bude se potýkat se Šamilem – to Hadži Murat zatím nerozhodl. Věděl jen tolik, že teď musí utéci od Rusů do hor. A hned začal toto své rozhodnutí uskutečňovat. Zpod podušky vytáhl svůj černý vatovaný bešmet a zašel do místnosti svých miridů. Bydlili jen přes síň. Sotva vstoupil do síně, jejíž dveře byly otevřeny, uchvátla jej rosná svěžest měsíční noci a v sluch mu udeřil zpěv a klokotání hned několika slavíků ze zahrady u domu.

Prošel síní a otevřel dveře do pokoje miridů. V pokoji nebylo světlo, jen měsíční srpek v první čtvrti svítil do oken. Stůl a dvě židle stály stranou a všichni čtyři miridové leželi na podlaze, na kobercích a na svých burkách. Hanefi spal na dvoře u koní. Gamzalo zaslechl vrznutí dveří, nadzvedl se, ohlédl se po Hadži Muratovi, a když ho poznal, opět si lehl. Avšak Eldar, ležící vedle něho, vyskočil a hned si oblékl bešmet, čekaje na rozkazy. Kurban a Chan Mahoma spali. Hadži Murat položil bešmet na stůl a bešmet klepl o desku stolu něčím tvrdým. To byly zlatáky v něm zašité.

„Zašij i tyhle,“ řekl Hadži; Murat, podáváje Eldarovi zlatáky, které právě dostal.

Eldar vzal zlaté peníze, popošel na světlo, vytáhl zpod kinžálu nožík a začal párat podšívku bešmetu. Gamzalo se nadzvedl, posadil se a zkřížil nohy.

„A ty, Gamzalo, poruč chlapcům, ať prohlédnou pušky a pistole a připraví střelivo. Zítra pojedeme daleko,“ přikázal Hadži Murat.

„Prach máme, kulky máme. Všechno bude připraveno,“ odpověděl Gamzalo a zavrčel cosi nesrozumitelného. Pochopil, proč Hadži

Murat poručil nabít pušky. Od samého počátku a čím dál tím silněji toužil pouze po jednom: pobít, zařezat kolik jen možná ruských psů a utéci do hor. A teď viděl, že si totéž přeje i Hadži Murat, a byl spokojen.

Když Hadži Murat odešel, Gamzalo vzbudil své druhy a všichni čtyři po celou noc prohlíželi pušky, pistole, zátravky, křesací kameny, vyměňovali špatné, nasypávali na pánvičky čerstvý prach, kulkami zabalenými do namaštěných hadříků ucpávali chozyry naplněné odměřenými dávkami prachu, brousili šavle a kinžály a čepele mazali tukem.

Před svítáním vyšel Hadži Murat opět do síně nabrat si vody k umývání. V síni ještě hlasitěji a ještě více nežli zvečera bylo slyšet slavíky, kteří před svítáním zpívali z plných hrdélek. Z pokoje miridů se však ozývalo pravidelné svištění a skřípání oceli kinžálů, jak je brousili na kameni. Hadži Murat si nabral z kádě vody a vracel se již zase ke dveřím, když zaslechl z pokoje miridů kromě zvuku broušené oceli i Hanefiho, jak tichým hlasem zpívá píseň, kterou Hadži Murat dobře znal. I zastavil se a poslouchal.

V písni se zpívalo o tom, jak džigit Gamzat se svými junáky odehnal z ruské strany stádo bílých koní, jak ho pak za Těrekem dohonal ruský kníže a jak ho obklíčil se svým vojskem velikým jako les. A dále píseň vyprávěla, jak Gamzat všechny koně podřezal a s junáky se skryl za krvavým zásekem pobitých koní a bil se s Rusy tak dlouho, dokud byly kulky v puškách, kinžály u pasu a krev v žilách. Před smrtí zahlédl Gamzat ptáky na obloze a zavolal na ně: „Lette, vy ptáci tažní, k našim domovům a vyřid'te našim sestřím, matkám a bílým dívkám, že jsme tu všichni zemřeli za chazavat. Vyřid'te jim, že naše těla nebudou v hrobech odpočívát, ale že naše kosti hltaví vlci roznesou a černé vrány oči nám vyklinou.“

Těmi slovy končila píseň a k těm posledním slovům zazpívaným tesklivým nápěvem se připojil bujarý hlas veselého Chan Mahomy, jenž na samém konci písně hlasitě vykřikl: „Lá iláha ilá Alláh“ a pro-

nikavě zavýskl. Potom všechno ztichlo a opět bylo slyšet jen slavičí zpěv a klokotání ze zahrady a za dveřmi pravidelné svištění a občas i zaskřípění oceli, rychle klouzající po kameni.

Hadži Murat se tak zamyslel, že ani nepozoroval, jak nahnul džbán, až z něho voda vytéká. Sám nad sebou zavrtěl hlavou a vešel do svého pokoje.

Když vykonal ranní modlitbu, prohlédl Hadži Murat také svou zbraň a usedl na lůžko. Neměl již co dělat. Aby si mohl vyjet, potřel policejního dovolení komisaře. Ale venku bylo dosud tma a komisař ještě spal.

Píseň Hanefiho mu připomněla jinou píseň, kterou složila jeho matka. Píseň vyprávěla o skutečné události, která se přihodila – a přihodila se, právě když se Hadži Murat narodil – a o ní mu později jeho matka pověděla.

Píseň zněla takto:

„Tvůj damascenský kinžál protkl má prsa bílá, ale já přiložila na ránu své slunéčko, svého chlapečka, omyla jsem ho svou vřelou krví a rána se zacelila bez bylin a bez koření. Nebála jsem se smrti, nebude se jí bát ani můj chlapeček-džigit.“

Slova té písně se vztahovala na Hadži Muratova otce a smysl písně byl ten: když se Hadži Murat narodil, také chánová porodila svého druhého syna, Umma-chána, a povolala si za kojnou Hadži Muratovu matku, která již dříve odkojila jejího nejstaršího syna Abununcala. Ale Patimat se nechtěla tohoto svého syna vzdát a řekla, že kojit nepůjde. Hadži Muratův otec se rozzlobil a poručil jí, aby šla. Ale když matka znovu odmítla, bodl ji kinžálem a byl by ji snad zabil, kdyby mu ji byli nevytrhli. Tak se ho přece jen nevzdala a odkojila ho, a na onu událost pak složila tuto píseň.

Hadži Murat vzpomínal na matku, jak mu tuto píseň zpívala, když ho ukládala spát vedle sebe pod kožich na střeše rodné sakly, a jak ji prosíval, aby mu ukázala to místo v boku, kde zůstala jizva po ráně. Jako živou ji viděl před sebou – svou matku – ne tu svra-

šťelou, šedivou s prořídlymi zuby, jak ji nyní opustil, nýbrž mladou a krásnou, tak silnou, že ještě když mu bylo asi pět let a byl již hodně těžký, nosívala ho na zádech v nůši přes hory k dědovi.

I vytanula mu vzpomínka na dědu, vrásčitého, s šedivou bradkou, jak tepe stříbro svýma žilnatýma rukama a učí vnuka odříkávat modlitby. Vzpomněl i na studánku pod horou, kam chodíval s matkou pro vodu a držel se jejích širokých kalhot. Vzpomínal na hubeného psa, který ho lízával do obličeje, a zejména na vůni kouře a chuť kyselého mléka, když chodil s matkou do chléva, kde dojila krávu a svářela mléko. Vzpomněl si, jak mu matka poprvé oholila hlavu a jak v lesklé měděné pánvi visící na stěně s údivem spatřil svou kulatou modravou hlavičku.

A vzpomínaje na léta, kdy sám byl maličký, vzpomněl také na svého milovaného syna Jusufa, jemuž sám poprvé oholil hlavu. Teď už ten malý Jusuf byl mladý krasavec, džigit. Vzpomněl na syna tak, jak ho naposledy viděl. Bylo to toho dne, kdy opouštěl Celmes. Syn mu přistrojil koně a prosil o dovolení, aby ho směl doprovodit. Byl oblečen a ozbrojen a svého koně držel za uzdu. Ruměná, mladá, krásná tvář Jusufova a celá jeho vysoká, štíhlá postava – byl větší než otec – dýchala odvahou mládí a radostí ze života. Široká ramena, přestože byl mlád, široké jinošské kyčle a celá jeho vysoká, ztepilá postava, dlouhé, silné ruce a síla, obratnost a pružnost pohybů, to vše otce vždy těšilo a se zálibou syna pozoroval.

„Raději zůstaň. Jsi teď sám v domě. Ochraňuj matku a babičku,“ řekl mu Hadži Murat.

A Hadži Murat si vzpomněl na jeho junácký a hrdý výraz, jak s uzarděním prohlásil, že pokud bude živ, nikdo matce a babičce neublíží. Jusuf však přece jen vsedl na koně a vyprovodil otce až k potoku. Od potoka se vrátil a od té doby Hadži Murat neviděl ani ženu, ani matku, ani syna.

A toho syna chce Šamil oslepit! Na to, co udělají s jeho ženou, nechtěl ani pomyslit.

Tyto myšlenky Hadži Murata tak rozrušily, že nevydržel již déle sedět. Vyskočil a napadaje na chromou nohu, rychle zašel ke dveřím, otevřel je a zavolal na Eldara. Slunce ještě nevyšlo, ale bylo již docela světlo. Slavíci neumlkali.

„Jdi a vyříd' policejnímu komisaři, že si chci vyjet na procházku, a sedlejte koně,“ rozkázal.

XXIV

Jedinou útěchou po celý ten čas byla Butlerovi poezie vojenského života, které se oddával nejen ve službě, ale i v soukromém životě. Oděn v čerkeský kroj, džigitoval na koni a dvakrát si šel lehnout s Bogdanovičem do zálohy, i když ani jednou nikoho nevyčíhali a nikoho nezabili. Tato neohroženost a přátelství s věhlasným smělcem Bogdanovičem byly Butlerovi příjemné a považoval je za důležité. Dluh již splatil, peníze si vypůjčil od žida na vysoká procenta, což znamenalo, že svou nerozřešenou situaci pouze oddálil a odsunul. Snažil se na své těžkosti nemyslit a vedle poezie vojenského života hledal zapomnění i ve víně. Pil stále víc a víc a den ze dne víc a víc mravně chátral. V poměru k Marii Dmitrijevně už nebyl krásným Josefem, ale naopak začal se jí hrubě vtírat, avšak ke svému podivení se setkával s rozhodným odporem, který jej silně zahanboval.

Koncem dubna přijel do pevnosti oddíl, určený Barjatinským k novému tažení přes celou Čečnu, jež byla považována za neproniknutelnou. V oddílu byly dvě setniny Kabardinského pluku a tyto setniny podle zvyklosti na Kavkaze ustálené byly hostmi setnin ležících v Kurinském. Vojáci se rozešli po kasárnách a byli hoštěni nejen večeří, kaší a hovězím, ale i vodkou, důstojníky si rozebrali místní důstojníci, a jak bylo zvykem, zdejší důstojníci také hostili nově přibylé.

Pohoštění končilo pitkou a zpěvem a Ivan Matvejevič, notně opilý a ne už rudý, ale sinalý, seděl obkročmo na židli a tasenou šavlí sekal do pomyslných nepřátel a chvílemi klel, chvílemi se smál, hned se objímal s důstojníky, a hned zase tančil podle nápěvu své oblíbené písně: „Usmyslil si Šamil zvednout vzpouru před lety, traj-raj-rataj, vzpouru před lety.“

I Butler tam byl. Pokoušel se i v tom vidět poezii vojenského života, ale v hloubi srdce mu bylo Ivana Matvejeviče líto, jenže nebylo

možno ho přimět, aby přestal. A Butler, cítě už v hlavě podnapilost, tiše vyšel a kráčel domů.

Úplněk ozařoval bílé domky i kamení na cestě. Bylo tak jasno, že bylo vidět na cestě každý kamínek, každé stéblo i trus. Když docházel k domovu, potkal Marii Dmitrijevnu v šátku, který jí zahaloval hlavu i ramena. Po odporu, na nějž u Marie Dmitrijevny narazil, poněkud se jí ostýchal a vyhýbal se setkání s ní. Ted' však, za měsíčního světla a v rozjařené náladě měl radost, že ji vidí, a chtěl se jí zase zalichotit.

„Kampak, kampak?“ zeptal se.

„Ale jdu se podívat po svém starém,“ přívětivě odpověděla. Odmítla sice naprosto upřímně a rozhodně Butlerovo nadbíhání, ale přece jen jí bylo nepříjemné, že se jí v poslední době stranil.

„A co byste ho hledala, však on přijde.“

„Jen jestli přijde!“

„Když nepříjde, tak ho přinesou.“

„No však, to je přece tak ošklivé,“ řekla Marie Dmitrijevna. „Tak tam nemám chodit?“

„Ne, nechod'te tam. Pojd'me radši domů.“

Marie Dmitrijevna se obrátila a šla spolu s Butlerem domů. Měsíc svítil tak jasně, že se kolem stínu, který se pohyboval podél cesty, pohybovala i zář kolem hlavy. Butler pozoroval toto záření kolem své hlavy a chystal se jí povědět, že se mu stále stejně líbí, ale nevěděl jak začít. Marie Dmitrijevna čekala, co jí řekne. Tak došli mlčky až k samému domu, když vtom za rohem vyrazili jezdci. Jel nějaký důstojník s průvodem.

„Kdopak to k nám zabloudil?“ pravila Marie Dmitrijevna a ustoupila stranou.

Měsíc osvětloval příjíždějícího zezadu, takže ho Marie Dmitrijevna poznala, teprve když dojel až téměř k nim. Byl to důstojník Kameněv, který dříve sloužil s Ivanem Matvejevičem, a proto ho Marie Dmitrijevna znala.

„Petře Nikolajeviči, jste to vy?“ obrátila se k němu.

„Ano, já sám,“ odpověděl Kameněv. „Á, Butler, buďte zdrav! Ještě nespíte? Procházíte se s Marií Dmitrijevnu? Jen si dejte pozor, nebo vám Ivan Matvejevič zatopí. Kdepak je?“

„Poslouchejte,“ řekla Marie Dmitrijevna a ukázala v tu stranu, odkud zaléhaly zvuky tureckého bubnu a zpěvu. „Flámuje.“

„Jak to, to vaši flámují?“

„Ale ne, přišli z Chasav-Jurtu, tak je hostí.“

„Á, to je dobře. To se mi hodí. Jedu k němu jen na skok.“

„Copak, služebně?“ zeptal se Butler.

„Ale taková maličkost.“

„Dobrá, nebo špatná?“

„Jak komu. Pro nás dobrá, pro jiného špatná.“ A Kameněv se zasmál.

Vtom již oba i s Kameněvem došli k domu Ivana Matvejeviče.

„Čichireve,“ křikl na kozáka, „pojed' sem.“

Donský kozák se odloučil od ostatních a zajel k nim. Byl v obyčejném donsském stejnokroji, v botách a v plášti a torny měl přehozené za sedlem.

„Tak to vyndej,“ řekl mu Kameněv slézaje z koně.

Kozák také slezl a z torny vyndal pytel, v němž něco bylo. Kameněv vzal pytel kozákovi z rukou a sáhl dovnitř.

„Mám vám ukázat tu novinku? Ale nepolekáte se?“ obrátil se k Marii Dmitrijevně.

„Proč bych se měla bát?“ řekla Marie Dmitrijevna.

„Tak tady je,“ řekl Kameněv, vytáhl lidskou hlavu a postavil ji do měsíčního světla. „Poznáváte ji?“

Byla to oholená hlava se silně vystupující lebeční kostí nad očima, s černou, přistřiženou bradkou a zastřiženými kníry, jedno oko otevřené, druhé jen napolo, lebka naseknutá, ale nerozseknutá, nos zakrvácený spečenou černou krví. Krk byl ovinut zakrváceným ručníkem. Přese všechny rány na hlavě tkvěl v sevření zmodralých rtů dobrý, dětský výraz.

Marie Dmitrijevna se podívala, beze slova se odvrátila a rychlými kroky odešla do domu.

Butler nemohl odtrhnout oči od té strašlivé hlavy. Byla to hlava Hadži Murata, s nímž ještě nedávno trávil večery v tak přátelských besedách.

„Jak se to mohlo stát? Kdo ho zabil? A kde?“ ptal se.

„Chtěl pláchnout a chytili ho,“ řekl Kameněv, vrátil hlavu kozákovi a sám vešel do domu s Butlerem.

„Ale umřel jako junák,“ pravil Kameněv.

„A jak se to jenom stalo?“

„Počkejte chvíli, jen co přijde Ivan Matvejevič, všechno vám dopodrobna vypovím. Vždyť kvůli tomu jedu. Vozím ji po všech pevnostech a aulech a všude ji ukazuju.“

Poslali pro Ivana Matvejeviče. Vrátil se domů opilý ještě se dvěma silně podroušenými důstojníky a hned začal Kameněva objímat.

„Přivezl jsem vám Hadži Muratovu hlavu,“ řekl Kameněv.

„Není možná! Zabili ho?“

„Ano, chtěl uprchnout.“

„Já jsem říkal, že nás podfoukne. A kde ji máš, tu hlavu? Tak ukaž.“

Křikli na kozáka a ten přinesl pytel s hlavou. Hlavu vyndali a Ivan Matvejevič dlouho na ni hleděl opilýma očima.

„Ale byl to přece jen chlapík,“ řekl. „Ukaž, ať mu dám hubičku.“

„Ba pravda, smělá hlava to byla,“ pravil jeden z důstojníků.

Když si všichni hlavu prohlédli, vrátili ji zase kozákovi. Kozák ji strčil do pytle a opatrně spustil, aby nenarazila na podlahu.

„A co, Kameněve, když ji tak ukazuješ, snad k tomu také něco povídáš?“ zeptal se jeden z důstojníků.

„Ukaž, ať mu dám hubičku. Dal mně šavli,“ křičel Ivan Matvejevič.

Butler vyšel na schůdky před dům. Na druhém schůdku seděla Marie Dmitrijevna. Ohlédla se na Butlera a hned se zase zlostně odvrátila.

„Co je vám, Marie Dmitrijevno?“ zeptal se Butler.

„Lotři jste všichni. Ani cítit vás nemohu. Lotři, na mou věru,“ řekla a vstala.

„To se může stát každému z nás,“ řekl na to Butler, nevěda co odpovědět. „Inu, to je válka.“

„Válka!“ vykřikla Marie Dmitrijevna. „Jaká válka? Lotři jste, to je ono. Mrtvé tělo se má odevzdat zemi, a oni na ně zuby cení. Lotři jste, tak je to,“ opakovala, sešla ze schůdků a zadním vchodem vešla do domu.

Butler se vrátil do pokoje a poprosil Kameněva, aby podrobně vypravoval, jak se to všechno zběhlo.

A Kameněv vypravoval.

Zběhlo se to takto.

XXV

Hadži Muratovi bylo povoleno podnikat projížďky koňmo v blízkosti města a výhradně v doprovodu kozáků. V Nuše bylo všehovšudy půl setniny kozáků, z nichž asi deset mužů si rozebrali na velitelství, ostatní pak, kdyby byli měli být posíláni na projížďky s Hadži Muratem po deseti, jak bylo nařizeno, byli by se museli střídat obden. Proto s ním prvního dne sice deset kozáků poslali, ale pak rozhodli posílat jen po pěti mužích, a Hadži Murata poprosili, aby s sebou všechny své miridy nebral. Ale pětadvacátého dubna vyjel na projížďku se všemi pěti. V okamžiku, kdy Hadži Murat již vsedl na koně, všiml si vojenský velitel, že s Hadži Muratem se vypravilo všech pět miridů, a upozornil ho, že nemá dovoleno brát s sebou všechny, ale Hadži Murat, jako by neslyšel, pobídl koně a vojenský velitel již na tom netrval. S kozáky jel strážmistr Nazarov, rytíř řádu sv. Jiří, vlasy na temeni dokulata zastřižené, mladý, zdravý světlovlasý chlapík, krev a mléko. Byl nejstarším synem z chudé rodiny ruských starověrců, vyrostl bez otce a živil starou matku se třemi dcerami a dvěma bratry. „Dej pozor, Nazarove, nepouštěj ho daleko!“ křikl za ním vojenský velitel.

„Podle rozkazu, Vaše Blahorodí,“ odpověděl Nazarov, vztyčil se ve třmenech, a přidrží si pušku za zády, pobídl do klusu svého dobrého, statného, hrbonosého ryzáka. Za ním jeli čtyři kozáci: Ferapontov, dlouhý, hubený, první zloděj a partykář – ten právě prodal prach Gamzalovi, Ignatov, dosluhující svá vojenská léta, člověk již postarší, zdravý mužik, který se rád chlubil svou silou, Miškin, slaboučkový výrostek, kterému se všichni posmívali, a mladý plavovlasý Petrakov, jedináček, vždy vlídný a veselý.

Zrána byla mlha, ale k snídani se vyjasnilo a slunce bleskotalo na listí sotva rozpučelém, na mladé panenské trávě i na vyrážejícím

obilí a na čeřící se hladině bystré řeky, kterou bylo vidět vlevo od silnice.

Hadži Murat jel krokem. Kozáci a jeho miridové následovali těsně za ním. Krokem vyjeli na silnici za opevnění. Potkávali ženy s košíky na hlavách, vojáky na vozech a skřípající káry tažené buvoly. Když Hadži Murat ujel asi dvě versty, pobídl svého kabardinského bělouše, ten zrychlil krok, takže miridové museli za ním ostrým klusem. Stejně i kozáci.

„Ech, ten má dobrého koně pod sebou,“ prohodil Ferapontov. „Být to tenkrát, kdy ještě byl proti, já bych ho s něho sundal.“

„Člověče, za toho šimlíka dávali v Tiflisu tři sta rublů.“

„Ale já bych ho na svém předhoni,“ chlubil se Nazarov.

„Jápkak bys ho mohl předhoni!“ namítl Ferapontov.

Hadži Murat stále zrychloval krok.

„Hej, kunaku, to nesmíš. Pomaleji!“ křikl Nazarov doháněje Hadži Murata.

Hadži Murat se ohlédl, neřekl ani slova a jel dál stejným klusem, aniž zmírnil rychlost.

„Dej pozor, mají něco za lubem, čerti,“ prohodil Ignatov. „Koukej, jak to ženou.“

Tak ujeli ještě asi verstu směrem k horám.

„Povídám ti, to nesmíš,“ křikl opět Nazarov.

Hadži Murat neodpověděl, a ani se neohlédnuv, ještě přidal rychlosti a z klusu přešel v cval.

„Nemysli si, že nám ujedeš!“ rozkřikl se Nazarov, zasažen do živého.

Švihl bičíkem svého statného rezavého hřebce, nadzvedl se ve třmenech a nakloněn kupředu plným tryskem se pustil za Hadži Muratem.

Nebe bylo tak jasné, vzduch tak svěží, životní síly tak radostně hrály v Nazarovově nitru, že když splynul se svým dobrým, silným koněm v jednu bytost a letěl po rovné cestě za Hadži Muratem, ani

mu na mysl nepřišlo, že by se mohlo stát něco nedobrého, smutného a strašného. Měl radost, jak každým krokem bere Hadži Murata a přibližuje se mu. Podle dusotu statného kozáckého koně si Hadži Murat uvědomil, že ho co nevidět dohoní, i hmátl pravicí po pistoli, levou rukou pak zlehka zdržoval svého rozohněného kabardince, který také slyšel za sebou koňský dusot.

„To nesmíš, povídám ti!“ rozkřikl se Nazarov, málem již doháněje Hadži Murata a natahoval již ruku, aby chytil jeho koně za uzdu. Ale než na uzdu dosáhl, rozlehl se výstřel.

„Co to děláš?“ vykřikl Nazarov a chytil se za prsa. „Chlapci, bijte je!“ stačil ještě říci, pak se zapotácel a zhroutil se přes oblouk sedla.

Avšak horalé se chopili zbraní dříve než kozáci a pálili po nich z pistolí a sekali šavlemi. Nazarov visel na krku splašeného koně, který s ním kruhem objížděl jeho druhy. Pod Ignatovem klesl kůň a přimáčkl mu nohu. Dva z horalů vytasili šavle a přímo z koní ťali ho přes hlavu a ruce. Petrakov se chtěl vrhnout na pomoc kamarádovi, ale vtom do něho šlehly dva výstřely, jeden do zad, druhý do boku, a on se jako pytel skulil z koně.

Miškin obrátil koně a ujížděl k pevnosti. Hanefi s Chan Mahomou se sice pustili za ním, ale měl už veliký náskok a horalé ho nemohli dohnat.

Když viděli, že kozáka nedohoní, Hanefi s Chan Mahomou se vrátili ke svým. Gamzalo dobil kinžálem Ignatova, podřízl i Nazarova a shodil ho z koně. Chan Mahoma odebíral zabitým brašny s náboji. Hanefi chtěl vzít s sebou i koně Nazarovova, ale Hadži Murat ho okřikl, že není třeba, a pustil se po cestě vpřed. Miridové se rozjeli za ním, odhánějíce Petrakovova koně, který se za nimi také rozběhl. Byli již asi tři versty od Nuchy, uprostřed rýžových polí, když se z věže rozlehla dělová rána oznamující poplach.

Petrakov ležel naznak s rozpáraným břichem, jeho mladá tvář byla obrácena k nebi a on, lapaje po vzduchu jako ryba, umíral.

„Lidi zlatí, co jste mi to tu jen provedli!“ vykřikl velitel pevnosti a chytil se za hlavu, když uslyšel o Hadži Muratově útěku. „Vždyť přijdu o hlavu! Nechali je upláchnout, zbojníky!“ vykřikoval, když mu Miškin hlásil, co se zběhlo.

Všude byl vyhlášen poplach a za uprchlíky poslali nejen všechny kozáky, kteří byli v pohotovosti, ale sehnali i domobrance, kolik jen bylo možno svolat z pokojných aulů. Vyhlášena odměna tisíc rublů tomu, kdo přiveze Hadži Murata živého či mrtvého. A za dvě hodiny potom, co Hadži Murat se svými druhy kozákům ujel, přes dvě stě mužů na koních s policejním komisařem v čele se rozjelo z pevnosti hledat a schytat uprchlíky.

Když Hadži Murat ujel několik verst po silnici, zadržel svého těžce oddychujícího bělouše zšedlého potem a zastavil se. Napravo od silnice bylo vidět sakly a minaret aulu Belardžiku, vlevo byla pole, za nimi se leskla řeka. Jakkoli cesta do hor vedla vpravo, Hadži Murat uhnul na opačnou stranu, vlevo, počítaje, že pronásledovatelé se za ním vrhnou právě cestou do hor. On však, i když tam cesta nevede, se přebrodí přes Alazaň, tam vyjede na silnici, kde ho nikdo čekat nebude, po ní se dostane do lesa, pak znovu přejede přes řeku a lesem se proplíží do hor. Tak se rozhodl a zamířil vlevo. Ukázalo se však, že se k řece nedostanou. Rýžové pole, jímž měli projet, bylo právě zaplaveno vodou, jak tomu vždy na jaře bývá, a změnilo se v močál, v němž se koně bořili víc jak nad kotníky. Hadži Murat a jeho miridové zkoušeli vpravo, vlevo, doufajíce, že najdou sušší místo, ale pole, na něž se dostali, bylo celé stejnoměrně zaplaveno a nyní napité vodou. Koně stěží vytahovali nohy tonoucí v mazlavém bahně, jako když zátky bouchají, a po několika krocích, těžce oddychujíce, se zastavovali.

Tak se hmoždili, až se už začalo smrákat, a pořád ještě nebyli u řeky. Nalevo byl ostrůvek křovisek s listím již rozvitým a Hadži Murat se rozhodl, že do těch křovisek zajede a vyčká tam do noci, a zatím si zmučení koně odpočinou.

Když vjeli do křovisek, Hadži Murat a jeho miridové slezli z koní, svázali jim nohy a pustili je, aby se pásli, sami pak pojedli chleba a sýra, jež si vzali s sebou. Zpočátku svítil srpek měsíce, pak zašel za hory a noc byla tmavá.

V Nuše bylo neobyčejně mnoho slavíků a dva byli i v křoviskách. Dokud Hadži Murat dělal hluk, jak vjížděl se svými lidmi do křovisek, slavíci utichli. Jakmile se však lidé ztišili, zase se rozklokotali, odpovídajíce si navzájem. Hadži Murat naslouchal zvukům noci a bezděky poslouchal i je.

A jejich zpěv mu připomněl onu píseň o Gamzatovi, kterou slyšel minulé noci, když si šel pro vodu. Sám se mohl teď každým okamžikem octnout v stejné situaci, v jaké byl Gamzat. Napadlo ho, že k tomu opravdu dojde, a najednou mu srdce sevřela úzkost. Rozprostřel si burku a vykonal modlitbu. A sotva ji skončil, zaslechl zvuky blížící se ke křoviskům. Byly to zvuky velkého množství koňských kopyt čvachtajících v bahně. Bystrozraký Chan Mahoma vyběhl na okraj a ve tmě zahlédl, jak se k nim blíží černé stíny jezdců a pěších.

Právě takovou skupinu spatřil i Hanefi z druhé strany. Byl to okresní vojenský velitel Karganov se svými domobranci.

„Co naplat, budeme se bít jako Gamzat,“ pomyslně si Hadži Murat.

Jakmile byl vyhlášen poplach, Karganov se setninou domobranců a kozáků vyrazil honit Hadži Murata, nikde však ho nenašel, jako by se pod ním zem slehla. Již se beznadějně vracel domů, když vtom vpozdvečer narazil na tatarského starce. Karganov se ho zeptal, neviděl-li šest jezdců. Stařec odpověděl, že viděl. Viděl, jak šest jezdců sem tam brouzdalo rýžovým polem a vjelo pak do křovisek, kde sbíral dříví. Karganov sebral starce, vrátil se s ním zpět, a jakmile se ujistil podle koní svázaných na nohou, že Hadži Murat tam je, již za noci křoviska obklíčil a čekal, až bude ráno, aby se Hadži Murata zmocnil živého či mrtvého.

Když seznal, že je obklíčen, Hadži Murat objevil uprostřed křovisek starý příkop a rozhodl se, že se v něm usadí a bude se bránit,

dokud střelivo a síly stačí. Řekl to svým druhům a přikázal jim zbudovat nad příkopem zásek. A miridové ihned začali sekat větve, kinžály kopat zem a vršit násep. Hadži Murat pracoval s nimi.

Sotva začalo svítat, setník domobrany popojel ke křoviskům a zavolal:

„Hej, Hadži Murate! Vzdej se! Nás je mnoho, vás málo.“

V odpověď na tuto výzvu se objevil nad příkopem obláček dýmu, třeskla puška a kulka zasáhla domobrancova koně. Kůň skočil stranou a začal klesat. Vzápětí zarachotily pušky domobranců stojících na okraji křovisek a jejich kulky hvízdaly a svištěly, srážely listí a haluzky a padaly do záseku, ale lidi sedící za zásekem nezasáhly. Jen jeden kůň, Gamzalův, se zatoulal a byl zasažen. Byl raněn do hlavy. Nepadl, zpřetrhal jen pouta na nohou a vrhl se praskajícím křovím k ostatním koním a tiskl se k nim, zalévaje mladou trávu krví. Hadži Murat a jeho lidé stříleli jen tehdy, když některý z domobranců vyběhl vpřed, a zřídka se minuli cíle. Tři domobrancí byli raněni a ostatní se neodvažovali vrhnout se proti Hadži Muratovi a jeho lidem, ale stále víc a více se od nich vzdalovali a stříleli jen z dálky nazdařbůh.

Tak trval boj víc než hodinu. Slunce vystoupilo již do půli stromů a Hadži Murat pomýšlel, že vsednou na koně a pokusí se probít k řece, když se rozlehl pokřik značného oddílu, který právě dorazil. Byl to Hadži-aga Mechtulinský se svými lidmi. Bylo jich na dvě stě mužů. Hadži-aga býval kdysi Hadži Muratovým kunakem a žil s ním v horách, ale potom přešel k Rusům. S ním byl tam i Achmet-chán, syn Hadži Muratova nepřítel. Hadži-aga stejně jako Karganov začal tím, že zavolal na Hadži Murata, aby se vzdal, ale Hadži Murat stejně jako na první výzvu odpověděl výstřelem.

„Na šavle, chlapci!“ křikl Hadži-aga, tasil šavli, i zaznělo na sta lidských hlasů a všichni s ječivým pokřikem se vrhli ke křoviskům.

Domobrancí vnikli do křoví, ale za zásekem třesklo několik výstřelů za sebou. Asi tři muži se skáceli a útočníci se zastavili na

kraji křovisek a také začali střílet. Stříleli a současně se ponenáhlu blížili k záseku, přebíhajíce od keře ke keři. Některým se podařilo přeběhnout, jiní klesli pod kulkami Hadži Muratovými a jeho lidí. Hadži Murat nechyboval, stejně i Gamzalo málokdy dal ránu vedle a pokaždé, když viděl, že jeho kulka trefila, radostně zavýskl. Kurban seděl na pokraji příkopu, zpíval Lá iláha ilá Alláh a beze spěchu střílel, ale zřídka kdy se třefoval. Eldar se chvěl po celém těle netrpělivostí, aby se již již vrhl na nepřítel s kinžálem, a přitom často střílel a při každém zásahu se neustále ohlížel po Hadži Muratovi a vyhlédal přes zásek. Vlasatý Hanefi s vykasanými rukávy i zde zastával povinnosti sluhy. Nabíjel pušky, které mu podával Hadži Murat a Kurban, pečlivě zatloukal železným nabíjíkem kulky zabalené do namaštěných klůcků a nasypával suchý prach z růžku na pánvičku. Chan Mahoma však neseděl jako ostatní v příkopu, nýbrž přebíhal z příkopu ke koním a zaháněl je na bezpečnější místo, bez přestání výskal a střílel jen tak z ruky bez opěrného podstavce. Byl také první raněn. Kulka ho zasáhla do krku, i sedl si vzadu, odplivoval krev a klel. Potom byl raněn Hadži Murat. Kulka mu projela ramenem. Vytrhl tedy z bešmetu kus vaty, ránu si ucpal a střílel dál.

„Pojďme na šavle,“ již potřetí vybízel Eldar.

Vztyčil se nad zásek připraven vrhnout se na nepřítel, ale v tom okamžiku ho zasáhla kulka, zapotácel se a upadl naznak Hadži Muratovi na nohu. Hadži Murat se po něm ohlédl. Krásné beraní oči Eldarovy se na něho dívaly vážně a upřeně. Ústa s dětsky odstávajícím horním rtem sebou cukala, ale neotevřela se. Hadži Murat vyprostil nohu zpod Eldarova těla a mířil dále. Hanefi se nahnul nad mrtvým Eldarem a hbitě začal vybírat nevystřílené náboje z jeho čerkesky. Kurban stále zpíval, pomalu nabíjel a mířil.

Nepřátelé přebíhali s bojovným pokřikem a výskáním od keře ke keři a pořád postupovali blíž a blíž. Znovu zasáhla kulka Hadži Murata, tentokrát do levého boku. Lehl si do příkopu, opět vytrhl

kus vaty z bešmetu a ucpal si ránu. Rána do boku byla smrtelná a Hadži Murat cítil, že umírá. Vzpomínky a obrazy s neobyčejnou rychlostí se střídaly v jeho představivosti. Hned viděl před sebou siláka Abununcal-chána, jak si rukou přidržuje visící tvář a s kinžálem v druhé se vrhá na nepřítele; hned zase viděl slabého, nedokrevného starce Voroncova s jeho chytráckou bílou tváří a slyšel jeho rozměklý hlas; tu viděl syna Jusufa, tu zase svoji ženu Sofiat a tu opět bledou tvář s ryšavou bradou a s přimhouřenýma očima, svého nepřítele Šamila.

Všechny tyto vzpomínky mu proběhly myslí, ale nevyvolaly v něm už žádný cit: ani lítost, ani zlobu, ani žádné přání. Všechno to mu připadalo nicotné ve srovnání s tím, co pro něho začínalo a již začalo. A zatím jeho silné tělo pokračovalo v započatém díle. Sebral poslední síly, zvedl se nad zásek a vystřelil na muže, který k němu běžel, a zasáhl ho. Muž padl. Pak úplně vylezl z jámy s kinžálem v ruce, a těžce napadaje, vyšel nepřátelům vstříc. Rozlehlo se několik výstřelů. Hadži Murat se zapotácel a upadl. Několik domobranců s vítězoslavným zavýsknutím se vrhlo k padlému tělu. Ale to, co se jim zdálo mrtvým tělem, se najednou pohnulo. Nejdříve se zvedla zkrvavená, oholená hlava bez beranice, pak se pozvedl trup, zachytil se stromu a docela povstal. Vypadal tak strašlivě, že vojáci, kteří se k němu rozběhli, zůstali stát. Pojednou se však zachvěl, pustil se stromu a celou délkou jako podkosený bodlák padl na tvář a již se nepohnul.

Nehýbal se, ale ještě cítil. Když ho Hadži-aga, který k němu doběhl první, ťal velkým kinžálem do hlavy, zdálo se mu, že ho bijí do hlavy kladivem, a nemohl pochopit, kdo to dělá a proč. To bylo poslední vědomí souvislosti s vlastním tělem. Víc už necítil nic a nepřátelé sekali a dupali po něm, co už s ním nemělo nic společného. Hadži-aga šlápl jednou nohou mrtvému na záda, dvěma ranami utál hlavu a opatrně, aby si neumazal čuvjaky krví, ji odvalil nohou. Jasně červená krev vyhrkla z krčních tepen, černá z hlavy a zalila trávu.

A Karganov a Hadži-aga a Achmet-chán a všichni domobranci se sběhli jako lovci nad ubitou zvěří nad těly Hadži Murata a jeho lidí (Hanefiho, Kuršana a Gamzalu svázali), a stojíce v křoví v střelném dýmu, vesele hovořili a jásalí nad svým vítězstvím.

Slavíci, kteří se za střelby odmlčeli, zase začali klokotat, nejdříve jeden zcela blízko a pak ostatní na druhém konci.

Nuže, tuto smrt mi připomněl ten rozdrčený bodlák uprostřed zoraného pole.

1896–1904

Lev Nikolajevič Tolstoj

Hadži Murat

Překlad Jan Čaha

Ilustrace na obálce Blue Flourishes/Shutterstock.com

Redakce Petra Kučerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 2. 9. 2022

ISBN 978-80-274-2585-3 (epub)

ISBN 978-80-274-2586-0 (pdf)

ISBN 978-80-274-2587-7 (prc)